הלכה · משנה תורה · מפרשים · ספר המנוחה · ספר זמנים

ספר המנוחה על משנה תורה, הלכות חמץ ומצה

רבנו מנוח ב"ר יעקב

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ספר המנוחה על משנה תורה, הלכות חמץ ומצה

רבנו מנוח ב"ר יעקב

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ספר-המנוחה-על-משנה-תורה-הלכות-חמץ-ומצה/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
הלכה ב 5
הלכה ג 6
הלכה ד 6
הלכה ה 6
הלכה ו 9
הלכה ז 10
הלכה ח 10
הלכה ט 11
הלכה י 12
פרק ב 12
הלכה א 12
הלכה ג 12
הלכה ד 13
הלכה ה 14
הלכה ו 14
הלכה ז 16
הלכה י 16
הלכה יא 17
הלכה יב 18
הלכה יג 19
הלכה יד 20
הלכה טו 20
הלכה טז 21
הלכה יז 21
הלכה יח 22
הלכה יט 23
פרק ג 24
הלכה א 24
הלכה ב 24
הלכה ג 24
הלכה ד 24
הלכה ה 25
הלכה ו 25
הלכה ז 26
הלכה ח 28
הלכה ט 28
הלכה י 29
הלכה יא 29
פרק ד 32
הלכה א 32
הלכה ב 32
הלכה ג 33
הלכה ד 34
הלכה ה 34
הלכה ו 35
הלכה ז 35
הלכה ח 37
הלכה ט 37
הלכה י 37
הלכה יא 38
הלכה יב 38
פרק ה 39
הלכה א 39
הלכה ב 40
הלכה ג 41
הלכה ה 42
הלכה ו 42
הלכה ז 42
הלכה ח 43
הלכה ט 45

הלכה י 45
הלכה יא 46
הלכה יב 47
הלכה יג 49
הלכה יד 49
הלכה טו 49
הלכה טז 50
הלכה יז 50
הלכה יח 50
הלכה יט 50
הלכה כ 52
הלכה כא 53
הלכה כב 54
הלכה כג 55
הלכה כד 56
הלכה כה 57
הלכה כו 57
פרק ו 58
הלכה א 58
הלכה ב 59
הלכה ג 60
הלכה ד 60
הלכה ה 60
הלכה ו 61
הלכה ז 63
הלכה ח 63
הלכה ט 64
הלכה י 64
הלכה יב 65
פרק ז 66
הלכה א 66
הלכה ג 67
הלכה ד 67
הלכה ה 68
הלכה ו 68
הלכה ז 68
הלכה ח 69
הלכה ט 70
הלכה י 71
הלכה יא 72
הלכה יב 73
הלכה יג 73
פרק ח 74
הלכה א 74
הלכה ב 74
הלכה ג 75
הלכה ו 76
הלכה ח 77
הלכה ט 78
הלכה י 79
הלכה יא 80
הלכה יב 80
הלכה יג 81
הלכה יד 82

פרק א

הלכה א

כתב הרב **כל האוכל כזית חמץ וכו' חייב קרבן חטאת קבועה**: אמר המפרש העבירות שהיחיד מביא על שגגתן חטאת קבועה שלש וארבעים ואוכל חמץ בפסח אחד מהן. וענין חטאת קבועה הוא חטאת שאינה באה זולת ממין הבהמה בלבד ויש הפרש בזה בין ע"ז ושאר עבירות השתים וארבעים עבירות שהשוגג בע"ז יהיה מי שיהיה מביא עז בת שנתה אבל מי ששגג באחת משתים וארבעים עבירות אם היה הדיוט מביא כשבה או שעירת עזים. ואם היה מלך מביא שעיר עזים. ואם כהן משוח מביא פר בן בקר. נמצא שהחטאת קבועה מביא בבהמה ידועה. אבל קרבן עולה ויורד הוא הקרבן שאינו קבוע אלא אם היה עשיר מביא חטאת בהמה ואם היה עני מביא עוף או עשירית האיפה וענין זה מבואר בפרק קמא דכריתות ובמסכת הוריות:

כתב הרב **ואחד הממחה ושותה**: אמר המפרש כלומר שממחה החמץ במים ושותהו ענוש כרת שהשתיה כאכילה לחייבו אבל אם היה מצה והמחה אותה אין יוצא בה ידי חובתו כדאמרינן בגמ' המחהו וגמעו אם חמץ הוא ענוש כרת ואם מצה הוא אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח כו' וכדאמרי' גבי רקיק השרוי והוא שלא נמוח והטעם משום דהתם בעינן היכר אכילה וטעם מצה וליכא. אבל הכא בהנאה קא קפיד רחמנא והרי יש כאן הנאת גרונו ולא גרע חמץ מחלב ושאר איסורין שאם המחה אותן וגמען חייב ודוקא כששתה החמץ או שאר איסורין בבת אחת או בתוך שיעור שתיית רביעית אבל שתאן מעט מעט ושהה יותר מכדי שתיית רביעית אין מצטרפין ופטור מכרת או מקרבן ומכין אותו מכת מרדות. וכי שתאן בבת אחת נמי דוקא שהיו קרים או פושרין אבל אם היו חמין עד שנכוה גרונו מהם פטור והוא הדין שהבולע חמץ ואעפ"י שלא לעסו שחייב כדילפינן קל וחומר ממצה ומה מצה שאם המחה אותה וגמעה לא יצא אם בלעה יצא החמץ שחייב אפי' כשהמחה ושותה אם בלעו לא כל שכן שחייב:

הלכה ב

כתב הרב **החמץ בפסח אסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ**. אמר המפרש מדלא קרינא לא יאכל משמע לא יהא בו היתר אכילה וסתם הנאות לידי אכילה הן באות שלוקח בדמים דבר של מאכל: ואיסור החמץ ואיסור השאור שבו מחמיצין אחד הוא: **הגה"ה** אמר אברהם דוקא לשיעוריהן אבל לענין ביעור ולענין אכילה יש הפרש ביניהם שהחמץ אם נפסל מלאכול לכלב אינו זקוק לבער והשאור אעפ"י שנפסל חייב לבער לפי

שהוא ראוי לשחקו ולחמץ בו כמה עיסות אלא אם כן יחדו לישיבה וטח פניה בטיט. ומה ששנו בתוספתא הפת שעיפשה חייב לבער מפני שראויה לשחקה וכו' בפת של שאור קאמר דאי בחמץ אין צריך לבער ע"כ: ומשמע מדבריו דאפי' לענין איסור אין דיניהם שוה דהא איכא פת שעיפשה ונפסלה מלאכול לכלב דהכא בשאור זקוק לבער ובחמץ אין זקוק לבער ואיסור החמץ והשאור שבו מחמיצין אחד הוא כלומר ואע"פ שיש שינוי ביני' שזה ראוי לאכילה וזה אינו ראוי לאכילה וזה מחמץ אחרים וזה אינו מחמץ אחרים אפילו הכי לענין איסורא דיניהם שוה ואין שינוי ביניהם לעבור עליהם:

הלכה ג

כתב הרב **אינו לוקה משום לא יראה ולא ימצא אלא א"כ קנה חמץ או חמצו**: אמר המפרש לאו למימר' שלא ילקה אלא אם כן עירב השאור תוך העיסה ולש אותה בידים אלא אפי' לא עשה מעשה עיסה בידים ממש אלא שהניח שאור על גבי העיסה והלך וישב לו ונתחמצה מאליה (דוקה) [לוקה] שהנחת השאור מעשה הוא והכי איתא במנחות. מפני שלא עשה מעשה. וקיימא לן כל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם:

הלכה ד

כתב הרב **חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה לעולם ודבר זה קנס מדברי סופרים מפני שעבר על בל יראה**. אמר המפרש הא מיירי בשלא בטל אי נמי בבטל ומצאו תוך המועד ועיכבו אצלו דאיגלי מלתא למפרע דבטלו ותנאו טעות היה ונמצא שאין בטולו בטול ועובר עליו משום בל יראה ובל ימצא אבל אם לא מצאו אלא אחר המועד ודאי מותר דהא לא עבר עליה משום בל יראה ובל ימצא כיון דלא ידע ליה דהא קיימא לן כר' שמעון דלא קנס אלא היכא דעבר עליה בלבד. ואיכא לעיוני בחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח שהוא אסור אפי' בהנאה משום קנסא הואיל ועבר עליה לישראל אחר שלא עבר עליו מהו. והרב ז"ל הביא בספרו תשובה מהרי"ף שהוא מותר לישראל אחר מיהו אית דמורו ביה לאיסורא ואיתלו דבריהם בההיא דאמרי' בפ' קמא דחולין חמצן של עובדי עבירה אחר הפסח מותר מיד מפני שהן מחליפין. ואי סלקא דעתך דלישראל אחר שרי אמאי אצטריך למימר מפני שהן מחליפין אלא לאו שמע מינה דאפילו לישראל אחר אסור:

הלכה ה

כתב הרב **חמץ שנתערב בדבר אחר בין במינו בין שלא במינו הרי זה אוסר בכל שהוא.** א"ה במינו כגון שאור של חטים שנפל לתוך עיסה של חטים שלא במינו כגון שאור

לתוך יין או לתוך שמן הרי זה אוסר בכל שהו. ולאו למימרא דבשאר איסורין נמי אזלי' במשהו כסברת רש"י אלא משום חומרא דחמץ הוא דפסקינן הכא במשהו משום דאית ביה דעבר עליה בבל יראה ובל ימצא משא"כ בשאר איסורין. וכ"כ הרי"ף בסוף ימיו. וכתב הר"ם בהלכות מאכלות אסורות בפרק ט"ו דמשום הכי אזלינן גבי חמץ במשהו משום דהוי דבר שיש לו מתירין דהא קי"ל כר' שמעון דאמר בין לפני זמנו בין לאחר זמנו מותר כלומר לאחר הפסח מותר על ידי תערובת וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל ע"כ. יש תמהין על הרב מההיא דאשכחן בירושלמי דכי אמרינן דבר שיש לו מתירין דוקא מין במינו אבל בשאינו מינו לא אלא בנותן טעם וחמץ אפילו בשאינו מינו אוסר במשהו. ואין כאן תימה מתרי טעמי בירושלמי דבר שיש לו מתירין בשאינו מינו מותר הני מילי בשאר איסורין אבל חמץ בפסח אסור שהתורה אסרה כל מחמצת ולפיכך החמירו בו ותו דהא אמרינן התם בפרק משילין רב אשי אמר הוי דבר שיש לו מתירין וכו' וכי מעיינת בסוגיא דגמרא שפיר שמעת מינה דאפילו מין בשאינו מינו דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטיל דהא מים ומלח גבי קמח מין ושאינו מינו הוא ואפילו הכי דייניגן ביה דין דבר שיש לו מתירין. ועל זה סמך הרב דהא אמרינן דכל היכא דפליג תלמוד בבלי וירושלמי עבדינן כתלמוד בבלי. ואי נימא לאפלוגי עליה היכי קרינן חמץ דבר שיש לו מתירין שהרי אינו יכול לשהותו אצלו ואי משהי ליה עבר עליה ואפילו ע"י תערובת כדתנן ואלו עוברים בפסח ואית למימר דהתם הוא דאמרינן שמתבערין אע"ג דליכא כזית בכדי אכילת פרס דמכל מקום נותן טעם מהכא איכא אבל במשהו ע"י תערובת לא חזינן ביה מידי אי עבר עליה או לא. ותו דחזינן בהדיא דאפי' איתא בעיניה אינו עובר משום משהו כדאמרי' בפ"ט דפסחים אילימא משום פירורין הא לא חשיבי ואע"ג דידע להו לא קא עבר עלייהו:

כתב הרב **שלא קנסו ואסרו אלא בחמץ עצמו**. כלומר חמץ שעבר עליו הפסח שאסרו אותו משום קנסא הואיל ועבר עליה משום בל יראה ובל ימצא אותו הקנס אינו אלא בחמץ עצמו כשהוא בעין כלומר כי אכיל ליה בעיניה אבל אי אכיל ליה אחר הפסח ע"י תערובת לא קנסו ואפילו נתערב במינו ע"כ מפ' כל שעה ומפני טעם זה אוסרין בשר מליח שנמלח קודם הפסח ולא נזהרו במליחתו ואעפ"י שאין כאן אלא משום חשש משהו פתיתי לחם נאחז בבשר או שמא בסל שנמלח היה בצק ונדבק בו והוי' ספקא דרבנן דכל משהו מדרבנן הוא הכא גבי חמץ עשאוהו כשל תורה שהרי אסרוהו אפילו שלא במינו אבל משהין אותו עד לאחר הפסח. מיהו הרב בעל התרומות כתב דמותר לאכלו בפסח אע"פ שלא נזהר מן החמץ בשעת מליחתו. והביא ראיה ממסכת כלאים

דאמרי' צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה אם רוב הגמלים מות' להביא פשתן לשם אלמא איסו' כלאים שהוא במשהו דהא בגד אחד ארוג של צמר חוט אחד של פשתן אוסר בו וכיון שנתבטל צמר רחל ברוב אינו חוזר ונעור כשיתן שם פשתן. וכל שכן איסור משהו של פסח שהוא מדרבנן אינו חוזר ונעור בזמן הפסח כיון שנתבטל מקודם וכן דגים מלוחים. והראב"ד הסכים עמו בתשובת שאלה וז"ל בשר מליח שאני אוסר לאו מחשש שמא נפל עליו חמץ או חטה נתערבה במלח אני אוסרו שאם כן אף היין של כל השנה הוא אסור שמא כשמריקים אותו מכלי לכלי נפל עליו חמץ או בסלים שמסננין בהם היתה חטה אחת או מעט חמץ וכן שמן ודבש של כל השנה אפילו עושין אותו בביתו של ישראל אם לא נזהרו בשימוריהן יהיו אסורין או מי יוכל להשמר בהם כל השנה כולה במסתפק מהן אלא שאין אנו חוששין לספקות הללו כדי להחזיק איסור. אבל בשר מליח שאני אוסר כגון שהיה מסתפק ממנו וחותך ממנו לפרקים בסכין שאינו מוכשר לפסח או שנמלח בסל שנשתמש בו בצק או אפילו בפתיתין של פת שא"א שלא ישאר שם מן החמץ כגון זה אני אוסר ואפילו הייתי יודע שנמחה שם אותו חמץ עדין לא הייתי אוסרו שכבר נתבטל קודם שיבא לזמן שאיסורו במשהו ושוב אינו ניעור אלא הריני אוסרו שמא אותו משהו בעין הוא ולא נודע מקומו לפיכך אני אוסרו. וליכא ספיקא שהסלים שנתנו בהם בשר מליח בימות השנה מותר לתת בהם בשר בפסח שהרי אפי' הבשר שנתנו עליהם כבר מותר לאכול ומהאי טעמא נמי מותרין עופות שהיו מלוחין קודם הפסח ובתוך הפסח מצא בהם חטה או שעורה דכיון דמתחלה לא הי' שם טעם החמץ בבשר דיותר מששים הוה השתא בפסח אינו חוזר ונעור ומשליך החטה והשעורה והעופות מותרין. ובשמן ודבש הלקוח מן הגוים יש מחמירין על עצמן שלא לאכלן בפסח ורוב העולם נוהגין היתר דאחזוקי איסורא לא מחזקינן כדכתבינן ועוד דמדינא דנותן טעם לפגם הוא מותרין וכן הסכים הראב"ד שכל דבר הפגום מעיקרו שוב אינו אוסר דכיון דאפגים עפרא בעלמא הוא ואינו חמץ תדע דאמרינן פת שעיפשה ונפסלה מלאכול לכלב אינו עובר עליה בל יראה ובל ימצא שהרי אינו קרוי חמץ והכי נמי הכא דנותן טעם לפגם אינו קרוי חמץ. וזה הטעם עצמו נאמר באירוגה אע"פ שנעשי' במים חמין כמו השמן זהו טעם המתירין. והכי נמי מסכים בספר האורה להתיר מיהו בירושלמי יש קצת ראיה לאיסור דאמרינן התם ר' חייא מפקיד לרב אם את אכיל מיכל כולה שתא בטהרה אכול ואם לאו תהא אכיל שבעה יומי בשתא. ומפרש הרב בעל העיטור בשם אביו דעל שבעת ימי הפסח קאמר ומשום חשש חמץ. והמתירין מפרשי הירושלמי בשבע' ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים דכי מסלקת להו לראש השנה ויום הכפורים פשו שבע'. והם

ימי סליחה ומחילה וצריך להשמר בהם שמירה יתירה מכל דבר שיהיה בו אפי' (חשש) עבירה כדי שיתעורר לשוב. וקדמונינו החסידים שמענו בהם שהיו נוהגין איסור בשמן ודבש גם בבשר המליח והמחמיר הרי זה משובח. אך טעם המתירים מספיק כדכתבינן גם מן הגבינה הנעשית קודם לפסח יש מחמירין שלא לאכלה והרוב נוהגין בה היתר. והריא"ג כתב אמרו רבוותא חלב שחלבו בכלי נקי קודם הפסח וכן גבינה הנקפית בכלים חדשים ושמרה מחמץ מותרין לאכלן בפסח ואם לאו אסורין:

הלכה ו

כתב הרב **אין חייבין כרת וכו' של חמץ**. כלומר כשהוא בעין אבל עירוב חמץ כגון כותח הבבלי ושכר המדי והדומה להם. כותח הבבלי הוא משקה העשוי שהיו עושין לטבל בו הפת ומשימין בו חלב ומלח ופת. ושכר המדי מטילין לתוכו מי שעורין ועושין אותו במדי. וכל הדומה להם כגון מי זיתים המצרי שמטילין לתוכו חטין או שעורין. וחומץ האדומי שמטילין לתוכו שעורין שלמין כדי להחמיצן לפי שיינם טוב ואינו בא לידי חמוץ עד שנותנין לתוכו שעורים. ואמרי בירושלמי וכלהו על ידי מיא שאם לא היה בהם מים מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין:

כתב הרב כו' בכדי אכילת פרס. אמר המפרש כלומר כשיעור שהיית אכילת פרס דקיימ' לן כל שיעורי אכילת איסור בין כזית של חלב ודם בין דיום הכפורים מצטרפת אכילת השיעור בכדי שהייה שאם אכל כחרדל חלב וחזר ואכל כחרדל עד שהשלים לכזית אם אין מתחלת האכילה עד סוף האכילה יותר משהיית כדי אכילת פרס באכילה בינונית מצטרף והוי כאלו אכלו בבת אחת. והכא נמי אם יש כאן חמץ כדי להצטרף כזית בכדי אכילת פרס ממנו לוקה אבל אם אין בתערובת כזית בכדי אכילת שלש ביצים אע"פ שאסור לו לאכול אינו לוקה. פי' דלא גרע מחצי שיעור דאמרינן התם פרק בתרא דיומא שהוא אסור מן התורה מיהו אינו לוקה עליו והכא נמי הם הכא דקי"ל כרבנן דאמרי מלקא הוא דלא לקי הא איסורא איכא. ודעת הרב שפרס הוא שלש ביצים והוא הולך בזה אחר דעת ר' יוחנן דאמר דשיעור שתי סעודות הוא ככר בפונדיון מארבע סאין בסלע ונמצא לפי דבריו שסעודה אחת היא ששה ביצים ועלה קאמרי' חציה לבית המנוגע והוא פרס הנזכר בתלמוד והוא שלש ביצים לא פחות ולא יתר וכיון דחזינן בפ' אע"פ דטרחינן לאוקומי' מתני' אליביה כדאמרי' התם לעולם ר' יוחנן בן ברוקא כו' משמע דהלכתא כותיה ואף על גב דבשלהי מסקנא אמרי' אפי' תימא ר' שמעון ההיא דחייה ושנוייא היא והכי מסתבר לן לפי דעת הרב. וכל המפרשים הושוו לומר שפרס

הוא ארבעה ביצים ומשכו בזה אחר דעת ר' [שמעון]. ובהלכות שביתת עשור ביארנו ענין זה יותר ע"כ מפרק אלו עוברין:

הלכה ז

כתב הרב **האוכל מן החמץ עצמו בפסח כל שהוא הרי זה אסור מן התורה**. אמר המפרש הרב פסק כר' יוחנן דאמר חצי שיעור אסור מן התורה ואע"פ שאסור מן התורה אינו חייב כרת או קרבן אלא על שיעור. ואם תאמר מאחר שחצי שיעור אסור מן התורה למה אינו חייב כרת על אכילתו ויש לומר שהרב סמך בזה אההיא דאמרינן ר"פ בתרא דיומא גבי מתני' דקתני ביום הכפורים אסור באכילה וקא מתמה בגמ' אסור ענוש כרת הוא ומשני לא אלא לחצי שיעור כלומר דאית ביה איסורא אבל כרת לא וה"ה קרבן או מלקות דמאי שנא. ומש"ה כתב הרב בה' שבועות פ"ה דחצי שיעור אינו מושבע מהר סיני פי' ולענין מלקות או קרבן קאמ' והכי איתא בפ' שבועות שתים בתרא וכ"ת אמאי אינו לוקה בחצי שיעור כיון דיליף ליה מלא יאכל תריץ דלא אשכחן אכילה לעולם בפחות מכזית ואכילה כזו אינה אכילה אלא הנאת פורתא ומש"ה יליף ליה הרב מלא יאכל דילפי' מיני' איסור הנאה כמ"ש הרב לעיל וכדאמרי' בגמ'. ולא עדיפא אכילה פחות מכשיעור מהעושה רטיה או מלוגמא מחמץ שלא במקום סכנה שאינו לוקה. ואע"ג דגמרי' איסור הנאה מלא יאכל הכא נמי לא שנא וכ"ת הרי שור הנסקל דגמרי' איסור הנאה מלא יאכל ולוקה אם נהנה ממנו שאני התם דכתוב ובעל השור נקי כדאמרי' כאדם שאומר לחברו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום. ובע"ז ויין נסך כתוב לא ידבק בידך מאומה מן החרם וגו' ומש"ה אפי' נהנה כגון שעושה רטיה מחלב שור הנסקל או מלוגמא מיין נסך או שאכל מהם כל שהו לוקה וה"ה נמי בבשר בחלב ובכלאי הכרם דבכל הני לא לאיסור אכילתן בלשון אכילה. אבל בהנהו דילפי' איסור הנאה מלא יאכל אינו לוקה בכל שהוא וצ"ע כי ר' משה חולק בזה בכלאי הכרם ובבשר בחלב כמו שנמצא בפ"ט וי' מהמ"א:

הלכה ח

כתב הרב **אסור לאכול חמץ ביום ארבעה כו' וכל האוכל כו' לוקה מן התורה**. אמר המפרש הרב פסק כר' יהודה דאמר מנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא בלא תעשה שנאמר לא תאכל עליו חמץ ועובר בלאו ולוקה והכי מסקינן בגמרא בפ"ק דכ"ע מיהת חמץ אסור מנא לן וחד נפקא ליה מאך ואידך מלא תשחט. וכתב הרב בספר המצות שמצא לשון כל הנוסחאות המדוייקות שנקראו לפני זקני התלמוד שהיה כתוב בהם דכ"ע חמץ משש שעות ולמעלה אסור מדאורייתא מיהו אית דאמרי דמתחלת שבע

ולמעלה איסורא איכא אבל מלקות ליכא כר' שמעון דאמר בין לפני זמנו בין לאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום פי' אינו עובר עליו קאמר אבל איסורא איכא מן התורה. וכן דעת הראב"ד והגיה עליו אמר אברהם אולי סובר זה המחבר שיהיה עובר משש שעות ולמעלה בבל יראה ובבל ימצא ואינו כן דשבעת ימים כתוב. ולרב ז"ל דומיה תהלה דכיון דס"ל לר' משה כר' יהודה מוקי לה להאי קרא דשבעת ימים למאי דמוקי ליה ר' יהודה לקבעו חובה בזמן הזה כו' כדאיתא בגמ' כו' והוא ז"ל פריך ליה מאי דפריך בגמ' ר' שמעון לר' יהודה מיהו פסק הרב צ"ע דהא קיימא לן ר' יהודה ור' שמעון הלכה כר' שמעון וא"כ היכי פסק כר' יהודה ויש לומר דכיון דסתם לן תנא בפ' כל שעה כר' יהודה כדאמרי' התם עבר זמנו אסור בהנאתו ואוקמינא לשעות דרבנן ודכותא סיפא לא יסיק בו תנור וכירים הו"ל ר' שמעון יחיד וקי"ל יחיד ורבים הלכה כרבים ותו דהא כתוב אך ביום הראשון ודרשינן אך חלק ואי נמי לא תשחט וכלהו הני כותיה דר' יהודה שייכו ואכתי פש לי גבי הרב קושיא אחת מההיא דאמרי' בירושלמי מודה ר' שמעון באיסור שהוא אסור איסורו מהו ר' ירמיה אמר איסורו מדברי תורה ר' יונה ור' אסי תרוייהון אמרין איסורו מדבריהם והרב פסק כר' ירמיה והוא יחיד ואפשר דלא חש להא דירושלמי כיון דפליגא אתלמוד דילן ועוד שהרי כתב הרב בספר המצות שמצא לשון הנסחאות כו' כמו שכתוב למעלה וזאת הנסחא עם הטעמים שכתבנו הכריח הרב לקבוע הלכה כר' יהודה. ע"כ מפרק כל שעה:

הלכה ט

כתב הרב **שעה חמישית אין אוכלין בה חמץ**. אמר המפרש ואע"פ שאין לטעות בין חמש לשבע שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב אפ"ה גזרי' משום יום המעונן שאין חמה זורחת ואין יכולין לבדוק בחמה ושמא יטעה כו' לפיכך תולין בה תרומה כו' ודוקא חמץ שהוא קדש כגון אלו תולין שאין שורפין אותן משום בזיון קדשים עד שיגיע זמן איסור תורה אבל שאר חמץ של חולין לא איכפת לן אם נשרף אותו בשעה חמישית אבל לגבי אכילה חולין וקדשים אחד לאסר באכילה שעה חמישית וגלי בחמץ של קדש משום דסד"א ה"מ משום בזיון קדשים אבל שאר חמץ של חולין לא איכפת לן אם דלא ליתו לידי שריפה ויתלינהו עד שעה ו' קמ"ל. לא אוכלין ולא שורפין פי' והשתא מפרש תולין עד שתגיע שעה ששית ששורפין הכל. והאי דקאמר שורפין ה"ה מפזרין וזורין לרוח או מטילין לים דהלכתא כרבנן ואליבא דרבי יוסי כמו שפסק הרב לקמן ולא נקט הכא שורפין אלא משום דקא מיירי בלחמי קדש והנהו ודאי לא סגיא להו בלא שריפה אבל בחולין שורף או מפזר וזורה לרוח או מטיל לים כדבעינן למימר קמן:

הלכה י

כתב הרב **הא למדת שמותר לאכול חמץ ביום י"ד עד סוף שעה רביעי'**. ולא גזרינן משום יום המעונן דכיון דארבע זמן סעודה לכל היא לא יטעה שכולם בקיאי' בה ואין אוכלין בשעה חמישית אבל נהנין בו כלומר מאכיל לבהמה או מוכרו או מסיקו תחת תבשילו שלא גזרו בה אלא באכילה אבל בהנאה לא. והאוכל בשעה ששית מכין אותו מכת מרדות דהא אינו אלא גזירה דרבנן דלא ליגע באורייתא ואיך ילקה ומכת מרדות הוא פחות מארבעים לפי מה שיראו הדיינין ואם לא ירצה לקבל שלא לאכול חובטין אותו עד שתצא נפשו כדבעינן לברורי בשלהי פרק ששי. והאוכל מתחלת שביעית לוקה שהרי עובר על לא תאכל עליו חמץ כמ"ש הרב למעלה:

פרק ב

הלכה א

כתב הרב **מצות עשה מן התורה כו'. ומה היא השבתה שהיא אמורה בתורה שיבטל את החמץ בלבו כו' עד שאין בו צורך כלל**. אמר המפרש אעפ"י שביטול החמץ ביום ארבעה עשר דאורייתא הוא לא מברכינן עליה שאין בו ברכה שהרי אין בו מעשה ואפילו מעשה זוטא דהיינו דבור לית ביה שהרי הביטול בלב הוא תלוי כמ"ש הרב שיבטל החמץ בלבו כו' וישים בלבו כו' ובגמרא בהרבה מקומות מבטלו בלבו. ומה שהצריכו חכמים לומר כל חמירא ולהוציא הביטול בפה לא עשו כן אלא כדי לברר הביטול מיהו ביטול הפה בלא הסכמת הלב לא הוי ביטול ובהפקרו לא סגיא שהרי חצרו המשתמרת קונה לו אפי' שלא מדעתו אבל מאחר שבטל תו לא עבר בבל יראה ובבל ימצא דהכי דרשינן ליה לקרא לא יראה לך חמץ בתורת חמץ אבל בתורת עפר יראה והביטול מועיל בחמץ הידוע לו ואינו יכול לבערו כגון נפלה עליו מפולת או העושה את ביתו אוצר או מי שהוא בעיר אחרת ואינו יכול לבא בעירו אבל בחמץ הידוע לו ויכול לבערו לא סגי ליה בבטול:

הלכה ג

כתב הרב **ומדברי סופרים לחפש אחר החמץ במחבואות כו' וכן מדברי סופרים שבודקין ומשביתין בו**. כלומר בודקין תחלה ואח"כ עושין בטול מפני שבלילה מצויין כל העם ואור הנר יפה לבדיקה ובגמרא אמרינן דאצטריכו למימר הני תרי טעמי דאי אמ' בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם הוה אמינא יבדוק ביום קמ"ל ואור הנר יפה לבדיקה ואי אמר אור הנר יפה לבדיקה הו"א בית אפל בודק ביום י"ד לאור הנר קמ"ל בשעה שבני

אדם מצויין בבתיהם, ובירושלמי בעי אדם בטל ובית אפל מאי ומשני מלהון דרבנן לא כמא דמנהר בליליא מנהר ביממא דאמר רב הונא כד הוינן ערקין באילין בוטיתא בסדרא רבה היו מדליקין עלינו נרות בשעה שהיו כהים היינו יודעים שהוא יום ובשעה שהיו מבהיקים היינו יודעים שהוא לילה משמע דאפילו בבית אפל אור הנר יפה לבדיקה בלילה יותר מביום ואין קובעין מדרש בסוף יום י"ג וכן החכם לא יתחיל לקרות בעת זו כו' נראה שהרב פירש הא דאמרי' בגמרא לא ליפתח בעידניה בעתו כלומר אם קבע עת לתורתו בלילות לא יתחיל בעת זו שמא ימשך ולא יבדוק בתחלת זמן המצוה ולאו דוקא תלמוד אלא אפילו במקרא ושאר עניני חכמה אסור כמ"ש הרב לקרות כי החכם בעוצם בינתו והפלגת פלפולו אפילו במקרא ימשך. ואין צ"ל מי שהוא בעל מלאכה שאסור לו להתחיל במלאכתו עד השלמת המצוה דהשתא ת"ח שדעתו ומחשבתו תמיד על מצות השם חיישי' שמא יפשע שאר בני אדם לא כ"ש. וכתב הראב"ד אע"פ שהתלמוד נותן טעם לאור י"ד משום לישנא מעליא עיקר הטעם הוא כי עם אור היום צריך להתחיל אחר שקיעת החמה מיד כדי שלא יתרשל ושלא יתחיל במלאכה אחרת. ומ"ש הרב בסוף יום י"ג כתב משום דאמרי' בגמרא באורתא דתליסר נגהי ארבסר דמדקאמר אורתא דתליסר ולא אמ' אורתא דארבסר משמע שבסוף יום י"ג שהוא כניסת ליל ארבע' עשר מיד הוא תחלת זמן המצוה ועיקר כל מצוה לעשותה בתחלת זמנה זריזין מקדימין למצות:

הלכה ד

כתב הרב **אין בודקין לאור החמה ולא [לאור] הלבנה ולא באבוקה אלא לאור הנר.** אמר המפרש הא דאין בודקין לאור החמה לא תימא הני מילי בי"ג שיש לו שהות לבדוק לילי ארבעה עשר אלא אפי' בי"ד ומפורש הוא בירושלמי וכי יש חמה בליל' הדא אמרה אפילו ביום צריך לבדוק לאור הנר ואבוקה הוא שעושין אותה מן העצים המבוקעין דקים וא"נ אותם נרות של שעוה העשויות כמין שלשלת אבל פתילה של שעוה כעין אותה שמדליקין על השלחן הן נאותות לבדיקת חמץ יותר מהכל ומנהג לבדוק בהם וה"ה שאם אין לו מהן שיכול לבדוק באור הנר של שמן שמדליקין באותן הכלים אבל אכסדר' שאורה רב אם בדקה לאור החמה דיו ודעת הרב דלכתחלה צריך לבדקה לאור הנר אבל דיעבד יצא ידי בדיקה כיון דהא בעינן שעה שבני אדם מצויין בבתיהם ותו שהרי הכל בכלל אין בודקין לא לאור החמה מיהו בגמרא אמרי' ואכסדרה דנפיש נהורא בודקין אותה אפילו לאור החמה ומשמע דאפילו לכתחלה וכן דעת רש"י ודעת הראב"ד:

כתב הרב **ואמצע החצר אין צריך בדיקה מפני שהעופות מצויין שם ואוכלין כל חמץ שיפול שם.** אמר המפרש בגמרא אמרי' חצר אינ' צריכה בדיקה ופירש הרב דאמצע

החצר קאמר אבל החורים צריכין בדיקה שאין העופות מצוין שם שיכנסו בחורים וכן הסכים הראב"ד ויש חולקין בדבר שהרי נראה לעין שהעופות נכנסים בחורי החצר ופעמים מקנני' שם:

הלכה ה

כתב הרב **חור שבאמצע הבית שבין אדם לחברו כו' והשאר מבטלו בלבו**. אמר המפרש לפי שכיון שאין יד אחד מהם מגעת שם בידוע שלא נשתמשו בו ובמקום שאין משתמשין בו לא הצריכו חכמים בדיקה מאי אמרת שמא נגרר שם בספיקא כי האי דיו בבטול ולא הזכיר הרב ההיא דחור שבין יהודי לארמאי כו' ואפשר לו' דס"ל כת"ק דאמר חור שבין יהודי לארמאי בודק עד מקום שידו מגעת בו והשאר מבטלו בלבו דלא חיישינן לכשפים וכיון שהביא הא דחור שבין אדם לחברו דיו שהרי דינה שוה ותו דהא אפילו לפלימו צריך ביום בדיקה ויש מספרי הרב שמצאתי מוגה בהם ושבין יהודי לארמאי אינו בודק כלל ר"ל כפלימו דאמר כל עיקר אינו בודק דבכל מלתא דיש בו סכנה אזלינן לקולא. ומסתברא דדוקא בליליא ושרגא אבל ביממא ונהורא צריך בדיקה דכי היכי דמשתמש הכי נמי בדיק ליה והשאר מבטלו בלבו:

הלכה ו

כתב הרב **חורי הבית התחתונים והעליונים וגג היציע ורפת בקר כו' אין צריכין בדיקה**. אמר המפרש התחתונים והעליונים ר"ל יותר מדאי עד (שהרוב) [שמרוב] שפלותן וגבהותן אין דרך להשתמש בהם. ודעת הראב"ד דדוקא בבית שאין התינוקות מצויין שם אבל בבית שהתינוקות מצויין שם צריך לבדוק בחורי הבית התחתונים שמא הצניעו שם חמץ וגג היציע אע"פ שהוא נמוך ונכון להשתמש בו הואיל ומשופע הוא אין צריך לבדוק דלא ניחא תשמישתיה אבל שאר גגין שלהם לא היו משופעין תשמישתייהו אי נמי דוקא גג היציע אבל היציע עצמו שהוא חדר קטן נמוך אצל הבית מצדו או מאחרונו צריכה בדיקה דניחא תשמישיה כשל בית כדאמרי' פ' המוכר את הבית הכא כולה חדא תשמישא הוא כלומר שיציע ובית שניהם מקום דירה הם ואמרי' מאי יציע אפתא ולולין מקום דירת התרנגולים ומתבן בית התבן, וכתב הרב ואוצרות יין ואוצרות שמן שאינו מסתפק כו' והגיה הראב"ד דבשמן בין מסתפק בין אין מסתפק א"צ בדיקה דהכי פסקינן בגמרא שמן יש קבע לאכילה שכל מה שצריך משמנו הוא מסתפק ונוטל ומש"ה אפילו מסתפק א"צ בדיקה. וי"ל שהרב פירש אין מסתפק שאין מדליקין ממנו אבל ודאי היכא שמדליקין ממנו הו"ל כיין וצריך בדיקה דאין קבע אי נמי אית למימר דהאי שאין מסתפק דקאמר הרב חוזר לגבי יין אבל לא לגבי שמן דבשמן אין חילוק בין מסתפק

לשאין מסתפק כדאיתא בגמרא תדע שהרי כשכתב הרב דין אוצרות יין שמסתפק לא הביא שם שמן ואם כן דיש חלוק בשמן בין מסתפק לשאין מסתפק מפני מה לא כתב ואוצרות יין ואוצרות שמן שמסתפק אלא ודאי דעת הרב ז"ל שאין חלוק בשמן ע"כ: ובספרים מדוייקים מצאתי מוגה ואוצרות יין ואוצרות שמן שמסתפק ולפי זאת הנוסחא לא קשיא מידי:

[**כתב** הרב] **ובית דגים גדולים אין צריכין בדיקה**. אמר המפרש בגמ' אמרינן הא ברברבי הא בזוטרי ומפרש הרב דבגדולים אין צריך בדיקה לפי שיש להם קבע ואומד וא"צ לעמוד ולהביא וכן פרש"י ואית דמפרשי דבגדולים שהם חשובים אין אדם לוקח בתחלת סעודתו כל צרכו ופעמים שחוזר ולוקח משם חתיכה אחרת וצריכין בדיקה אבל בקטנים שאינם חשובים לוקח מהן הרבה ביחד קודם סעודה ואין צריכין בדיקה ומ"ש הרב אלא א"כ הכניס להם חמץ איתא בירושלמי דאמרי' התם ובאותו שלא נשתמש בו חמץ כלומר בודאי אבל באותו שנשתמש בו חמץ אפילו גבוה כמה אמות צריך בדיקה:

כתב הרב **אבל אוצרות שכר כו' שמסתפק מהן צריכות בדיקה**. אמר המפרש הא מיירי בבבל וכיוצא שרגילין בשכר ואין קבע לשתייתו אבל בא"י אפילו מסתפק א"צ בדיקה שאין השכר חביב להם ויש קבע והכי איתא בגמרא עשו אוצרות שכר בבבל כאוצרות יין בא"י במסתפק והרב תנא מלתא פסיקא וסמך על המשכילים:

כתב הרב **ובית המלח ובית השעוה ובית דגים קטנים ובית העצים כו' צריכין בדיקה.** אמר המפרש בית מלח ובית השעוה לפי שעומד בתוך הסעודה להביא מלח ונרות ופתו בידו ובית דגים קטנים דאין קבע לאכילתן מחמת קטנן ובית העצים לפי שפעמים צריך לעצים בעוד שהוא אוכל ומש"ה צריכין בדיקה:

כתב הרב **וכשבודק המרתף בודק ממנו ב' שורות החיצונות שהן העליונות ושלמטה הימנה.** אמר המפרש ר"מ פסק כרב דמפרש מלתייהו דבית הלל ואמר האי דמצרכי בית הלל בדיקה בשתי שורות החיצונות שהן העליונות הם העליונות ושלמטה פי' והאי עליונה לאו כל גג השורות באורך המרתף קאמר אלא שורה אחת על פני רוחב כל המרתף לא מן הארץ עד הקורה ואת הפתח ושלמטה הימנה. פי' הרי"ף ועוד שורת חבית למטה מן העליונה והיא משורה הזקופה כנגד הפתח והאי פתח לאו כנגדו ממש קאמר אלא כל כותל שפתח בו קרי הכי ופסק כותיה דרב מפני שסמך על הכלל הידוע והלכתא כותיה דרב באיסורא מיהו תימה הוא דהא פסקינן בגמרא כשמואל דהא דקרו בית הלל ב' שורות החיצונות שהן העליונות היינו חצונה ושלפנים הימנה וזה לשון הגמרא תני ר' חייא כותיה דרב וכלהו תנאי תנו כותיה דשמואל וכן פסקו חשובי הגאונים והני בתי

כנסיות דידן אע"ג דלית בהו טעמא דאבראות וראשי חדשים פירו' סעודות והבראות שהיו עושין למנין קדוש החדש ועבור שנה אפ"ה צריכין בדיקה מפני הקטנים שמכניסין שם חמץ ולכך נהגו לכבד אותם ולהסיר משם את כל הגמי וכיון שאורן מרובה יבדקו לאורן כמו אכסדרה אך לכתחלה צריך לבדקן בלילה לאור הנר דהא בירושלמי בעינן בתי כניסיות מהו שצריכין בדיקה מה צריכא ליה שכן מכניסין באבראות וראשי חדשים ובעיא ולא אפשיט והמחמיר תע"ב ועוד שהרי יש בהן פאות שאין אורן מרובה. והר"מ לא הביא הא דמטה החולקת בתוך הבית ועצים ואבנים סדורין תחתיה ומדליא אינה צריכה בדיקה אבל מתתיא צריכה בדיקה ואין בזה תימא לפי שדעת הרב האי דאמרינן צריכה בדיקה ואינה צריכה בדיקה במטה עצמה ומפרשינן ליה דכיון שהיא גדולה וחולקת הבית כרשות המיוחד לעצמו וכחור וגג דמיא ואי מתתיא צריכה בדיקה כחורי הבית האמצעיים כמו שכתוב למעלה ואי מדליא כחורי הבית העליונים וזה ג"כ ביאר הרב שא"צ בדיקה אבל בית שאחריה בודאי אם יש לו דרך לשם צריך לבדוק ואם לאו כמקום שאין משתמש בו דמי. וזה ג"כ מבואר ותחתיה נמי אי עצים ואבנים סדורים תחתיה אינה צריכה בדיקה שהרי אין משתמשין שם ואי אין עצים ואבנים סדורין תחתיה צריכה בדיקה:

הלכה ז

כתב הרב **אין חוששין שמא גררה חולדה חמץ ממקום למקום שאין מכניסין בו חמץ.** אמר המפרש אחר שבדק בליל י"ד מסתמא אין חוששין שמא גררה חולדה מן המקום שמכניסין בו חמץ וצריך בדיקה למקום שאין מכניסין בו חמץ שאינו צריך בדיקה דאם נחוש מבית לבית נחוש מעיר לעיר ואין לדבר סוף ולא תימא דדוקא כשהצניע חמצו אין חוששין אלא אפי' לא הצניעו ולא ידע כמה הניח אין חוששין כלל ואפי' בטול לא צריך דתרי ספיקי נינהו ועוד דלא מחזקינן ריעותא היכא דלא אשתכח:

הלכה י

כתב הרב **הניח תשע צבורין של מצה ואחד של חמץ ובא עכבר ונטל ולא ידענו אם חמץ אם מצה נטל ונכנס לבית בדוק צריך לבדוק שכל קבוע כמחצה על מחצה דמי.** אמר המפרש הא מוכח לה בגמרא מהאי דאמרי' גבי תשע חנויות כלן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבילה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח דאמרינן ספקו אסור משום דהוי"ל ההוא חנות דמוכרת בשר נבלה קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי דנפקא לן במסכת סנהדרין מוארב לו וקם כו' ומוקימנא לה בתשעה גוים וישראל אחד כו' כדאיתא התם ודעת הרבה דבדיקה לא צריך דספיקא דרבנן הוא ולקולא

אבל בטול בעי שהוא מן התורה ע"כ והרב כתב שצריך בדיקה והכי מסתבר דהא ודאי לא הוי ספיקא דרבנן אלא ספיקא דאורייתא דהא בפתא הוא דאתילידא ביה ספיקה אם חמץ הוא או מצה ופתא הא הוי איסורא דאורייתא והלכך אזלינן לחומרא וצריך אפילו בדיקה:

הלכה יא

כתב הרב **שני צבורין אחד של מצה כו' ובאו שני עכברים כו'. אינו צריך לבדוק.** אמר המפרש דכיון דבדיקת חמץ דרבנן נימא זה העכבר שנטל חמץ נכנס לשאינו בדוק וזה שנטל מצה נכנס לבדוק ולפיכך א"צ בדיקה. ונראה מהא דבטול מיהא בעי. כתב הרב וכן שני בתים בדוקים וצבור אחד חמץ ואין ידוע באיזה בית נכנס אין צריך בדיקה. אמר המפרש דהא קי"ל ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי ור' יוסי פליג עליה דר' יהודה גבי שני שבילין אמרינן אחד טמא ואחד טהור ואמר בין כך ובין כך טהורין וכשם שהוא מיקל בספק טומאה ברשות הרבים ה"נ מיקל לענין בדיקה וא"צ בדיקה ומיירי שנשאלין בזה אחר זה מיהו לענין ביטול שהוא מן התורה לעולם צריך ביטול ואם היו שני הבתים לאדם אחד או שהיו לשנים ושאל עליהם ביחד שני הבתים צריכים בדיקה מספק דהא גבי שבילין אמרינן בבת אחת דברי הכל טמאין כלומר דכיון דאמרי בלשון הזה שנינו נכנסנו בשני שבילין הללו טמאין דלמאן מהדרינן ברישא הא תרוייהו בבת אחת והא לא מצינו למימר דנהדר להו טהורין דחד מינייהו ודאי טמא ומספיקא לא מטהרינן טומאת אהל והכי נמי אמרינן לענין חמץ. והרב ז"ל לא רצה לכתוב את זה לפי שאלו הענינים רחוקים הם להמצא ודי לו בכתבו בעיית התלמוד כדאמרינן צבור אחד חמץ ולפניו שני בתים בדוקים ואתא עכבר ושקל ולא ידעינן אי להאי עייל ולא רצה להאריך יותר במלתא דלא אתא אלא אגב גררא מיהו בהלכות שאר אבות הטמאות פי"ח הביא הכל בביאור. או שידוע שנכנס כו' ובדק ולא מצא אינו צריך לבדוק דהלכתא כרבנן דאמרי בודק עד שמגיע לסלע וה"נ אמרינן הכא כיון דבדק ולא אשכח דיו במה שבדק ואפי' בטול לא צריך. או שבדק ומצא ככר אינו צריך לבדוק והרב ז"ל פסק כר' דפליג עליה דרשב"ג גבי שדה שאבד בה קבר דאמרינן נמצא בה קבר הנכנס לתוכו טהור שאני אומר קבר שאבד הוא קבר שנמצא דברי רבי והכי נמי אמרי' הכא ככר שאבד הוא ככר הנמצא ונראה דאפילו בטול לא צריך ורשב"ג פליג עליה דר' ואמר תבדק כל השדה כלה וליתא לדרשב"ג מתרי טעמי חדא דהא קי"ל הלכה כר' מחברו ועוד דהא סוגיין כותיה אזלא כדאמרינן אם ת"ל היינו הך דעל היינו האי דנפק כו' ואע"ג דאמרי' כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצדון וראי' אחרונה אפ"ה הלכתא כר' יהודה

דההוא כללא ליתא. ומ"ש הרב דאין כאן קבוע הכי מפרשינן ליה דכי דייניגן דין קבוע דוקא היכא שבאותה שעה שנטל העכבר היה לנו הספק שלא היינו יודעים אם מצה או חמץ נטל והלכך דייניגן בזה דין קבוע שבשעה שנולד לנו הספק היה קבוע אבל אם באותה השעה שנטל העכבר היינו יודעים מאיזה מן הצבורין נטל כי הכא אבל אחר כך נולד לנו הספק לא דייניגן ביה דין קבוע שהרי בשעה שנולד לנו הספק לא היה קבוע:

הלכה יב

כתב הרב **הניח חמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת צריך לבדוק**. אמר המפרש כדאמרי' גבי קרדום שאבד בבית אדם טמא נכנס לשם ונטלו והכא נמי חיישינן לעכבר:

כתב הרב **או שהניח תשע חלו' ומצא בה עשר צריך לבדוק**. דהלכתא כרבנן דאמרי' גבי [במס'] ביצה הניח מנה של מעשר ומצא מאתים חולין ומעשר מעורבין זה בזה דברי ר' וחכמים אומרים הכל חולין דאמרי' מנה ראשון נטל והני מאתים אחריני נינהו והכי נמי אמרינן הכא דתשע נטלו והני אחריני נינהו. או שהיו תשעה צבורין מצה כו' ופירש ככר מהם כו' כלומר שפירש על ידי גוי שאינו נאמן או ע"י קטן שאין בו דעת לשאול או שנתגלגל מן הצבורין ואינו יודע אם חמץ או מצה ובא עכבר ונטל הככר שפירש ונכנס לבית בדוק צריך לבדוק. ותמהנו על הרב היכי כתב בהא שצריך לבדוק דהא קי"ל כל דפריש מרובא פריש כדאמרינן גבי תשע חנויות כו' ובנמצא הלך אחר הרוב וא"כ גבי צבורין היכא דפריש נזיל בתר רובא, ויש לומר לדעת הר"מ דאיכא לאיפלוגי בין פריש כלהו לפריש מקצתייהו כדאמרינן התם במסכת יומא דבפריש מקצתייהו לא אמרינן כל דפריש מרובא פריש וכל זה אינו מספיק ומורי יצ"ו תירץ ודקדק מלשון הרב שלא אמר צריך בדיקה אלא כגון שנכנס אותו עכבר בבית אחר בדוק שנמצא שהוציאו מחזקתו אבל בבית גופיה שפירש אם לא הוציאו משם ודאי בההיא אמרינן כל דפריש מרובא פריש שהרי יש שם רוב מצה ולא הוציאו מחזקתו ודוק בלשון הרב ותשכח ואעפ"כ תימה הוא מה הכריחו להרב ז"ל להניח דרך התלמוד ולתפוש דרך אחרת ולא מצאנוהו אלא בבבלי ומצאתי ספר אחר שהגיהו בו תשעה צבורין של חמץ ואחד של מצה ולפי זאת הנוסחא לא קשיא מידי אבל לפי הנוסחא הראשונה אין צריך לבדוק ואפילו בטול לא בעי דכל דפריש מרובא פריש שהרי יש שם רוב מצה ולא הוציאו מחזקתו:

כתב הרב **או שבא עכבר כו' ספק נכנס לבית זה או לא נכנס צריך לבדוק**. אמר המפרש הא מדמי לה בגמרא לבקעה בימות הגשמים וטומאה בשדה פ' ואמר הלכתי למקום הלז ואיני יודע אם נכנסתי לשדה זו אם לאו ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין והלכה כחכמים לפיכך צריך לבדוק. זהו דעת הרב אך דעת ר"ש דאין צריך לבדוק דודאי

בבקעה פליגי משום דטומאת מת חמורה אבל בבדיקת חמץ אפילו רבנן מודו דלא מצרכי' בדיקה בספק ביאה. ודעת הרב בעל התוספות דאפילו בטול לא צריך שכתב לא תימא טעמייהו דרבנן בבקעה משום דכולה בקעה כחד שדה היא שהרי מפורש טעמה של חכמים במסכת טהרות כל שאתה יכול לרבות ספקא וס"ס ברשות היחיד טמא ברשות הרבים טהור והלכתא גמירי לה הכי גבי טומאה אבל בשאר איסורין כל תרי ספיקי לקולא הלכך אפילו בטול לא צריך והאי ספקי תרי נינהו ספק על ספק לא על ואת"ל על דלמא לאו להאי עייל אלא להאי:

הלכה יג

כתב הרב **עכבר נכנס לבית וככר בפיו ויצא עכבר כו' אינו צריך לבדוק**. אמר המפרש והא אבעיא בגמרא וסלקא בתיקו וכיון דבדיקת חמץ מדרבנן הוי ספיקא דרבנן לקולא וא"נ מש"ה פסק הרב דא"ל לבדוק דהא אמרינן בגמרא את"ל היינו האי דעל היינו האי דנפק כו' נמצא דפשיטא ליה הא דא"צ בדיקה לפי שזה היוצא הוא הראשון שנכנס אבל בטול בעי שהוא מן התורה:

כתב הרב **היה הראשון שחור כו' צריך לבדוק**. אמר המפרש משום דהא ודאי אחרינא הוא ועכברים אין חוטפין זה מזה כדאמרינן בגמרא את"ל עכברים לא מרמו אהדדי כלומר ופשיטא ליה דצריך בדיקה ואית דאמרי דבדיקה לא בעי משום דאמרינן דשקליה מיניה אבל בטול בעי. וליתא דהא פשיטא ליה דעכברים לא שקלי אהדדי נכנס עכבר כו' חולדה צריך לבדוק ואמרינן טעמא בגמרא דאם איתא דמעכבר שקלתיה עכבר בפי חולדה הוה משתכח:

כתב הרב **יצא עכבר וככר בפיו אינו צריך לבדוק**. אמר המפרש כלומר מאותו בית שנכנס לשם וככר בפיו יצאת משם עכשיו חולדה ועכבר בפיה אינן צריך לבדוק דאיכא למימר דאם איתא דאיהו הוה ככר בפי עכבר הוה בעי אשתכוחי וצריך בדיקה ואיכא למימר נמי דמחמת ביעותיה הוא דנפל ושקלתיה החולדה ואשתכח דאיהו הוא וא"צ בדיקה וכל כי האי הוה לי' ספיקא דרבנן ולקולא ומש"ה א"צ בדיקה אבל בטול בעי ויש ספרים שכתוב בהם בפי' יצאת חולדה ועכבר בפיה ויש ספרים מוגהים שכתוב בהם עכבר וככר בפיו א"צ לבדוק ואין נראה בעיני הגהה זו:

כתב הרב **נחש שנכנס לחור כו' אינו צריך להביא חבר להוציאו**. אמר המפרש לפי שהאנשים היודעים תחבולה זו אינם רוצים לעשותה כי אם בשכר רב לא אטרחוה רבנן וכדאמרינן בגמרא בגופיה אטרחוה רבנן בממוניה לא אטרחוה רבנן כלומר בהוצאה מרובה כי האי לא אטרחוה רבנן ובביטול סגי אבל בהוצאה מועטת אמרינן בודאי ניחא

ליה לאיניש לקיומי מצוה בין בגופיה בין בממוניה וענין זה יתבאר עדין בפרק זה. וחבר נקרא האיש היודע לקבץ ע"י לחש נחשים ועקרבים וכיוצא בהם ואינם מזיקים לו כדאמרינן וחובר חבר אחד חבר גדול ואחד חבר קטן:

הלכה יד

כתב הרב **כזית חמץ בשמי קורה וכו' היה חמץ בבור אין מחייבין אותו להעלותו כו'**. אמר המפרש משום דבהא ליכא למיחש דלמא אתי למיכל מיניה דהא לא עביד דסליק מנפשיה זהו דעת הרב. והכי גרסינן בתוספתא פ"ג דככר בבור א"צ סלם להעלותו והרי הוא כמבוער וצ"ע היכי פסק הרב ז"ל בהא דחמץ בבור לקולא דהא אמרינן בגמרא את"ל זמנין דנחית לצרכיה ואתי למיכליה והרב הוא דפסק כלהו בעיי דאת"ל בין לקולא בין לחומרא ואפשר דכיון דאשתכח בתוספתא דא"צ פסק הכי דבבטול סגי אע"ג דידע ליה כיון שאין דעתו לפנותו ודמי לחמץ שנפלה עליו מפולת שהוא כמבוער וצריך לבטלו ומהני להו בטול ואע"ג דידע ליה ונמצא שאינו כמטמין בבורות כללא דמלתא כשהחמץ ראוי וחשוב כגון מי שהיה לו אוצר ידוע מחטים שהחמיצו או ככרות הרבה של חמץ אע"פ שאין דעתו לפנותו לא מהני בטול שדבר ידוע הוא שאין זה אלא הערמה ומטמין גמור הוא אבל כשהחמץ מעט כי הכא בודאי בביטול סגי והרב לא טעה והראב"ד השיג והושג ויש גאונים שכתבו שצריך סולם להעלותו דכיון דבידוע שיש שם חמץ איסורא דאורייתא הוא ועוד דלמא נחית לצרכיה ואתי למיכליה. והרי"ף לא הטריח עצמו לכתוב כל אלו הענינים בפרט משום דרוב הני עניני טרחא הוו ליה לפי שהם רחוקים ואינם נמצאים על הרוב ומזה הטעם הניח כמה דברים בתלמוד אך הרב השלם הביא הכל בשלמות. ונראה דבכלהו הני דמצרכי' בדיקה פעם אחרת מספק לא מברכינן על אותה בדיקה דהא קי"ל כל ספק דדבריהם לא בעי ברוכי. ע"כ מפרק אור לארבעה עשר:

הלכה טו

כתב הרב **כפת שאור כו' אם טח פניה בטיט הרי זה בטלה**. אמר המפרש דכיון דיחדא לישיבה הויא ליה עפרא בעלמא ומש"ה מותר לקיימה אבל אם לא טח פניה בטיט חייב לבערה ופי' כפת שאור חתיכה גדולה של שאור וקראוה כן מפני שעשוה ככפה ויש שגורסין בגמרא כופת שאור כדאמרינן במסכת טהרות כופת על עץ וכופת של אבן והוא שם דבר:

כתב הרב **בצק שבסדקי עריבה אם יש כו'** פי' ואע"פ שהוא במקום אחד **אם היה עשוי לחזק בו שברי העריבה או לסתום בו נקב בטל במעוטו ואם לאו** כלומר שאינו עשוי לחזק **חייב לבער** פי' ואע"פ שהוא פחות מכזית:

כתב הרב **היו שני חצאי זיתים בשני מקומות וחוט של בצק ביניהם חייב לבער**. אמר המפרש משום דחוטין מצטרפין והוי כזית במקום אחד ואע"פ שנפרכין עכשו כיון שאם היו לחין היו נוטלין עמו חייב לבער הכי איתא בגמרא דבני מערבא. בד"א בעריבה אבל בבית אע"פ שאם ינטל החוט כו' כלומר בד"א דאם אין נטלין עמו אינו חייב לבער דוקא בעריבה דקביעי בה אבל בבית אע"פ שאם ינטל החוט אין נטלין עמו חייב לבער מפני שפעמים מקבץ אותם כלומר שפעמים שהוא מכבד את ביתו ונמצאו זה בצד זה שהרי בבית שם ואשתכח דהוי כזית במקום אחד:

הלכה טז

כתב הרב **היה חצי זית בבית וחצי זית באכסדרה כו' אינו חייב לבער**. אמר המפרש משום דבהני ליכא למיחש כלל לכנושי דהא לא מקרי דנפלי אהדדי העליון כנגד התחתון ולא של בית זה כנגד של בית אחר. והרב ז"ל כתב הטעם הואיל ואלה החצאי זיתים דבוקים בכותלים כו' כלומר ואין בהם משום כנושי ביתא ובגמרא סלקי הני תלת בתיקו ואזלינן לקולא דמדרבנן נינהו מיהו ביטול דמדאורייתא הוא בעינן. ע"כ מפרק אלו עוברין:

הלכה יז

כתב הרב **המשכיר בית סתם הרי זה בחזקת בדוק ואינו צריך לבדוק**. אמר המפרש הא מיירי שהשכירה בארבעה עשר סתם וכן כתוב בביאור במקצת ספרים ואמרינן דחזקתו בדוק משום דהכל הם כחברים אצל בדיקה וכי היכי דאמרינן בחבר שמת והניח מגורה מלאה פירות שאפילו הם בני יומן הרי הם בחזקת מתוקנין משום דחזקה על חבר שאינו מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו וכמתוקנין גמורין חשבינן להו הואיל ונפקי מתותי ידיה דחבר ה"נ הכא אמרינן דבדוק דהכל חברים אצל בדיקה ומסתמא חשבינן ליה כבדוק דכיון דמטא זמן חיובה לא מיאשי בהו אינשי. ואם הוחזק זה המשכיר שלא בדק כו' ואמרו אשה או קטן אנו בדקנו הרי זה אלו נאמנין כו' דכיון דבדיקת חמץ מדרבנן המנינהו רבנן בדרבנן וה"ה אם העידו אשה או קטן או עבד שראו אדם אחד שבדק הבית אבל הם לא בדקוהו שנאמנין ודוקא אלו אבל פסולי עדות מחמת רשע כלומר שדרכן לקחת ממון שאינו שלהם בגזילה ובגניבה שהשכירו בית אינן כשרין להעיד בבדיקת חמץ באתרא דיהבי אגרא ובדקי אבל באתרא דלא יהבי אגרא ובדקי כשרין חזקה אין אדם חוטא ולא לו אבל פסולי עדות מחמת שמקילין במצות כגון מחללי שבת או יום טוב או אוכל נבלות וטרפות אין נאמנין כלל לא בשלהם ולא בשל אחרים לא בדאמרי אנן בדקנוה ולא בדאמרי אנן חזינן מאן דהו דבדקיה והרי"ף לא הזכיר זה אעפ"י שהלכה

היא לפי שלא רצה לפרסם, דקטנים ועבדים ליהוו נאמנין בבדיקת חמץ וההיא נמי דחזקתו בדוק לא הוצרך לכתוב שהרי כתב דאם חל ארבעה עשר ברשות המשכיר שעל המשכיר לבדוק וא"כ ממילא שמעת דהא דהמשכיר בית בארבעה עשר דחזקתו בדוק ובירושלמי לית כאן נשים מתוך שהן עצלניות בודקות כל שהן ולא פליג אגמרא דידן דהכי מפרשינן ליה מתוך שהן עצלות ואין להן דבר שיהו טרודות בו הן בודקות הכל ולא הוצרך לומר אפי' נשים שבדיקתן יפה מבדיקת אנשים:

הלכה יח

כתב הרב **המשכיר בית לחבירו אם עד שלא מסר לו המפתח חל ארבעה עשר על המשכיר לבדוק כו'**. אמר המפרש כיון ששכרה קודם י"ד לדור בה ביום ארבעה עשר ואם משמסר לו המפתח חל ארבעה עשר על השוכר לבדוק ולאו למימרא דמסירת מפתח קני' דהא אמרינן התם פרק שור שנגח את הפרה המוכר בית לחבירו כיון שמסר לו מפתח קנה וקא בעי היכי דמי אי בכספא ליקני בכספא אי בחזקה ליקני בחזקה ומשני לעולם בחזקה וצריך למימר ליה לך חזק וקני וכיון שמסר לו המפתח לא צריך למימר ליה לך חזק וקני אלמא דמסירת מפתח לחודא לא קני' ואמרינן נמי דשכירות כמכירה לענין הקנאה דבעי' ביה חזקה או כסף או שטר אלמא טעמא דמלתא דכיון שקבל המפתח עליו מוטלת הבדיקה שהרי כניסת הבית ויציאתו תלויין במפתח ואיך יבדק אותו שאינו יכול ליכנס בבית והלכך או יחזור מן השכירות או יבדוק ונראה דשוכר אם לא נשתמש בבית זה חמץ אינו צריך לבטל ועל המשכיר לבטל דחמירא דידיה הוא אבל שוכר איך יבטל דבר שאינו שלו וא"כ לאידך גיסא דשוכר נמי צריך שיבטל גזרינן ביה דלמא אתי למיכל מיניה ותו שכל המשכיר בית בסתמא מקנה כל החמץ הנמצא שם לשוכר וחשבינן ליה כדידי' והשתא דאתית להכי משכיר אע"ג דלא מבטל ליה לא עבר עליה בבל יראה ובל ימצא שהרי הוציאו מרשותו קודם זמן איסורו והקנהו לשוכר אגב ביתא:

כתב הרב **המשכיר בית בחזקת שהוא בדוק ונמצא שאינו בדוק על השוכר לבדוק.** אמר המפרש ואע"פ שהתנה עמו שהבית בדוק אינו יכול לחזור בזה משכירותו שהרי מצוה הוא עושה ואמרינן בגמרא לא מבעיא באתרא דלא יהבי אגרא ובדקי דלא הוי מקח טעות אלא אפילו באתרא דיהבי אגרא ובדקו לא הוי מקח טעות דניחא ליה לאינש לקיומי מצוה בין בגופי' בין בממוניה ואע"ג דחזינן ליה דקפיד בהכי עד דמזמין ליה לדינא אפ"ה לא שמעינן ליה דבטלה דעתו אצל כל אדם ולא מן הדין הוא זה אלא שרצו חכמים לקנסו כדי שלא ירגילו לפרוק מעליהם עול המצות שהרי זה שרוצה לחזור

משכירותו בשביל טורח מצוה זו הולך בשרירות לבו ומפני זה להכניע לבו הערל הטילו חכמים עליו לבדוק ואפילו במקום שבודקין בשכר. ואי קשיא לך הא דאמרינן לעיל ככר בפי נחש אינו צריך חבר להוציאו דמשמע דבגופיה אטרחוה רבנן בממוניה לא אטרחוה רבנן לא תיקשי לך דההיא דחבר הוצאה מרובה היא וכל כי האי לא אטרחוה רבנן בממוניה אבל הכא הוצאה מעוטה היא וניחא ליה לאינוש לקיומי מצוה בין בגופיה בין בממוניה א"נ דההיא דחבר משתעיא בבית בדוק ואח"כ נכנס בו נחש וככר בפיו ומשום הכי אמרינן דלא אטרחוה בממוניה מאחר שבדק כמצות חכמים אבל הכא מיירי בבית שאינו בדוק כלל ולא קיים בו מצות חכמים. ועוד יש לתרץ דההיא דככר בפי נחש הואיל ואי אפשר למעבד בגופיה לא אטרחוה רבנן אבל הכא הא אפשר למעבד בגופיה ומש"ה אטרחוה בממוניה:

הלכה יט

כתב הרב **המפרש בים והיוצא בשיירא תוך שלשים יום זקוק לבער ואם דעתו לחזור קודם הפסח צריך לבדוק בו.** אמר המפרש בשיירא ר"ל בארץ רחוקה דרך המדברות ולפי שאין דרך ללכת לשם אם לא בחבורת אנשים נקראת שיירא ואמרינן בגמרא הני שלשים יום מאי עבידתייהו שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר לישראל על פסח שני ומש"ה מאותו זמן ואילך חל חיוב בדיקה ואפילו אין דעתו לחזור דכיון דפריש תוך שלשים יום איחייב ליה במילי דפסחא וצריך לבער. קודם שלשים יום אין צריך לבער ואם דעתו לחזור כו'. ודבר זה הוציא מן הירושלמי דאמרינן התם הני מילי מספק אבל בודאי אפילו מראש השנה והכי מפרשינן ליה לפי דעת הרב. ובספק כלומר שספק לו אם יחזור או לאו אבל בודאי כלומר שדעתו לחזור בודאי קודם הפסח אפילו מראש השנה צריך לבדוק כו' כמ"ש הרב. ואבא מארי ז"ל כתב פי' הירושלמי כך נראה הני מילי מספק שאינו יודע בודאי שיש חמץ בביתו. אבל בודאי שיודע באמת שהוא מניח חמץ בביתו אפילו מראש השנה צריך לבער ואפילו אין דעתו לחזור דהא בהא איירי. ע"כ ואם אין דעתו לחזור אינו צריך לבדוק פי' כיון שהוא קודם שלשים וזה לא היה צריך לכתוב שהרי כתבו:

כתב הרב **וכן העושה ביתו אוצר תוך שלשים יום צריך לבדוק ואח"כ כונס אוצרו כו'**. אמר המפרש מי שסוגר ונועל ביתו ע"מ שלא לפתוח להכניס שם תבואה תוך ל' יום צריך לבדוק ואפילו אין דעתו לפנותו שכבר חלה עליו מצות ביעור קודם שעשאו אוצר. קודם שלשים יום אם דעתו לפנותו קודם הפסח צריך לבדוק פי' דחיישינן דלמא מפנה ליה בתוך המועד ולא מצי מבטל ליה דלאו ברשותיה קאי לבטולי וקעבר עליה

ואם אין דעתו לפנותו קודם הפסח אינו צריך לבדוק דהוי כחמץ שנפלה עליו מפולת והרי הוא כמבוער וכל הני דאמרינן דצריכין לבדוק צריכין לברך אעפ"י שהם רחוקים מן הפסח שהרי מצות חכמים הם עושים וכתב רב אחא אע"ג דאמרינן קודם שלשים יום אין זקוק לבער לכשיגיע זמן ביטול מבטלו בלבו שהרי אמרה תורה תשביתו שאור מבתיכם וכשהן מבטלין מברכין על ביטול חמץ ודוקא על ודאי אבל על ספק לא צריך וכ"כ הראב"ד:

פרק ג

הלכה א

ועדין מפרק אור לי"ד

הלכה ב

כתב הרב **צריך לחפש ולבדוק שמא גררוהו העכברים**. דכי אמרינן אין חוששין שמא גררה חולדה דוקא בסתם אבל היכא שמצא חמצו חסר חיישינן:

הלכה ג

חל י"ד להיות בשבת בודקין את החמץ בלילה ערב שבת כלומר באורתא דתריסר נגהי תליסר **ואם נשאר מן החמץ ביום השבת אחר ד' שעות מבטלו כו'**. כלומר אם נשאר מן החמץ שהניח שלא היה יכול לאכלו ואי נמי לא היה לו בהמה לתתו אליה שאלו היה לו היה יכול ליתנו לבהמה ולחיה ולכלבים או לגוים ומש"ה מבטלו וכופה עליו כלי דהיכי ליעביד פירור לא מצי עביד דדמי לטחינה ואתי לידי איסורא דאורייתא א"נ להוציאו מביתו ולזרקו לפרשת דרכים אינו יכול:

הלכה ד

היו לו ככרות רבות של תרומה וצריך לשרפם ערב שבת לא יערב הטהורה עם הטמאה וישרוף כו' משום דהשתא יטמא הטהורה ואע"פ שעומדת לשריפה מפני איסור החמץ מ"מ עדין לא הגיע זמן הביעור מש"ה אסור לטמאה בידים אלא שורף כל אחת בפני עצמה וה"ה נמי בשעה ששית בשאר השנים דלא מטמאינן לה לגמרי אע"ג דאסורה מדאורייתא כמאן דאית לה טומאה מדאורייתא דמי אין חוששין לטומאתה ואע"ג דהשתא כי שרפינן כל חדא וחדא בפני עצמה איכא הפסד עצים דעביד הסקות ואמרינן בגמרא גבי חבית של תרומה שנשברה בגת העליונה ובתחתונה חולין טמאין שיקבל את התרומה בכלים טמאים ויטמאנה ביד משום הפסד חולין שיהיו נפסדין ולא חזו לה לישראל ולא לכהן לישראל דהו"ל מדומע ולכהן משום תרומה טמאה שאני התם

דהוי הפסד מרובה אבל הכא הוי הפסד מועט ולהפסד מועט לא חששו. ופי' תלויה שנולד ספק טומאה ונקראת כן לפי שאינה נאכלת ואינה נשרפת ומניח מן התרומה כדי לאכול עד ד' שעות ביום השבת בלבד. ומ"ש הרב הכא גבי תרומה בלבד ולא כתב כן לעיל גבי חולין נראה דדוקא בתרומה מצמצמין כדי לאכול עד ארבע שעות ביום השבת בלבד דהיינו מזון ב' סעודות לפי שאין לה רוב אוכלין ואף אינה ראויה לתת לכלבים ולבהמות ולגוים אבל בחולין אין מצמצמין שהרי יש להם ביעור כדכתבינן לעיל והיינו הא דאמרינן בגמרא ומשיירין מן הטהורה מזון שתי סעודות ואלו בחולין לא איירי כלל שהרי חולין מאכל לכל מי שירצה ועד ו' שעות השבתתו לכל דבר. והאי מבערין את הכל דאמרינן בגמרא לאו דוקא הכל שיהיה חולין במשמע אלא פירושי קא מפרש ושורפין תרומות תלויות כו' ומן התרומות הוא דקאמרינן. ומ"ש הרב למעלה והשאר מבערו מלפני השבת עצה טובה קמ"ל לבער אפילו חולין מלפני השבת כדי שלא יבא לידי איסור:

הלכה ה

כתב הרב **מי ששכח או הזיד ולא בדק בליל ארבעה עשר כו' בשעת הביעור כו' לא בדק בשעת הביעור בודק בתוך החג כו'**. אמר המפרש שעת הביעור היינו שעה שישית שהיא שעת הביעור דבין לר' יהודה בין לר"מ כלהו מודו דבההיא זמנא מיחייב לבעורי. ומ"ש הרב בודק בתוך החג היינו תוך המועד דאתמר בגמרא כמו שפירש הרי"ף והכי מסתבר דכיון דשני רבנן בדבורייהו ואמרי תוך המועד ולאחר המועד ולא אמרי יבדוק במועד כדקאמר ר' יהודה ש"מ בתוך המועד היינו תוך החג כלומר חולו של מועד דביום טוב אין לו לבדוק שהרי איסור טלטול יש בו אלא בודק בחולו של מועד ולא גזרינן דלמא אתי למיכל מיניה, עבר הרגל ולא בדק בודק אחר הרגל כו' שהוא אסור בהנאה ואע"ג דקא מבטל ליה קודם זמן איסורו ושוייה כעפרא ואפ"ה אסור שהביטול מועיל לו שלא עבר עליו בבל יראה ובל ימצא כי מאחר שהוא מבוטל אינו מצוי מ"מ אי מתהני מיניה לאחר הפסח נמצא למפרע שביטולו לא היה ביטול כיון דדעתיה עלויה עדיין ונמצא שעבר עליו ואסור לאחר הפסח, א"נ משום הכי אסור בהנאה דכיון דלא בדק כל עיקר חיישינן להערמה והכי אמרינן בירושלמי ביטול חמצו אחר הפסח מהו וקאמר ר' יוחנן אסור בהנאה מאי טעמא משום חשש הערמה ומש"ה קנסינן ליה ואסור בהנאה:

הלכה ו

כתב הרב **כשבודק החמץ בליל ארבעה עשר כו' מברך קודם שיתחיל לבדוק בא"י כו'**. אמר המפרש אמרינן בגמרא דכל המצות כלן מברך עליהן עובר לעשייתן כו' והאי

דאמרינן על ביעור אי אמר לבער לא מהדרי' ליה דהא בלבער כ"ע לא פליגי דלהבא משמע אלא שאינו ניכר מברכותיו שהוא ת"ח ומש"ה תקינו לומר על ביעור חמץ והביעור הנזכר בברכה זו אינו משמע מלשון ובער עליה הכהן שהוא לשון שריפה דוקא אלא לשון השבתת בדיקה ופנוי מן הבית כמו בערתי הקדש מן הבית שמשמעו לשון פנוי מן הבית ולהשליכו בים או באור וענין איזו מברכין עלייהו בלשון על ואיזו בלמד ביאר הרב בהלכות ברכות פרק אחרון ושם כתבנו די הצורך והאי דלא מברכינן על ביעור שהחיינו כשאר המצות משום דלית ביה הנאה כלל אבל מצטער באבוד חמצו הנשאר לו ובשרפתו ולא מברכינן שהחיינו אלא על מצוה שיש לו בה הנאה כדאמרי כהן מברך שהחיינו דקא מטי הנאה לידו ומדברי הרב בעל העתים נראה שאין מברכין זמן אלא על מצוה הבאה בזמן קבוע ואם לא עשאה בזמן ההיא אין לה תשלומין אבל ביעור אחר שאין זמן קבוע לו שהיוצא בשיירא קודם שלשים יום חייב לבער והעושה את ביתו אוצר ומש"ה אין מברכין עליה זמן, א"נ י"ל דכיון דקבוע ותלוי בזמן החג די לו בזמן החג כדאמרינן גבי העושה סוכתו לעצמו דפטרינן ליה מזמן העשיה ואומרו על הכוס. וכתב הראב"ד בתשובת שאלה והני דמשהו חמירא בחורין קודם שעת הביעור מעשה נשים הוא ואין לו שרש וכדבריו כן הוא דהא לא מברכינן על מציאת חמץ אלא על בדיקת הבית ולבערו מחמץ וכיון שבדקו הרי זה קיים מצותו ואפילו לא ימצא שם חמץ ואם בדק לאחר הרגל אינו מברך הטעם משום דההיא זמנא לאו זמן איסוריה ולאו זמן ביעוריה הוא ואיך יברך במצותיו וצונו על דבר שלא צוו חכמים כי אם משום קנס, א"נ לא אסרוהו אלא משום קנסא ואין מברכין על הקנסות שהרי אין קנס בא אלא על ידי עבירה ועבירה אינה מצוה ואם כן איך יברך:

הלכה ז

כתב הרב **וכשגומר לבדוק אם בדק בליל י"ד כו' צריך לבטל כו'**. אמר המפרש ומאחר שבטלו מצורת אוכל שוב לא נקרא חמץ דהוי כטח פניה בטיט דאמרינן בפרקים דלעיל דבטלה ותו לא עבר עליה דכתיב לא יראה לך חמץ בתורת חמץ אבל בתורת עפר יראה. ואתה דע לך כי הבטול לא הצריכה תורה אלא במקום המצוי ורבנן הצריכו בדיקה בכל המקומות שצריכין בטול מן התורה דהיינו מקום המצוי, ואעפ"כ הצריכו ביטול אחר הבדיקה ודוקא במקום שאינו מצוי כגון חורי הבית העליונים והתחתונים ודכותייהו. ודי בזה טעם למה מברכין על הבדיקה ולא על הביטול לפי ששניהם מדברי סופרים הבדיקה במקום מצוי והביטול במקום שאינו מצוי ואמטו להכי עדיף לן לברוכי על הבדיקה שהוא במקום בטול דאורייתא במקום המצוי והכי נמי מסתברי דאלת"ה היכי

בעי בגמרא גבי הא דהבודק צריך שיבטל מ"ט הא טעמא ודאי דמש"ה צריך למיעבד ביטול משום מקום שאין מכניסין בו חמץ אלא ודאי משמע שהשבתה האמורה בתורה היא במקום המצוי אלא שהחכמים חייבו על הבדיקה דעדיפא מן הביטול והצריכו הבטול אחריה משום מקום שאין מכניסין בו חמץ וכדי שלא ישכח דין תורה. ואחר שהבדיקה והבטול תרוייהו צורך ביעור נינהו צריך ליזהר שלא לשיח עד שישלים הבדיקה והבטול כדי שלא יסיח דעתו ממעשה המצוה מיהו אם שח אינו חוזר ומברך אבל אם שח בין ברכה לבדיקה שיחה שאינה מענין הבדיקה חוזר ומברך אבל מענין הבדיקה אינו חוזר ומברך כההיא דאמרינן טול כרוך כו' גביל לתורה כו' אינו חוזר ומברך. והנהיגו הגאונים שיבטל אדם ביום ארבעה עשר בשעה רביעית או חמישית ולימא כל חמיר וכל חמיע דאיתיה ברשותי בין ידענא בין לא ידענא ביה ליבטיל וליהוי כעפרא. מיהו מסוגיית ההלכה משמע ודאי שלא היה מנהגן לבטל ביום י"ד ופשוט הוא ודוק. גם בירושלמי ותוספתא לא מצינו באותו ביטול שני ראיה כלל. אמנם המנהג פשט לעשותו ועל פי הגאונים וחכמים גדולים נעשה המנהג ותקנה יפה היא שהרי לא ביטל בלילה מה שיהא צריך לו למחר לאכול א"נ שמא יקנה למחר חמץ לאכילתו ואותו לא היה בכלל הביטול. ועוד דאפילו ביטל בלילה הכל בפירוש הא הדר ואחשביה השתא באכלו ממנו לפיכך תקנו לבטל שנית למחר ועוד שעיקר הבטול ביום הוא סמוך לזמן איסורו דהיינו סמוך לזמן שחיטת הפסח כמו שכתוב אך ביום הראשון תשביתו ואמרינן אך חלק, וכתוב לא תשחט על חמץ דם זבחי ואמרו רבותינו ז"ל לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים ורבנן הוא דתקון להשביתו בלילה אחר הבדיקה. ואם כן היאך יבא בטול דרבנן וידחה ביטול דאורייתא שהוא עיקר ומפני זה נהגו לבטל ביום כדי להעמיד זמן ביטול דאורייתא במקומו אבל ודאי אם לא ביטל יום י"ד כו' שביטל הלילה אחר הבדיקה תו לא עבר על לא יראה ולא ימצא:

כתב הרב **אבל אם בדק מתחלת שעה ששית כו' שכבר נאסר בהנאה**. משום דרבנן עשו חזוק לדבריהם כשל תורה ומש"ה אינו ברשות בעל הבית כלל ותו לא מצי מבטל ליה דדין ששית לענין זה כדין שביעית ושמינית דהוא מדאורייתא. ומ"ש הרב אינו צריך לבטל אינו יכול היה לו לומר מיהו כיוצא בו אשכחן התם פרק כל הגט דאמרינן המביא גט ממ"ה וחלה הרי זה משלחו ביד אחר כו' ואין השליח האחרון צ"ל בפ"נ ובפ"נ אלא אומר שליח ב"ד אני והתם בודאי כי אמר אין צריך אין יכול ר"ל והכי נמי הכא ותמהו רבים בתלמוד ובדברי הרב ומדבריו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא והבודק בית שאינו שלו אינו יכול לבטל עד שיקנה לו בעל הבית ההוא כל חמצו ויתנהו לו במתנה

לפי שאין אדם מבטל ואוסר דבר שאינו שלו ואם בטל בלא הקנאת חמץ לא יצאו הבעלי בתים ידי בטול כן הוא דעת קצת המפרשים אמנם בסוף פ' שני כתבנו בזה דעת אחרת:

הלכה ח

כתב הרב **לפיכך אם לא ביטל קודם שש ומשש ולמעלה מצא חמץ שהיה דעתו כו'**. אמר המפרש נראה שהרב הוה גריס דדעתיה עלויה והיא הגירסא הנכונה לפי שאינו ברשותו פירו' שהרי אסור בהנאה. ואם מצאו ביום טוב כופה עליו כלי עד לערב ומבערו ומ"ש כופה עליו כלי שלא יראנו דחיישינן דלמא אדחזי ליה פשע ואכיל ליה ולערב כלומר בחולו של מועד שורפו או מפרר וזורה לרוח או מטיל לים וזהו מצותו הואיל שלא בטלו אבל לזרקו בפרשת דרכים ולמקום האבד אינו רשאי דהא איסור טלטול עלויה משום יום טוב וכי מצרכינן לבערו דוקא בשלא בטלו אבל אם בטלו דיו שיוציאנו מביתו ויזרקנו לפרשת דרכים דהא ודאי קיים תנאו ובטולו בטול. ואיכא לעיוני בדברי הרב דמוקי הא דכופה עליו את הכלי בדלא ביטל אמאי לא מטלטל ליה ומבער ליה לא יהא איסורא דרבנן אלא לאו דאורייתא ומי עדיף מלאו דאורייתא הא קי"ל דאתי עשה ודחי את לא תעשה והכא כעין מילה בצרעת וסדין בציצית דבעידנא דקא עבר לאו מקיים עשה ותו דהכא איכא תרי לאו וחד עשה לא יראה ולא ימצא ועשה דתשביתו ויש לתרץ הכא דמשום הכי לא שרינן ליה לטלטלו דהא בעידנא דקא מטלטל ליה אינו מקיים מצות תשביתו ולא דמי למילה בצרעת וסדין בציצית דהתם עקירת הלאו וקיום העשה באין כאחד. ואם של הקדש הוא אינו צריך וכו' פירוש הקדש של בדק הבית שהכל פורשין ממנו כדאמרינן הקדש בדילי אינשי מיניה חמץ לא בדילי אינשי מיניה כלומר שהרי כל השנה מותר לאכלו כיון שהוא של חולין ודלמא לא מידכר השתא ואתי למיכליה ומש"ה צריך כפיית כלי אבל חמץ של הקדש דאיסורא רכיב עליה בשאר ימות השנה ומבדל בדילי מינה משום חומרא דחמץ פקע מיניה ומשתלי הא ליכא למימר אלא ודאי מדכר דכיר ולא אתי למיכל מיניה ומש"ה אינו צריך לכפות עליו את הכלי. ע"כ מפרק אור לארבעה עשר:

הלכה ט

כתב הרב **שיצא מביתו קודם שעת הביעור כו' ואם לאו יבטל בלבו**. אמר המפרש כיון דביעור חמץ מדרבנן דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי אם יכול לקיים שתיהן מוטב ואם לאו מוטב שידחה ביעור חמץ שהוא מדרבנן כדי שלא יבטל מצות ביטול שהוא דאורייתא ותו שהרי יקיים מצד אחר מצוה דאורייתא א"נ אפילו יהיה מצוה דרבנן כדאמרינן בגמרא אפילו סעודת סבלונות אמרינן דמצוה ראשונה שבאה לידו יגמור

אותה. יצא להציל מיד הגייס כו' יבטל בלבו ודיו פי' ולא יחזור ואפילו יש שהות ביום דכיון דיכול למיעבד ביטול דהוי דאורייתא הצלת נפשות גדולה לדחות מצות ביעור דרבנן ושמא ח"ו יהיה לו עסק אחר שיעכבנו מלילך שם עוד או שמא ימות חברו לשעה קלה. יצא לצורך עצמו ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו יחזור מיד כלומר שלא יצא אלא לצורך עסקיו או לסחורתו ולשון המשנה שביתת הרשות כלומר שהלך להחשיך על התחום לקנות כדי שיהיה לו משם ולהלן אלפים אמה לילך למחר לדבר הרשות שם לעיר אחרת יחזור מיד ויבער את החמץ מביתו לגמרי קודם שיכנס יום טוב והכל אחד שהרי זה בכלל יצא לצורך עצמו שכתב הרב ויש לתרץ דדוקא לדבר הרשות אבל לקנות שביתת מצוה כגון שילך למחר חוץ לתחום לבית המדרש או לבית האבל או לבית המשתה היינו כיוצא לעשות מצוה ועד כמה הוא חוזר עד כביצה דהלכתא כחכמים שמכריעין בין ר' יהודה ור"מ ואמרינן דבחמץ אזלי בכביצה דס"ל דחזרתו כטומאתו מה טומאתו בכביצה דכל טומאת אוכלין לטמא אחרים אינו בפחות מכביצה כדאמרינן מכל האוכל אשר יאכל אף חזרתו אינו בפחות מכביצה. ע"כ ממשנת פרק אלו עוברין:

הלכה י

כתב הרב **מי שהניח עיסה מגולגלת בתוך ביתו כו' עד וחייב לבער מיד כשיחזור לביתו**. אמר המפרש עיסה שנגמרה לישתה אבל עדין לא החמיצה נקראת מגולגלת. והוא יושב לפני רבו פירו' שאם לא היה שם רבו היה הולך לאפותה בתנור אבל עכשיו מפני יראת רבו אינו יכול ועוד שהרי הוא כיוצא לעשות מצוה דאמרינן אם אינו יכול לבער ולחזור למצותו יבטל בלבו וזה אינו יכול לחזור למצותו שהרי יפסיד שמעתתיה כשילך לביתו לבער ומש"ה אם הי' מתייירא שמא תתחמץ קודם שיצא מבית המדרש מבטל בלבו וזהו הטעם שסמך להא גבי הנהו דלעיל וחייב לבער מיד כשיחזור לביתו ודוקא קודם יום טוב אבל ביו"ט אינו יכול לבער דהא לאו בר טלטול ולאו בר ביעור הוא וכופה עליו את הכלי. ע"כ מפרק אור לארבעה עשר:

הלכה יא

כתב הרב **כיצד ביעור חמץ שורפו או מפרר וזורה לרוח או מטיל לים כו'**. אמר המפרש לרוח הוא דבעי פירור שלם יזרקנו שלם ימצאנו אחר ויאכלנו. או זורקו לים פירו' בעיניה דממאיס ונמוח מאליו ונראה שהרב פסק כרב יוסף וס"ל דלא סבירא לן כרבה במאי דפליג אדרב יוסף אלא במשנת בבא בתרא בלחוד אבל בשאר דוכתי יש שהלכה כרב יוסף וכן דעת רבים מהרבנים ואפשר לומר ג"כ או זורקו לים אחר הפירור דפורר שאמר ברישא עומד במקום שנים והכי אסיקנא בגמ' אמנם דעת הרב אינו נראה כן שהרי כתב

ואם היה החמץ קשה ואין הים מחתכו במהרה כו' כלומר שלא יתנהו בשק ויזרקנו אלא יפררהו וישלחהו על פני המים שלא יוכל אדם ללקטו ולפום שיטפא דגמרא אליביה דרב יוסף מחזי דהא מיירי בחטי ובגמרא לא אפסיקא הלכתא כחד מינייהו והסכימו קצת מן הגאונים כגון רבינו אפרים והריא"ג לחומרא דבין בים המלח בין בשאר נהרות בין בחמץ קשה בין שאינו קשה בעינן מפרר ומטיל לים:

כתב הרב **וחמץ שנפלה עליו מפולת ונמצא עליו עפר שלשה טפחים או יתר הרי הוא כמבוער כו'**. אמר המפרש הא קמ"ל דאע"ג דידע ליה לא הטריחוהו חכמים לבדקו ולבערו מן הבית וסגי ליה בבטול הואיל וליכא למיחש דלמא מיגלי מנפשיה או על ידי כלב שהרי הוא מכוסה יותר מכדי חפישת הכלב ולא דמי לככר בשמי קורה שהרי כתב הרב הטעם שפעמים יפול משמי קורה כמ"ש הרב בפ"ב וכדאיתא בגמרא. מיהו לדעת הרב הא דמיא לככר בבור ושמעינן מהתם דטעמא דאיכא למיחש לנפילה הא לאו הכי חייל עליה ביטול וסגי ליה בביטול אע"ג דידע ליה וה"ה אם יודע חמץ באוצר שאין דעתו לפנותו והיה קודם שלשים דסגי ליה בביטול דליכא למיחש למידי שהוא מכוסה במקום שאין דעתו לפנותו ואין הכלב יכול להוציאו ולא אמרינן באוצר זמנין דנמלך ומפנה ליה דאי חיישינן להכי אפילו לא ידע ליה נמי זקוק לבער ולבדוק ואנן קי"ל דאין זקוק לבער אלא שמעינן מכל הני דאע"ג דידע חמץ במקום שאינו עשוי לגלות ואינו מצוי בידו דסגי ליה בביטול ודוקא היכא דבטליה מדעתיה שלא בהערמה שאין דעתו לחזור עליו וליהנות ממנו לעולם. והיינו דקאמר וצריך שיבטל בלבו וכי בלבו מבטל ליה והלא צריך להוציא בשפתיו וכדתקינו רבנן בתראי כל חמירא דאיכא כו' אלא מאי בלבו שיהיו פיו ולבו שוים לבטל והיינו הוא דתקינו לומר וליהוי כעפרא. ואם לא יבטל יהא עובר משום בל יטמין דכתוב לא ימצא ודוקא ג' טפחים שהוא שיעור שאין הכלב יכול לחפש אחריו סגי בביטול ואינו צריך לבער אבל אם היה פחות מג' טפחים צריך לבער ואע"פ שביטל מפני שאדם מצווה לבער חמץ הידוע והנמצא ועוד דשמא יריח הכלב ריח הפת ויגלנו ושמא ישכחנו בעל הבית בפסח ויאכלנו או יחשב לאכול אותו אחר הפסח ויעבור על לא יראה ע"כ ומשום שכתב הרב שלשה טפחים ובגמרא אמרינן דחפישת הכלב ג' טפחים וא"כ יותר משלשה ניבעי יש לומר דכיון דאמרינן בגמרא התם משום ריחא הוא ובעינן שלשה טפחים הכא משום איכסויי מעינא הוא ובטפח אחד סגי ע"כ. ובודאי כי היכי דבגבי פקדון סגי בטפח לחודיה הכי נמי גבי חמץ סגי בג' טפחים לחודייהו מיהו עדין יש לי סברא אחרת בזה דודאי מדינא דגמרא בשלשה טפחים סגי דהכי אמרינן בגמרא תנא כמה חפישת הכלב שלשה טפחים אמתניתן קאי דאמרינן כל שאין הכלב

יכול לחפש אחריו ועלה קאמר כמה חפישת הכלב כלומר במה הוא מכוסה מעפר שאין לחוש לחפישת הכלב ואמר שלשה טפחים וא"כ בשלשה טפחים גרידי סגי. ומ"ש הרב או יותר בא ללמדנו דלא תימא דכי בעי ביטול דוקא בשלשה טפחים אבל אם היה עליו עפר יתר משלשה טפחים לא נבעי אפילו בטול דכאבוד חשבינן ליה וכאלו אינו קמ"ל הרב דעולם לא סגי בלא ביטול ואפילו יש עליו עפר כמה ומש"ה כתב או יתר. ואם עדין לא נכנסה שעה ששית פירו' שהרי לאו ברשותיה קאי ולא מצי מבטל ליה כדאיתא בגמרא נתנו לנכרי קודם שעה ששית אינו צריך לבער שהרי עד ששית מותר בהנאה אך מתחלת שעה ששית ומעלה אסור דהא קי"ל ושורפין בתחלת שש. נוסחא אחרינא וצריך לבטל בלבו אם עדין לא נכנסה שעה ששית פי' שהרי בשש לא ברשותיה קאי ולא מצי מבטל ליה כדאיתא בגמרא. נתנו לנכרי קודם שעה ששית אינו צריך לבער פי' דהא קי"ל כבית הלל דאמרי כל שעה שמותר לאכול מותר למכור ואע"פ שחמצו נשאר קיים אין בכך כלום. כן נראה לפי זאת הנסחא אך הראשונה מצאתי בספרים מדוייקים:

כתב הרב **ואם שרפו קודם שעה ששית הרי זה מותר ליהנות בפחמין שלו בתוך הפסח**. נראה שהרב פירש הא דקאמרינן בגמרא קודם זמנו מותר בהנאתו אפילו לאחר זמנו שריפה ממש עד שנפסל מאכילת הכלב דאי לא נפסל מלאכול לכלב ודאי אסור ומש"ה מותר ליהנות בפחמין וה"ה שמותרין באכילה אלא שאין דרך הבריאים לאכול הפחמין ומש"ה נקט מותר ליהנות ובלישנא דגמרא נמי דאמר מותר בהנאתו ולאו דוקא אלא שדברו חכמים בהווה אבל בודאי מאחר ששרפו לגמרי עד שהוא פחם מבפנים כמבחוץ נפק ליה מתורת חמץ ואפילו באכילה ולא אמרינן דאי אכיל אחשביה ועבר עליה דהא ודאי כיון דלא חזי לאכילה לא מהני ליה מחשבה שהרי הוא כעפר אע"פ שחשבו לאכילה מה בכך כן נראה אע"פ שיש חולקין בזה אבל ודאי אם חרכו מבחוץ עד שנפסל מלאכול לכלב אך אם היה גורר אותו היטב היה מוצא לחם בתוכו אפילו בהנאה אסור וכי תימא מאי שנא מהא דאמרינן בפרקין דלעיל כפת שאור שייחדה לישיבה אם טח פניה בטיט בטלה ה"נ כי חרכו מבחוץ אמאי אינו בטל מתורת חמץ לאו מלתא היא דנהי דאמרינן דכי טח פניה בטיט בטלה מתורת חמץ ותו לא עבר עליה בבל יראה ובל ימצא אבל ודאי אם גוררה ומחשבה לאכילה ודאי אסור ואי אכלה חייב כרת אבל הכא דכי חרכו מבחוץ תו לא עבר עליה אבל ודאי פשיטא ליה דבאכילה אסור אחר שהוא ראוי לאכילה ואם שרפו משעה ששית ומעלה הואיל והוא אסור בהנאה כו' ואם בשל ואפה אותה הפת ואותו התבשיל אסור בהנאה פי' דאמרינן יש שבח עצים בפת או בתבשיל ודוקא כשהיה החמץ בוער באש ומתלהב באפותו הפת או בבשלו

התבשיל שנמצא מתבשל ע"י חמימות שיוצא ממנו כשהוא בעין שהוא אסור כדאמרינן גבי תנור שהסיקוהו בקליפי ערלה דמוקמינן ליה בשאבוקה כנגדו אבל אם נתאכל הפת עד שנשאר גחלים ואפילו לוחשות ובשל ואפה על אותן הגחלים הפת או התבשיל מותר שכיון שנעשו גחלין הלך איסורן אע"פ שהן בוערות. והוא הדין אם בשל או אפה בחמו של תנור אחר שגרף והוציא האש מתוכו שמותר והכי אמרינן בריש כיצד צולין וכן הפחמין שלו אסורין בהנאה הואיל ושרפו אחר שנאסר פי' שאסור לו למכרן וכיוצא בה משאר הנאות ואע"ג דאמרינן בתמורה כל הנשרפין אפרן מותר ומנייהו חמץ בפסח אפילו הכי כיון דאכתי איתיה בעיניה לאו אפר הוא ואפילו רבי יהודה דסבירא ליה שאין ביעור חמץ אלא שריפה מודה דהפחמין שלו אסורין בהנאה. ותו דההיא דתמורה אליבא דר' יהודה היא. אבל ודאי אם הסיק באופן הפחמין כל התנור וגרף את האש מתוכו מותר לבשל או לאפות בחמו שהרי הלך לו האיסור וליתיה בעיניה כדכתבינן לעיל ע"כ מפרק כל שעה:

פרק ד

הלכה א

כתב הרב **כתוב בתורה לא יראה לך חמץ יכול אם טמן אותו או הפקיד אותו ביד גוים לא יהיה עובר תלמוד לומר שאור לא ימצא בבתיכם אפילו הפקידו או הטמינו.** אמר המפרש יכול נלמוד ממקרא זה שאם טמן את שלו שלא יראהו שלא יהא עובר דהא בראיה תליא מלתא דהא לא יראה כתוב ת"ל שבעת ימים שאור לא ימצא אסר לך הטמנה שאף היא בכלל מציאה וכן פקדון יכול לא יהא עובר אא"כ היה חמץ בביתו כלומר דהא כתוב לא ימצא בבתיכם ופי' של אחרים גוים:

הלכה ב

כתב הרב **וחמץ של הקדש או של גוי שהיה אצל ישראל אפילו היה עמו כו' ואפילו היה של גר תושב שיד ישראל שולטת בו.** והוא גוי שכבשתו האמור בגמרא וגר תושב נקרא מי שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז ואוכל נבלות ושאר איסורין כמו שמצינו בנעמן שלא קבל עליו אלא שלא לעבוד ע"ז בלבד דכתיב כי לא יעשה עוד עבדך עולה או זבח לאלקים אחרים וגו'. אבל צריך לעשות מחיצה גבוהה עשרה טפחים בפני חמצו של גוי שמא יבא להסתפק ממנו ומש"ה צריך מחיצה עשרה ולא סגי בכפיית כלי כדאמרינן בפרקין דלעיל גבי מוצא חמץ בי"ט דהכא מסתמא יש בו פת הרבה שאין דרך להפקיד דבר מועט ומש"ה לא סגי בכפיית כלי ולא שייך ביה נמי שהרי לא יתכסה בו אבל מוצא

חמץ בי"ט מסתמא דבר מועט הוא שהרי כבר עשה ביעור. א"נ מוצא חמץ בי"ט סגי בכפיית כלי משום דאינו אלא לפי שעה דהיינו לי"ט ומיד כשיצא י"ט בליל חולו של מועד יוציאנו מביתו אבל חמצו של גוי שיעמידנו ברשותו כל המועד אם יכפה עליו את הכלי יש לחוש שמא יאכל ממנו שהרי הכלי ניטל לצורך ומנא לשבעה יומי לא מבטלי אינשי מש"ה צריך מחיצה עשרה ונראה שהרב מפרש להא מלתא בדלא קביל ובעי מחיצה עשרה משום דלמא אתי למיכל מיניה אבל של הקדש אינו צריך מפני שהכל פורשין מן ההקדש כדי שלא יבואו לידי מעילה והא דאמרינן שהכל פורשין מן ההקדש דוקא לגבי אכילה אמרינן הכי אבל לגבי הנאה לא בדילי משום דלא מאיס כע"ז דמאיסא והכי מוכח התם פרק משילין. וי"א דבמקום שנהגו שלא לאכול פת של גוים א"צ לעשות מחיצה עשרה לחמצו של גוי כיון דבדילי מיניה ולא נהירא דלא דמי איסור שהוא מן המנהג לאיסור שהוא מן התורה:

הלכה ג

כתב הרב **גוי שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קבל עליו ישראל אחריות שאם אבד או נגנב ישלם לו דמיו הרי זה חייב לבערו כו'**. אמר המפרש אחר שסתם הרב דבריו ולא הביא ההוא דיחד לו בית אין זקוק לבער משמע דסבירא ליה דהיכא דקבל עליה אחריות אף על גב דיחד לו בית זקוק לבער וכן דעת הרי"ף ז"ל שהשמיט ברייתא דיחד לו בית וסוגיא דידה משום דלית בית חדושא והיא בהדיא ההיא ברייתא דאמרינן לעיל מינה דקבל עליה אחריות אסור ובלא קביל מותר וסימן לדבר בדלא קביל היינו יחד לו בית ולרב בעל המאור יש סברא אחרת בזה לקולא דהיכא דיחד לו בית אף על גב דקביל עליה אחריות אין זקוק לבער משום דכתיב שאור לא ימצא בבתיכם ומההיא קרא נפקא לן חמץ של גוים לאיסורא וכיון דיחד לו בית לאו ביתו מקרי דלאו ברשותיה קאי ותו דלא ימצא כתוב מי שמצוי בידך יצא זה שאינו מצוי בידך ומש"ה אין זקוק לבער. ואעפ"י שהסברא נותנת כדבריו כסברא קמייתא נקטינן דלעולם בדקביל אסור וממילא שמעת דחמץ של נכרי אחר הפסח מותר באכילה וא"כ החמץ שמביאין הנכרים תשורה לישראל אם הגיע לישראל משחשכה מותר באכילה אבל אם בא לידי ישראל או לרשותו מבעוד יום אסור בהנאה דהו"ל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה בד"א בשאר הימים אבל אם הביאוהו בביתו של ישראל ביום שמיני של פסח אע"פ שהיה מקצת היום ברשותו של ישראל ביום ח' של פסח מותר באכילה אחר הפסח שהרי אינו אסור ביום שמיני אלא לדידן משום מנהג דהא ידיע לן בקיבועא דירחא ומשום הכי

מותר והוא שלא יתכוין הישראל לזה אלא שהניחו הגוי ברשותו שלא מדעתו ורצונו ואין מורין כן אלא לבני תורה:

הלכה ד

כתב הרב **גוי אלם שהפקיד חמצו אצל ישראל אם יודע הישראל שאם אבד או נגנב כו' אעפ"י שלא קבל עליו אחריות הרי זה חייב לבערו שהרי נחשב כאלו הוא שלו מפני שמחייבו האנס באחריותו**. אמר המפרש הראב"ד הגיה א"א דבר זה הוציא ממאי דאמר להו רבא בעירו חמירא דבני חילא כו' ונדמה לו שזה האחריות מן האנס הוא ועל כרחם היה וא"כ במוצאי הפסח איך היה נמצא שהיה אומר להם רב נחמן פוקו ואייתו לן חמירא דבני חילא והלא נשרף היה כשלהם אלא ודאי לא היה אונס בדבר כלל ויכולין היו להחזירו לשמירת עצמם כשירצו וערב הפסח החזירוהו להם ובמוצאי הפסח נטלוהו מהם והתשלומין שהן מן האונס אינן כדין אחריות. ע"כ וכתב הרב בעל השלמן ובאמת אין טעם להגהה זו כי בודאי הדעת נותנת כדברי הרב ומלתא דאמר להו רבא מוכחת כן דסתמא קאמר להו בעירו חמירא דבני חילא בין קבלו עליהם אחריות בין לא קבלו אלמא דאחריות מן האונס אחריות הוא דא"כ נימא להו לא תקבלו חמירא דבני חילא באחריות והאי מלתא דרב נחמן כדבריו כן הוא ושמא אותן בני חילא לא היו אנסין כראשונים והחזירוהו להם או אפילו יהיו אנסים הרי אמר להו רבא בעירו חמירא דבני חילא. קבלו עליהם אחריות בין לא קבלו כלומר שיוציאוהו מביתם ויחזירוהו להם ויהיו פטורין מן האחריות. או שמא האי חמירא דרב נחמן לא היה נפקד אצלם שהרי אין להם רשות בזה ולא היו מפקידין אותו בבית אחר ואוכלין אותו בביתו של ישראל ואמר להם רב נחמן שאעפ"י שברור להם שנאפה תוך הפסח והוא חמץ של נכרי מותר לאחר הפסח כר' שמעון דאי כר' יהודה אסור:

הלכה ה

כתב הרב **ישראל שמשכן חמצו אצל הגוי אומר לו אם לא הבאתי לך מעות מכאן ועד יום פלוני קנה החמץ זה מעכשיו כו'**. אמר המפרש הא מיירי בישראל שלוה מעות מן הגוי ושם לו חמצו במשכון לצמיתות מותר לאכלו אחר הפסח והוא שיהיה הזמן שקבע לו קודם הפסח אבל אם הזמן הוא אחר הפסח אסור דהא גוי לא קני ליה קנין גמור אלא לאחר הפסח והכי תניא בתוספתא נכרי שהלוה את ישראל על חמצו ואמר לו אם לא באתי קודם הפסח מכור מותר וכן הסכים ר' אפרים וצ"ע אי מיירי בהגיע זמן קודם הפסח מאי קמ"ל פשיטא דמותר דהא לגמרי קם ליה ברשותא דגוי והרי לקוח הוא בידו ואפילו לא אמר ליה מעכשיו דהא דידיה הוא ואפילו קאי ברשותא דישראל

מש"ה נראה דמוקי לה הראב"ד בהגיע זמן לאחר הפסח ואשמעינן דהיכא דאמר ליה מעכשיו קני ואפילו גוי מישראל ויש לתרץ אליבא דר' משה שהרהין החמץ אצל הגוי ואמר לו אם לא פרעתיך מכאן ועד י"ג בניסן יהא שלך שתוכל ללקחו ולמכרו אם לא תרצה להמתין לי עד שאפדנו וכשהגיע הזמן לא לקח ממנו ועדין הוא ברשות ישראל ועבר עליו הפסח דאי לא אמר ליה מעכשיו עובר דברשות ישראל קאי אבל כי אמר ליה מעכשיו אינו עובר דודאי דגוי הוא הואיל והזמן נמי קודם הפסח ואפי' הוא ברשות הישראל. ע"כ מפרק כל שעה:

הלכה ו

כתב הרב **ישראל וגוי שהיו באין בספינה והיה חמץ ביד ישראל והגיע שעה חמישית הרי זה מוכרו לגוי או נותנו לו במתנה וחוזר ולוקחו ממנו לאחר הפסח ובלבד שיתננו במתנה גמורה.** אמר המפרש כלומר שימשוך אותו הגוי ויהיה ברשותו ולא יערים בזה כלל וקמ"ל שכיון שמכרו סתם ולא הזכיר שהוא יקח ממנו אחר הפסח שמותר:

הלכה ז

אומר הישראל לגוי עד שאתה כו'. פירו' עכשיו בא להתיר שאפילו הגוי אינו רוצה ליקח שיאמר לו כבר לקחתי כל הצריך לי ומותר לישראל לומר לו אעפ"י שדי לך במה שלקחת קח עוד את שלי או שהגוי רוצה ליקח מגוי חבירו ואומר לו קח ממני שמא אצטרך לאחר הפסח ולא אקח כי אם ממך וכיון שלא התנה לו בודאי אקח ממך מותר. ומ"ש **עד שאתה לוקח במנה** , הכי מפרשי לה מקצת רבנן קדמאי עד שאתה לוקח במנה בא וקח במאתים שידמה דבר שיש בו אונאה שלוקח ממנו בכפלים ממה ששוה ויש לו לגוי לחזור בו כיון שמוכרו לו מכירה גמורה ומקבל מעותיו ולא התנה לו שיקחנו ממנו אחר הפסח אלא אמר לו שמא אצטרך ברשותא דגוי קאי ומותר אחר הפסח ולא מסתבר דהערמה גדולה היא. ונראה לפרש כגון ישראל וגוי שרוצין להפליג בספינה ערב הפסח והנה הישראל אינו יכול ליקח חמץ הצריך לאחר הפסח צידה לדרכו מפני הפסח ואומר לגוי עד שאתה לוקח צידה לדרכך במאה דינרים בא וקח במאתים לצרכי וצרכך ועד שאתה לוקח מפלטר גוי בא וקח מפלטר ישראל כדי שאוכל אני לאכול ממנו אחר הפסח ומיירי במקום שנהגו שלא לאכול פת של גוים א"נ עד שאתה לוקח מגוי קח מישראל שמבערין חמצן ותמצא בזול שמגלה כל כך ישראל דעתו שמחזר אחר הזול והנני מחלה פניך על זה שאם אצטרך אחר הפסח אקח ממך אפ"ה מותר אע"פ שהגוי קונהו לדעת ישראל ולא יקנהו כי אם לצרכו אפ"ה מכיון שהישראל לא אמר לו בודאי ולא אמר לו תנאי בפירוש אלא שמא לאו שלוחו הוי וברשותו דגוי קאי וזה עיקר ע"כ מהתוספתא

ואיתא נמי בירושלמי בהדיא. אך מ"ש הרב אבל לא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי ליתיה בתוספתא ולא בירושלמי אלא ביאור הוא שהוסיף משלו. וגרסינן בתוספתא משכיר ישראל בהמתו לגוי להוליך עליה חמץ ממקום למקום ואפילו בתוך הפסח דהא אמרינן ייחד לו בית אין זקוק לבער ובשכירות הוא כדקאמר למימרא דשכירות קניא כו' ואפילו שכרו לו בתוך ימי הפסח דהא אמרינן גוי שנכנס לחצרו של ישראל ובצק בידו אין זקוק לבער וזה אחר זמן איסורו הוא שנכנס לחצרו עם הבצק בידו דאי קודם זמן איסורו מאי קאמר והאי דאמרינן בירושלמי בתוך הפסח מהו ר' ירמיה אמר מותר ר' יוסי אמר אסור הלכתא כר' ירמיה וכן פסק הריא"ג. ובשאלתות דרב אחא ואסור ליה לישראל להשכיר בהמתו לגוי להוליך עליה חמץ אפילו ממקום למקום נראה שהוא פסק כר' יוסי כיון דאיתותב ר' ירמיה כדאיתא התם. מיהו אם השכירה השכר מותר. דדוקא בחמרין וביין נסך קנסו מפני שתופס דמיו ומשום חומרא דיין נסך קנסו אפילו פועל דלא נפיש אגריה אבל בשאר אסורי הנאה שכרן מותר אבל לכתחלה אסור להשתכר באיסורי הנאה וכן נראה שהסכים הרב בעל התוספות והתוספתא שמתיר להשכיר יש לומר דאתיא כר' ירמיה דאמר בירושלמי חמץ של נכרי בתוך הפסח מותר ולא קי"ל כותיה. וברייתא דחנות של גוים לא כתבה הרב וראינו גרסות הספרים מוחלפות בה, ברם הכי גריס רבינו האיי גאון והכי פסק חנות של ישראל ומלאי של ישראל ופועלי גוים נכנסין ויוצאין חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנאה וכ"ש באכילה דבתר עיקרא אזלינן דהיינו חנות ומלאי ואין הולכין אחר הפועלים ונמצא דהוי חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח. וחנות של גוים ומלאי של גוים ופועלי ישראל נכנסין ויוצאין חמץ הנמצא שם אחר הפסח מותר באכילה ואצ"ל בהנאה דהוי חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח ולענין מצות ביעור נמי ודאי בתר רשותא אזלינן שאם החנות של ישראל הוא חייב לבדקו ולבערו ואם החנות של גוים אע"פ שהניח שם ישראל את חמצו אם נתיאש ממנו אין זקוק לבער שהרי אינו מצוי אצלו. והשתא דאתית להכי יפה כוון הרב שלא הזכירה דהא אשמועינן דינא דחמץ של נכרי ושל ישראל שעבר עליו הפסח. ואית מקצת רבנן דגרסי איפכא וסברי דבתר פועלים אזלינן ולא בתר חנות ומלאי ומסתברא כר' האיי וכן גריס ר"ש ורב עמרם נמי הכי גריס ושמעינן מינה דבכל חמץ של ישראל קא קניס ר' שמעון ואע"ג דעבד ליה ביטול דהכא ודאי מסתמא בעל החנות מבטל כל חמירא דאיתיה ברשותיה ותו לא קא עבר עליה ואפ"ה קנסינן כן נראה מזאת הברייתא וי"ל שדעת הר"ם כן שהרי כתב בפרק ראשון ואפילו הניחו בשגגה או באונס וכן נראה ממ"ש בפרק ג' גבי מי ששכח או הזיד כו' מפני שהוא אסור בהנאה וכמו שביארנו שם מיהו יש סברא אחרת בזה וכתבנוה

בריש פ"ק מהלכות אלו ופי' מלאי פת ויין הנמכר לתוכו. ע"כ מפרק כל שעה. וכתוב בספר האורה שאלו את ר' ישראל וגוי שיש להם תנור בשותפות מהו לומר לו טול אתה שבוע של פסח ואני אטול אחר כך כנגדך ומהו לאפות בו בשבת ואמר ר' מתנה ישראל קודם הפסח ליטול ממנו דמים באותו שבוע ואינה דומה לישראל וגוי שיש להם שדה בשותפות שלא יאמר לו טול אתה חלקך בשבת ואני חלקי בחול לפי שכל הטרחים שהם טורחים בשדה לאמצע וכשעודרין בו בשבת נראה כטורח בשביל ישראל אבל כאן כיון שנטל דמים מתחלה מותר. ע"כ:

הלכה ח

כתב הרב **תערובת חמץ עוברין על בל יראה כו'**. אמר המפרש זה ביארנו ונבארהו עדין בסוף הפרק:

הלכה ט

כיצד עריבת העבדנין כו'. לפי שדרכן של מעבדי עורות לתת קמח לתוכן בשעת עבודן כדאמרינן גבי שלש עורות דמליח וקמיח כו', **אפילו נתנו שעה אחת קודם שעת הביעור הרי זה מותר לקיימו** כלומר משום דהתחיל להפסיד משעת נתינת העורות ותו לא עבר עליה דכעפרא בעלמא הוא ואמרינן לא יראה לך חמץ בתורת חמץ אבל בתורת עפר יראה. **תוך ג' ימים חייב לבער** דקים להו לרבנן דההוא קמחא לא באיש ולא פסיד כ"כ בלא עורות תוך ג' ימים ואכתי תורת חמץ עליו ומש"ה חייב לבער. ע"כ מפרק אלו עוברין:

הלכה י

כתב הרב **וכן הקילור והרטייה והאספלנית**. אמר המפרש כל אלו עניני תחבושת הן אך לפי שינוי מקום תחנותם נשתנו שמותם כי יש מהם מונחים על העין ויש על גב היד ובכלם משימים קמח, ע"כ מן התוספתא. והתריאקה זו היא רפואה מועילה ועושין אותה מבשר אפעה ומביצי חיה א' ידועה לרופאים ומעורב בסממנים ומערבין בו לחם חמץ יבש שחוק ועושין אותו עוגות ונילוש בדבש ורוב רפואתו לספק נפשות לארס של נחשים ועקרבים ולמכה של חלל. וכתב ר' האיי גאון בתשובת שאלה אע"ג דכיוצא בו ר"ל התריאקה מבערינן ליה בפסחא הכא שאני מפני שמוכן לרפואת נפשות וליכא מידעם לבר מיניה דקאים באתריה ולאו מידעם דיכיל איניש לחדושי כותיה ולתקוני לאחר הפסח חדא שאינו נעשה אלא למלכים ועוד שצריך לישנו לאחר הפסח מש"ה מצניעין אותו לרפואה ואין מעבירין אותו בפסח. ואעג"ב דלא שכיח ההוא עדנא מאן

דצריך ליה וסמכין על הא דתנן ועל ספק נפשות דוחה את השבת ואמרינן עלה אמר רב יהודה לא ספק שבת זו אלא ספק שבת אחרת אף אתון הכי עבידו ולא תחושו ע"כ:

הלכה יא

כתב הרב **הפת שעיפשה ונפסלה מלאכול לכלב ומלוגמא שנסרחה אינו צריך לבער**. אמר המפרש משום הכי אין צריך לבער דכיון דנתקלקלה כל כך בעיפושה שנפסלה מלאכול לכלב נפק ליה מתורת אוכל והו"ל עפרא בעלמא. ע"כ מפרק אלו עוברין. האי דקאמרי ומלוגמא שנסרחה אינו צריך לבער ר"ל שנסרחה כבר קודם ראותה שעת איסור אבל אם נתחמצה בפסח ואחר כך ראתה שעת איסור צריך לבער והכי מפרש לה בגמרא דבני מערבא ופי' מלוגמא רפואה עשויה עם קמח ויין מהול במים כשיעור מלא לוגמיו ולפיכך נקראת מלוגמא. וכתב הראב"ד ולפיכך אמרו במלוגמא שנסרחה ולא אמרו כך בקילור ואספלנית כו' מפני שקילור ואספלנית ורטיה יש בהם דבר מה והקמח שנותנין בו מיד נפסד אבל מלוגמא הוא קמח נילוש במים או ביין שנותנין אותו ע"ג מורסא או על גבי כאב ואינו נסרח אלא לאחר זמן מחמימות הבשר ע"כ מן התוספתא:

כתב הרב **בגדים שכבסו אותן בחלב חטה וכן ניירות שדבקו אותן כו' מותר לקיימן בפסח ואין בהם משום לא יראה ולא ימצא שאין צורת החמץ עומדת**. אמר המפרש דס"ל (לר"ס) [לר"מ] להא דתנן אלו עוברים בפסח וקא חשיב בהו קולן של סופרים שהוא פרורא דאושכפי שהסופרים מדבקין בו ניירותיהם לאו למימרא עוברין עליהן בבל יראה ובל ימצא כמו שפירשנו. ולא מתבערין אלא עוברים על ידם שאסורין באכילה דאע"ג דאמרי רבנן על עירובי בולא כלום מלקא הוא דלא לקי אבל איסור' איכא או היכא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס דלקי וכן פירש רבי יעקב אלו עוברין כמו עוברין מעל השלחן אבל מותר לקיימן בפסח, ודיקא נמי דקתני אלו עוברין ולא קתני באלו עוברין, וכ"ת היכי אמרינן לעיל תערובת חמץ עוברין עליו בבל יראה ובל ימצא כגון המורייס וכותח הבבלי שעושין אותו מן הקמח וכיוצא בו מדברים הנאכלים אבל דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה מותר לקיימו בפסח ע"כ ונראה מדבריו שפירש אלו עוברין בפסח משום בל ימצא ובדברים שאין נאכלין כגון קולן של סופרים משמע ליה עוברין באכילה:

הלכה יב

כתב הרב **דבר שנתערב בו חמץ ואינו מאכל אדם כלל** פירש כגון קילור ואספלנית ומלוגמא ופת שעיפשה וכיוצא בהן **או שאינו מאכל כל אדם כגון התריאקה** , פי' שאינה נאכלת אלא למלכים כמו שכתבנו או לאנשים אשר נשכם כלב שוטה או הכישם

חמת זוחלי עפר **אע"פ שמותר לקיימו אסור לאכלו עד אחר הפסח ואע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא הרי זה אסור לאכלו** ע"כ ואצ"ל דכשאסור לאכלו דוקא כשהוא בריא או אפילו חולה שאין בו סכנה משום דדרך הנאתו הוא ר"ל אכילת התריאקה וכיוצא בה מן המרקחת שנכנס בהם חמץ אבל במקום סכנה מותר לאכלה היא וכיוצא בה ואפילו חמץ בעיני' כדבעינן למימר קמן, ע"כ מפרק אלו עוברין:

פרק ה

הלכה א

ומפרק כל שעה

כתב הרב **אין אסור משום חמץ בפסח אלא חמשת מיני דגן בלבד והם שני מיני חטין שהם החטה והכוסמת ושלשה מיני שעורים שהם שעורה ושבולת שועל ושיפון**. אמר המפרש והם נקראים אוינא ושיגל. ונפקא מינה דתורמין מחטין על כוסמין או מכוסמין על חטין וכן נמי באותן שהם מין שעורים והכי נמי אמרינן לענין צירוף חלה ולענין כלאים, ובענין זה נרחיב במקומו בע"ה בהלכות בכורים ושאר מתנות כהונה:

כתב הרב **אבל הקטניות כגון אורז ודוחן ופולין ועדשין וכיוצא בהן אין בהם משום חמץ ואפילו לש קמח אורז כו'**. אמר המפרש אורז ודוחן קבלנו בהם והוא האמת שהם נקראים חשומיל ואע"פ שרש"י פירשם בפרק כיצד מברכין בענין אחר, וכתוב בספר המנהגות ונהגו כל העולם שלא לאכול זרעונים בפסח מפני שהן מחמיצין ועל כן נקראין חימצי ע"כ ולא מסתבר לומר שיהיה המנהג תלוי באיסור כלל שאין בשום קטניות בעולם שום חימוץ אלא מפני שאין דרך לאכול קטניות במועד שהרי כתוב ושמחת בחגך ואין שמחה באכילת תבשיל קטנית ותו דהא אשכחן דפריש במסכת חולין בפרק אלו טרפות בשמעתא דריסוק אברים חומצי פיישולש חיפשני סידירש ואין ספק שאם רצה לאכול זרעונים בפסח וכיוצא בו משאר מיני קטניות מותר ואין בזה חשש איסור כלל ואעפ"י שנהגו דהא אמרינן בירושלמי פרק מקום שנהגו כל דבר שמותר וטועה בו באיסור נשאל ומתירין לו. אחר זה מצאתי כתוב שיש מין אחד הנקרא ויצאש והם מגרגרים של חטה שמשתנים בארץ בתבניתם וטבעם כמין הזונין שבשנה שאינה של ברכה יוצאת התבואה מדרך היושר וחוזרת זונין מלשון כי זנה תזנה הארץ. ובשנה גשומה חוזרת התבואה ויצאש וקורין אותה ויצאש פורמנטלש ועל כן אסרו כל קטניות וזה הטעם יש לו:

הלכה ב

כתב הרב **חמשת מיני דגן אלו אם לשן במי פירות בלבד בלא שום מים בעולם אין באין לידי חימוץ**. אמר המפרש דעת הרב כדעת הרי"ף דבמי פירות לחודייהו לית בהו שום חימוץ כלל ואפילו נוקשה לא הוי. ופירש הרב דמי פירות שאמרו שהם שאין מחמיצין כגון יין ודבש כו' וכיוצא בהם שכל אלו הם משקין חמין בטבעם ודומה לחלוט שחלטו ברותחין שהמים הרותחין אין מניחין אותו להחמיץ ומבשלין אותו מהר קודם שיחמיץ ודוקא לענין חימוץ לא מפלגינן בין יין ושמן ודבש וחלב לשאר מי פירות דבכלהו אמרינן דאין מחמיצין כלל אבל לענין מצה עשירה דוקא ביין ושמן ודבש וחלב אית בהו משום מצה עשירה אבל בשאר מי פירות אם לש בהם עיסתו יוצא בהן בפסח משום לחם עוני. והא דאמרינן דאין שום פירות מחמיצין ר"ל בלא מים כמו שכתב הרב ז"ל והוא שלא יתערב בהם שום מים בעולם ואם נתערב בהם מים כל שהוא הרי אלו מחמיצין. פירוש אם נשתהו כשיעור חימוץ, ואית דאמרי דעל ידי עירוב מים מחמיצין יותר ממים לבד משום דכי הוו במי פירות בלחוד מפני חמימותם חולטין העיסה אבל כי אית בהו מיא הוו כפושרין וכולי עלמא מודו שאין לשין את העיסה בפושרין ולא מסתבר דכיון דקי"ל דמי פירות אין מחמיצין אין חולקין בהם וכשם שאין מחמיצין לבדם כך אין מחמיצין על ידי מים אלא מה שמחמיצין המים דמאי שנא ומהיכא תיתי לן שמי פירות אין מחמיצין לבדם וע"י מים ממהרין להחמיץ יותר מן המים אלא ודאי כשנתערב בהם מים מחמיצין כדין מים שאין מי פירות המעורבין במים מונעין אותו מלהחמיץ לא מן רובה אלא שהן מחמיצין כדין מים לחודייהו. והראב"ד כתב א"א אין דבר זה פשוט ולא הכל מודים לו דנהי דאין עושין חמץ גמור ואין חייבין על חימוצו כרת אבל נוקשא מיהא הוי ואסור וכן הסכים רש"י וליתא מהא דאמרינן לא ליחרוך איניש תרתי שבלי בהדי הדדי כו' אמר רבא מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין ואפילו לכתחלה נמי לחרוך ולחרוך ולא איכפת לן ואפילו נוקשא לא הוי ושרי והכי מוכח מהירושלמי ומסוגיא דר"פ כל המנחות באות מצה דאמרינן התם אשר תקריבו לרבות מנחת נסכים לחימוץ ופריך מנחת נסכים מי פירות נינהו ומי פירות אין מחמיצין ומתירוצא דמתרץ נראה דאפילו נוקשא לא הוי כדעת הרב וה"נ ע"י עירוב מים מותר ע"י שימור כדכתבינן תדע דבגמרא אמרינן גבי חלות תודה ורקיקי נזיר שאם עשאן למכור בשוק יוצאין בהם לכתחלה ואעפ"י שיש בהם שמן ואם איתא דממהרין להחמיץ היאך מותרין והלא לישתן ואפייתן היתה שלא בזריזין ושלא במקום זריזין ולא דמו למנחות שנילושות בפושרין דבמקום זריזין הוא משום דמחבת ומרחשת כלי שרת היו בעזרה אבל לחמי תודה חולין הן עד שישחט

הזבח ואמרינן נמי ות"ל משום מצה עשירה מפני שמערב בהן שמן ואם איתא דע"י מים ממהר להחמיץ לימא ות"ל משום איסור חמץ שע"י מים מחמיצין ואמרינן נמי רביעית היא המתחלקת לכמה חלות ואי אמרת בשלמא דליכא אלא משום מצה עשירה מש"ה מפלגינן בין מרובה בין מועט אלא אי אמרת דאיכא ע"י מים משום סרך חמץ וכי מפלגינן באיסור חשש חמץ בין עירוב מעט לעירוב מרובה לכתחלה בין לתודה בין לפסח דבעינן מצות וקי"ל דאפשר לעשותן שלא במקום זריזין אלא לאו ש"מ דכי היכי דבלחודייהו אין מחמיצין על ידי תערובת נמי אין מחמיצין אלא בשיעור המתנה של מים לחודייהו ובשימור דשלא בזריזין סגיא להו ולית בהו אלא משום מצה עשירה ומש"ה ביומא קמא בלחוד הוא דאסור דבעינן לחם עוני הא בשאר יומי שרי כר' עקיבא וריב"ל כמו שפסק הרי"ף וכן דעת הרב, דיקא נמי דקתני הרב אם נתערב בהם מים כל שהוא הרי אלו מחמיצין ולא יותר ממים לאסור:

הלכה ג

כתב הרב **אין מבשלין חטין במים כו'**. אמר המפרש בהא דחטים אמרינן טעמא בגמרא דלמא אזלא חדא ויתבא בציריא דחברתה פי' בסדק של חטה ולא סליק לה דייקולא דמיא מארבע רוחתא ואתיא לידי חמוע, ולא קמח כעין לביבות נראה שהרב פירש לביבות דקרא תבשיל קמח ואינו נראה כן דהא כתוב ותלבב לעיניו שתי לביבות ותקח הבצק וגו' ואנו מפרשים שהם אותם הרקיקים העשוים במחבת. ואפשר שהרב מפרש לביבות המאכל שעושין מקמח שמזלפין עליו מים עד שמתדבקין חלקי הקמח והוא כזרע גד דק ככפור ונקרא קמח לפי שאינו נילוש כדרך בצק ונקרא בצק אחר שנתדבקו חלקיו ואעפ"כ לא שייך ביה לשון שתי. והוא שיתבקעו בתבשיל חטים קאי כלומר כי אמרינן דחטים מבושלים הוו חמץ גמור דוקא כי נתבקעו אבל אם לא נתבקעו אינו חמץ גמור של תורה אלא מדברי סופרים והאי אין קולין את הבצק היינו חלות של בעלי בתים שהיא חלת המחבת והיא עיסה שנילושה במים כשאר עיסה ואחר כך עושין אותה עוגות ומטגנין אותה במחבת בשמן ובפסח לא יעשה כך דלמא אדמטגן ליה בשמן אחמועי מחמע אבל אם לא ישים עליו שמן והרתיח מתחלה ואחר כך הדביק דומיא דתנור ליכא למיחש למידי כדאמרינן לקמן אבל מבשלין את הפת ואת הקמח הקלוי כלומר אם שמו אותו הקמח במחבת או במרחשת בלא שמן ובלא מים עד שנקלה באור תחתיו מותר לעשות ממנו תבשיל כגון לביבות וכיוצא בו. ואם הרתיח המים הרבה ולאו אקמח הקלוי קאי דההיא הא קאמר דמותר אלא אשאר קמח קאי דקאסרי לעשות ממנו תבשיל כמו שכתב הרב וקמ"ל השתא דאם הרתיח המים הרבה ואחר כך השליך לתוכו קמח

מותר והיינו חליטה האמורה בתלמוד והוא הדין אם נתן שמן הרבה במחבת והרתיחו רתיחה רבה שמותר לטגן בו הבצק. וכבר נהגו בשנער פי' ואחר שהתקינו הגאונים לאסור חליטה בפסח ואסור הכל. ומה שכתב הרב שמותר לבשל הדגן במי פירות כו' תוספת ביאור שהרי השמיענו שמי פירות אין מחמיצין ידענו שמותר לבשל בהם דגן או קמח או בצק כו' ואפשר שכתבה משום ההיא דאמרינן בגמרא ותיקא שרי ופירושו מאכל קמח או דגן דאמרינן בגמרא דמישחא ומלחא שרי משום דהוו להו מי פירות ומי פירות אין מחמיצין:

הלכה ה

כתב הרב **כרמל שמהבהבין אותו באור וטוחנין אותו אין מבשלין את הקמח שלו במים שמא לא נקלה כו'**. אמר המפרש אע"פ ששמוהו בתנור חם דהוה לן למימר דליהוי כאפוי שאינו בא לידי חימוץ ואפ"ה לא ליעביד שמא לא נקלה יפה לפי שאין דרך להניחו בתנור או באור אלא מעט כדי שיתיבש כי מרוב רכותו ולחותו לא יטחן ברחיים וזה שאמר הרב שמהבהבין והבהוב ידוע שאינו כי אם העברה מעוטה על האש אבל אם הוא קלוי באש היטב מותר וכן כשמוללין הקדרות החדשות כו' שדרך להרתיח קמח בהן תחלה ומים כדי לחסמן ולא יסדקו ובפסח לא ימלול אותן אלא במצה אפויה דאמרינן בגמרא רבא גופיה מחו ליה בחרייסיה שפירשו בו מצה אפויה וכיון שהוא אפוי אינו בא לידי חימוץ:

הלכה ו

כתב הרב **אין בוללין את השעורין במים בפסח כו'**, **ואם לא הגיעו לרפיון זה הרי אלו מותרין**. אמר המפרש הבלילה הנזכרת כאן היא הלתיתה האמורה בתלמוד והיא ששורין את השעורין במים וכותשין אותן במכתש להסיר מורסנן כמו שעושין בתוך הריפות ופירש הרב כל אלו מניחן על פי הביב מלשון בוביא שהוא כלי מרעפין שאופין וכן פירש הרי"ף ורוב הגאונים וחומרא היא לפי שבמעט רפיון מרוב החמימות הנמצא במקום ההוא מתבקעין ואפ"ה אסורין. מיהו ר"ש נראה דהוה גריס פי חבית כלומר שאם יניחו אותן על פי חבית של יין לא יוכלו לעמוד מפני ריח היין ויתבקעו והא ודאי קולא היא:

הלכה ז

כתב הרב **החטים מותר לבלול כו'**. אמר המפרש כן הסכימו רוב הגאונים והטעם מפני שהם קשים ואינם ממהרים להחמיץ וראיה לדבריהם הא דאמרינן בגמרא בעל נפש לא ילתות דמשמע הא אדם אחר ילתות חטים משום דשרירן. **וכבר נהגו כו' שלא יבללו**

החטים במים גזרה שמא ישהו ויחמיצו וכ"כ ר' האיי אע"פ שהראשונים היו לותתים עכשיו מנהג שלא ללתות מכמה מאות שנים דלא ידעינן לתיתה דשרייא בחיטי דוקא היכי איתא:

הלכה ח

כתב הרב **תבשיל שנתבשל ונמצא בו שעורים או חטים אם נתבקעו הרי כל התבשיל כולו אסור כו'**. אמר המפרש דעת הרב דחיטי ושערי חד דינא אית להו ואי משתכחן בהדי בישולא דבעינן דנתבקעו ממש לאסור התבשיל. מיהו אית דאמרי דחטי אף על גב דלא נתבקעו אסירי דכיון דשרירן אין מתבקעין מהר אף על פי שנחמצו. ואנן כדברי הרב נקטינן וכן הסכים הראב"ד והרב בעל התוספות ורובא דרבוותא ולא תימא דדוקא כשנמצאו בו שנים או שלשה גרגרים אלא אפילו לא נמצא בתבשיל כי אם גרגיר אחד ונתבקע אוסר כל התבשיל לפי שחמץ בפסח אוסר במשהו אבל אי משתכח בעופא לאחר מליחתו אע"ג דנתבקע נמי שדי להההוא דוכתא דמשתכח ביה ומעמיק כל סביבותיו וחתיך ליה ושדי ליה וכוליה עופא שרי. ברם צריכינן לעיוני אי אשתכח חטה או שעורה בתבשיל דאסרינן להההוא בישולא היכא דנתבקע כמ"ש הרב אם נאכל אותו תבשיל בשוגג שלא מצאו החטה עד אחר אכילה אם נאסור להשתמש באותה הקדרה שנתבשלה החטה ובאותן הקערות שנאכל התבשיל בפסח בלא הגעלה או לא. יש מי שאוסר דכיון דחמץ בפסח איסורו במשהו הרי הוא בנותן טעם כשאר איסורין וכי היכי דשאר איסורין היכי דנותן טעם בקדרה נאסרת הקדרה והקערות אם נאכל שם התבשיל בעודו חם ה"נ בחמץ בפסח שאיסורו במשהו ואסור להשתמש בקערות תוך הפסח בלא הגעלה והקדרה אם היא של חרס ניחנה עד לאחר הפסח ויש מי שאומר דכיון דחמץ כי אוסר במשהו לא הוי אלא מדרבנן ולא מדין הגמרא די לנו אם נאסור את התבשיל אבל לא את הקדרה והקערות ומותר להשתמש בהן בלא הגעלה וכל שכן הקערות אחר שהדיחן אם רוצה להשתמש בהן פעם אחרת דהו"ל משהו בר משהו והרי החטה אסרה התבשיל והתבשיל הקערה אבל יותר נראה טעם האוסרין מטעם המתירין וגם יש מן החכמים שאומרים שאין לקערות תקנה בהגעלה בפסח והטעם שמאחר שהקערות נאסרות משום חמץ שאיסורו במשהו אין להם תקנה דכל ההגעלות שבעולם לא יוציאום שלא ישאר שם משהו ומי יוכל לשער משהו. ועל ענין תבשיל שנמצא בו גרגיר חטה כו' כתב הרב בעל התוספות הורה ר' על גרגיר חטה שנמצאת בפסח בתרנגולת צלויה דלא חיישינן לחימוץ דאינו מחמיץ לתוך המעים כדאמרינן במסכת שבת בעופות כדי שתפול לאור ותשרף ואי קים לן דלא נפל לאחר שחיטה מותר באכילה וליכא למיחש למידי דגמרינן

מטומאה דלא הוי אוכל לאחר שיעור שתפול לאור גם חמץ לא שנא ולא מסתבר מתרי טעמי חדא דאין למדין איסור מטומאה ותו דאפילו פשיטא לן דילפינן איסור מטומאה אפ"ה אסורה אם לא שהתה מעת לעת דהכי הלכתא וליתא לדמ"ד כדי שתפול לאור ותשרף ומש"ה אין אדם שיכול להתירה לפי שחמץ אפילו שלא במינו אוסר במשהו ואין להקל באיסור כרת ואם ירצה יניחנה עד אחר הפסח ואז יאכלנו וכן הסכים רש"י לפיכך אמרו חכמים צריך אדם להזהר בדגן שאוכל ממנו בפסח כדי שלא יבא עליו מים אחר שנקצר כו'. וכל זה הוא למצוה אבל מי שאין לו דגן שמור מעת הקציר יוצא ידי חובתו באותו הלקוח מן השוק ובלבד שיבדוק אותו יפה בטעמו ובמראהו ובריחו ואם ימצאהו שריר ויבש ויפה מראה מותר לאכול ממנו בפסח ואין חוששין שמא נפל בו מים ונתיבש דאחזוקי איסורא לא מחזקינן ואפילו בלא בדיקה הוה לן למימר דמותר מיהו באכילת מצה לילה הראשון שהיא חובה יש לכל בעל נפש לחזור על כל צדדיו שיהיה לו דגן שמור מזמן הקצירה ונראה דאפילו במחובר יכול לבא לידי חימוץ כיצד כגון שהגיע זמנו ליקצר ואח"כ נפלו עליו גשמים מרובים והא מלתא שמעינן לה ממאי דאמרינן בפרק כל שעה גבי תרומה לא היתה לה שעת הכושר היכי דמי כגון דאחמיץ במחובר ומשמע ודאי דיכול לבא לידי חימוץ אפילו כשהוא מחובר. ומ"ש הרי"ף מעידן קצירה אפשר לפרש משעה שהגיע זמנו ליקצר אף עפ"י שלא נקצר מיהו ר' משה כתב בפירוש אחר שנקצר כשיטפא דגמ' דאמרינן כי מהפכיתו כיפי משמע דלאחר קצירה קא מזהר לעשות שימור ולאו למימרא דס"ל דלמחובר כה"ג לא מחמיץ אלא כיון דמלתא דלא שכיחא הוא לא חש לה. ועוד שאין אדם נזהר בדבר שאינו ברשותו אבל ודאי אם נתחמץ או נתבקע במחובר המגיע לכתפים אסור דכתלוש חשבינן ליה כדאמרינן התם פרק העור והרוטב תאנים שצמקו באיביהן מטמאין טומאת אוכלין ובשבת חייב חטאת פירוש משום דכללא הוא דלעולם מחובר כה"ג לחומרא חשבינן ליה כתלוש אבל לא לקולא ומש"ה חייב חטאת וה"נ אמרינן לענין שבועה גבי עשר גפנים נטועות מסרתי לך כו' כדאיתא בפרק שבועת הדיינין ובפרק המוכר את הספינה ואם בטומאה ושבועה שהן איסורי לאו אמרו כן ק"ו לענין חמץ שהוא איסור כרת ובשעת הדחק כגון אם גברו המים ערב הפסח עד אשר כסו בתי הרחים שאין אדם יכול לטחון בהם וכיוצא בו משאר הדחקים והאונסין יכול לצאת ידי חובתו בקמח הלקוח מן השוק דלא מחזקינן איסורא אבל לכתחלה לא יעשה כן משום שנאמר ושמרתם את המצות כו' כמו שכתב הרב והיכא דלא אפשר מעידן קצירה ליעביד שימור מעידן ברירה וטחינה וכמה דאפשר למיעבד טפי עדיף:

הלכה ט

כתב הרב **דגן שנטבע בנהר או שנפל עליו מים וכו' ואם מכרו לגוים קודם הפסח מוכר מעט כו'**. אמר המפרש הא ודאי מיירי דלא נתבקעו דאי נתבקעו למה ליה למיעבד הודעה כי מזבין לישראל הא קא חזינן דנתבקעו וכ"ת אי לא נתבקעו תינח בשערי ר"ל דלהניחן על פי הביב לא אפשר דטובא הוו ומש"ה אסירי אלא אי חטי הוו אפילו באכילה לשתרו כדאמרינן גבי לתיתא. ויש לומר שאני הכא שנטבע או שנפל בו מים דשהו בהו מיא טובא וחיישינן שמא החמיצו אבל גבי לתיתה לא שהו בהו מיא וא"נ י"ל דהא איכא למיחש דשמא אית בהו חטין כל שהן שנתבקעו ולא חזו להו שנתערבו בין הרוב שלא נתבקעו והישראל גם כן לא מסיק אדעתיה שנטבע בנהר או שנפל בו מים ואינו מחפש דאחזוקי איסורא לא מחזקינן במלתא דלא ידעינן אי נפל ביה ריעותא ומש"ה כשהוא מוכרו לגוים מוכר להם מעט לכל אחד ואחד וצריך שיהיה כל כך מעט שלא יהיה ראוי לימכר ולעשות בו סחורה והיינו דאמרינן בגמרא קבא קבא. וכ"ת ניחוש דלמא מערב ביה להוא קבא תוך תבואה אחרת שיש לו וימכרנה לישראל הא ודאי מלתא דלא שכיחא הוא שאין דרך בני אדם לקנות קב חטין או שעורין להשתכר בהן ומש"ה לא גזרו ביה רבנן ובמאי דבעינן מעיקרא נמי אית למימר דמיירי דלא מצי חזי להו אע"ג דנתבקעו כולהו או רובייהו דאיכא למיחש דלמא טחני להו גוים ומזבני קמחא לישראל ולא ידעי דנתבקעו ומש"ה נזבינהו קבא קבא ותו ליכא למיחש למידי וזה עיקר. ומ"ש הרב דלישראל צריך הודעה ולגוי מוכר מעט מעט ליתא בגמרא אלא כזבנינהו קבא קבא כי היכי דכלין קמי פסחא ואפשר שהרב פירש הא דאמרינן בגמרא נזבנינהו קבא קבא לישראל ודוקא בסתם דבסתם אין הפרש בין מוכר לגוי בין מוכר לישראל דבכלהו אין יכול למכור אלא קבא קבא אבל במפרש ומודיע שנטבע וחמץ הוא לישראל כל מה דבעי לזבון והלוקח יחוש לעצמו ובודאי אם בעל נפש הוא כיון דאודעיה איהו דחיק ומוקי נפשיה דליכליה קמי פסחא אבל לגוי לא מהנייא הודעה דאדרבה כי מודע ליה מוכרו לישראל כדי להכשילו ומש"ה לא יכיל למזבן לגוי בשום צד אלא קבא קבא:

הלכה י

כתב הרב **דגן שנפל עליו דלף כל זמן שהוא טורד טפה אחר טפה כו' אם נשתהה כשיעור הרי זה אסור**. אמר המפרש טרוד הדלף הנופל תמיד אינו מניחו להחמיץ לפי שמאחר שהוא נופל במקום אחד טיפה אחר טיפה הטיפה הבאה מצעת המקום שנפלה בו הטיפה הראשונה ומש"ה אינו בא לידי חימוץ אבל אם כשיפסק טירוד הדלף נשתהה כשיעור חימוץ דהיינו שיעור הליכת מיל הרי זה אסור. ובגמרא קמח שנפל עליו דלף

ואיידי דאיירי הרב בדגן שנטבע בנהר מוקי לה נמי להההיא דנפל עליו דלף בדגן דחד דינא אית להו מיהו אית אמרי שיש הבדל בין דגן לקמח:

הלכה יא

כתב הרב **אין לשין בפסח עיסה גדולה שמא תחמיץ כו' ואם עבר ולש באחד מכל אלו הפת אסורה**. אמר המפרש מה שאמר הרב שאין לשין בפסח עיסה גדולה וה"ה שאין מקטפין והנשים שלשות מדה כנגדה בפני עצמה ואח"כ מחברות ומקטפות אותן יחד לא יפה עושות וצריך להזהירן על זה דאע"ג דאמרינן כל זמן שעוסקות בבצק אינו בא לידי חימוץ מיהו שימור מעליא לא הוי כן הסכימו רש"י והראב"ד אך יכולות לקטף כל אחת ואחת שתי מדות ביחד מדה בידה אחת ומדה באחרת שהרי עוסקת בבצק היא. ואעפ"י כן לא נכון לעשות כן שמא תתיגע ותתעצל זולתי לצורך שעה. וחמי חמה ר"ל מים שהוחמו בחמה ויש מפרשים חמי חמה טבריא שהמקור שלהם חם בסיבת השמש שאע"פ שהסיבה הקרובה היא הגפרית שהוא מקודם הסיבה הראשונה וקמ"ל שאין הפרש בין הוחמו בידי אדם להוחמו בידי שמים ולענין הלכתא איתנהו להני תרי פירושי לאיסורא ולא במים שנשאבו בו ביום. והוא במים הגרופים הנזכר בגמרא שכן פירשו הרב אלפסי ומשמעות הפירוש לפי לשון זה הנזכר בגמרא הוא כן שאותו היום היו זוחלין כדכתיב נחל קישון גרפם. מיהו ר"ש גורס הגרופים מן המולייר ואית דמפרשי שהוחמו בתנור גרוף ואיתנהו לכלהו. אלא במים שלנו כלומר שלנו בלילה אחר שנשאבו לפי שהשמש הולך בלילה תחת היישוב ומחמם המעיינות והכי אמרינן התם בפסחים פרק מי שהיה טמא בימות הגשמים חמה מהלכת כו' וחכמי א"ה אומרים שהחמה ביום מהלכת כו' למעלה מן הארץ ובלילה למטה מן הארץ אמר רבי נראין דבריהם שביום מעיינות צוננין ובלילה רותחין ומפני זה טוב לשאוב המים אחר שקיעת החמה מיד וכן מנהג ונראה מן הגמרא שא"צ לשים המים תחת השמים אך עתה נקבע מנהג בדורנו לשומם במקום מגולה ומנהג יפה הוא וכן ראוי לעשות והטעם כי אז מצטננין יותר וכן הסכימו הגאונים. וכתוב בשלמן בשם הראב"ד שמי הדות אין צריכין ללון ואם עבר ולש באחד מכל אלו הרי הפת אסורה ודעת הרב דאם עברה ולשה אפילו במים שלא לנו דהפת אסורה ומדקתני אסורה סתמא כדתנינן בגמרא בלא תוספת ביאור ולא קתני אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח ומשמע דמשום חשש חמץ קא אתינן עלה וליכא חילוק בין יום טוב ראשון לשאר הימים דבכלהו אסור למילש במים שנשאבו בו ביום ותו דקתני לה להא דמים שלא לנו גבי לשה בחמין כו'. וודאי אם לש במים חמין אסור באכילה שהרי אי אפשר שלא יתפח הבצק ויתחמץ ומשום הכי אם עבר ולש בין בשוגג בין במזיד

אסור בין לו בין לאחרים וכן דעת רוב הגאונים. והריא"ג כתב דדוקא אסור באכילת מצה של מצוה שאינה משומרת כהלכתה אבל באכילה דעלמא מותר ואפשר שסמך אההיא דדרש רבא אשה לא תלוש אלא במים שלנו ואתו כולי עלמא בחצבייהו אמר להו אנא מיא דביתי קא אמרי וכי עד השתא לא הוו ידעי אינשי היאך לשין את העיסה בפסח ובאיזו מים אלא לאו שמע מינה דדוקא לכתחלה אבל דיעבד אפילו לא לנו מותר. ואעפ"כ כדברי רבינו משה נקטינן ואפילו בדיעבד אסור ומנהג בארץ הזאת לילך ישראל עם הגוי שמביא מים לצורך עיסת הפסח ולא ידעתי למה וכי תימא משום דגוים לא מהימני היכא דאיכא למיחש לאיסור והכא חיישינן דלמא מערב בהו משהו קמח או עיסה וזמנין דעכירי מיא ולא מינכר א"כ אפילו כל ימי הפסח כשמביא הגוי מים לצורך שתיית ישראל יהיה צריך לעשות כן ובהא ליכא למיחש אלא נראה באמת שלא נהגו כן מתחלה אלא לצורך מצה דמינטרא כי היכי דתהוי שמורה בכל ענין ומדקדוקי מצות היא ואע"פ כן אין להקל ולזלזל במנהג כי המנהגים חכמים גדולים ואנשי מעשה תקנום. ונהגו ג"כ שלא ללוש מצה דמצוה על ידי גוי וגויה אפילו בפני ישראל והעיסה ההיא נקראת בצקות של גוים אלא על ידי ישראל וישראלית דאיתנהו בשמור מצה כל אחד ואחד ומנהג יפה הוא וכן ראוי לעשות דכי אמרינן אדם משמר מה שביד חברו הני מילי ביד ישראל דשייך בההיא מצוה אבל ביד גוי דליתי' בשימור לא ומפני טעם זה נהגו לשאוב ישראל המים שילוש בהם מצה דמצוה וכן להביאם מהנהר עד הבית:

הלכה יב

כתב הרב **לא תשב אשה תחת השמש ותלוש כו'**. אמר המפרש לפי שחום השמש מחממת העיסה. ולא תחת הרקיע ביום העבים אפילו במקום שאין חמה זורחת בו דהא אמרינן בפרק אמר להם הממונה יומא דעיבא כולה שמשא פירוש כי ניצוץ השמש ביום המעונן מכה על האידים המקובצים הנקראים עבים ומתפשט אנה ואנה ואפילו במקום שלא תזרח בו השמש אם לא יהיה יום מעונן. ומשום הכי לא תלוש במקום מגולה ואם היתה לשה ואופה צריכה ב' כלים של מים וכו' דעת רבינו משה דלא מצרכינן שני כלים אלא באשה שלשה ואופה היא עצמה שמתחממות ידיה מפני חום התנור אבל בספרי התלמוד שלנו לא מצאנו כך אלא סתמא צריכה שני כלים של מים ופירש ר"ש דבכל נשים קא אמרינן אעפ"י שאינן אופות כי בעבור שמתעמלות ומקטפות בחוזק מתחממות ידיהן ואנן כדברי ר"מ נהיגנן דלא מצרכינן שני כלים לפי שהאשה שלשה אינה אופה. וכן נראה מן הגמרא מדסמיך ההיא דצריכה שני כלים גבי ההיא דלא תגביה ידה מן התנור עד שתגמור את הפת ומשמע ודאי דאינה צריכה שני כלים אלא כשמתעסקות

באפיית הפת. והיינו נמי שכתב הרב ולא תניח את העיסה ותתעסק בדבר אחר כלומר לכתחלה צריכה להזהר שלא תתעסק אלא בלישת העיסה אבל אם היא יחידה ומוטל עליה ללוש ולאפות צריכה שני כלים ומה שכתב הרב צריכה שני כלים של מים ואית ספרי בגמרא דלא כתוב בהו של מים אלא שני כלים. והיינו רגילין לפרש אבני שישא ומרמרא וכיוצא בהם שהם קרים ובכלי האחד תהיה מקטפת ובשני תצנן ידיה. מיהו ר"מ הוא גריס של מים. וכן מצאנו בספרים המדוייקים הישנים. מקטפת ר"ל כשעורכת העיסה ומהפכת אותה בכל צד כדי שיתערבו חלקי הקמח ולפי שהוא כאלו היא חותכת העיסה נקראת מקטפת מלשון וקטפת מלילות ופעמים צריכה לטוח פני העיסה במים. ואחד שמצננת בו את ידיה לפי שהמים שבכלי האחד הוחמו מחמת חום ידיה בשעה שמקטפת בהן. ואם עברה ולשה תחת השמש כו' הפת מותרת משום דהא בעינן בגמרא עברה ולשה מאי ופסקי דעברה ולשה אסור דלא קאי אלא אהנהו דאסרו חכמים שלא ללוש משום סרך חמין כגון חמין וחמי חמה ומים הגרופים ובהנהו בלחוד הוא דבעי עברה ולשה מאי ומסקינן דעברה ולשה הפת אסורה שהרי העיסה נילושה במים חמין וא"א שלא תבא לידי חימוץ אבל הני דאיתנהו הכא נלושו כתקנן במים קרים ולא הזהירו חכמים מאלו אלא משום דקדוקי מצות והיינו דאמרינן בגמרא וצריכה שני כלים כו' ולא תגביה ידה וכו' כלומר לכתחלה צריכה להזהר מזה למצוה אבל לא לעיכובא דלית בהו חשש חימוץ שהרי נילושו במים שלנו והאי עברה ולשה דכתב ר"מ הכא קא בעי למימר שעברה ולשה בשוגג דאי במזיד היכי תיסק אדעתין דלהוי הפת מותרת והרי עוברת על דברי חכמים והוה לן למקנסה וכ"ת היכי אשכחן כי האי לישנא דקא בעי למימר בשוגג מצינו דוגמתו במסכת שבת פרק כירה דאמרינן עבר ובשל חייב חטאת ומדקא מייתי חטאת אלמא בשוגג מיירי. הכא נמי עברה ולשה בשוגג קאמר. וכמה שיעור חלה כמו מ"ג ביצים כו' וחלה בגימטריא הכי הוו. וכיצד מודדין אותו מכניס מ"ג ביצים בינונים בכלי מלא מים על כל גדותיו ומים הנשפכין בחוץ זה הוא שיעור מדת קמח חלה כאותה ששנינו בתוספתא דנזיר ששתה מכל משקין האסורין לו מתרין בו ושתה חייב על כל אחד ואחד וכמה שיעורן בכזית וכלן מצטרפין לכזית היין והחומץ וכיוצא בהן וכיצד יעשה מביא כוס מלא יין ומביא זית אגורי ונותן לתוכו ושופע אם שתה כיוצא בו חייב ואם לאו פטור וגזרת הכתוב הוא דמדת העומר מחייבת בחלה שלמדנו לחם הארץ דכתיב והיה באכלכם מלחם הארץ מלחם השמים דכתיב לקטו לחם משנה מה לחם השמים עומר ליום שעולה למ"ג ביצים וחומש ביצה אף לחם הארץ אינו מתחייב בחלה בפחות ממ"ג ביצים וחומש ביצה וזהו עשירית האיפה כי האיפה ג'

סאין וסאה ו' קבין וקב ד' לוגין הרי ע"ב ולוג ו' ביצים הרי תל"ב ביצים באיפה עשירתן מ"ג ביצים וחומש ביצה וי"ל לדעת הרב שמדת העומר מכילה מ"ג ביצים והמדה תוכל לעשותה בשתי תכונות. האחת מדה שיהי' בה עשר אצבעות על עשר אצבעות ברום שלש אצבעות ותשיעי אצבע בקרוב. והשנית מדה שיהי' בה שבעה אצבעות פחות שני תשיעי אצבע ואלו שתי המדות כאחת הן עולות והן מכילות מ"ג ביצים כן נראה דעת הרב. וזה שכתב כאן בגוף הביצה הבינונית ובפרק ששית מהלכות בכורים כתב כמה מכילה מדה זו כמו שלש וארבעים ביצים וחומש ביצה כו' כמ"ש הר"מ שם. וצ"ע ע"כ מפרק כל שעה:

הלכה יג

כתב הרב **כל זמן שאדם עוסק בבצק כו' ואם אין קולו נשמע כו' עד הרי הן חמץ גמור**. אמר המפרש מה שאמר הרב ואם אין קולו נשמע הוא בצק החרש הנזכר במשנה. וההוא שעתא לא מינכר אם החמיץ או לאו כחרש הזה שיש לו אזנים ואינו ניכר אם שומע אם לאו ומשום הכי אם שהה כשיעור הלוך מיל ישרף דקים להו לרבנן דבהאי שיעורא מחמיץ. וכן אם הכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו כלומר שדרך כל עיסה לקבל עין הכסף להתלבן כשמתחלת להחמיץ כאדם שעמדו שערותיו שמפני פחדו פניו משתנים ומתלבנים הרי זה אסור כו' פי' אם אכלו אינו בכרת אלא לוקה ואסור בהנאה אבל נתערבו סדקיו זה בזה ואפילו כקרני חגבים האוכלו חייב כרת דכל כה"ג חמץ גמור הוא כדאמרינן טעמא בגמרא שאין לך כל סדק וסדק מלמעלה שאין בו כמה סדקין מלמטה. ואית דאמרי דהאוכל שאור אינו לוקה דלא קי"ל כר' אליעזר דאמר סופג את הארבעים אלא כרבנן דפליגי עליה קי"ל דכיון שהוא נוקשה דינו כחמץ דגן ע"י תערובת וכן דעת כל רבני הארץ הזאת אשר היו לפנינו:

הלכה יד

היו שתי עיסות שהגביהו היד בעת אחת ונשתהו כו' פירוש שהאחת מוכחת על חברתה שנתחמצה אלא שאין קולה נשמעת שיש עיסות שאין משמיעות קול בחמציתן. ע"כ מפרק אלו עוברין:

הלכה טו

כתב הרב **אין עושין סריקין המצויירים בפסח כו'**. אמר המפרש סריקין נקראין גלוסקאות ורקיקי מצות ונראה לי שעל שם המסרק שמציירין אותן בו נקראין סריקין ואמת שכל מלבוש מצוייר נקרא סריקון כדאמרינן בפרק אין דורשין יצאו עמו שמונים תלמידים לבושי סריקון של זהב וצ"ע איך פשט המנהג עתה לצייר אחר שבעלי בתים

אסורין אפילו בדפוס ואפשר כי המנהג היה לצייר מפני שדרך הלחם להיות תופח בתנור ועכשיו הסריקה מונעת התפיחה מ"מ יש להשמר שלא לעשות אותן הציורים במסרק קצר או בדבר קטן מפני שיש שם שהוי גדול. ויש מביאין ראיה למנהג הציור מהא דאמרינן בגמרא לא של נחתומין אמרו להיותם אסורין שהרי יש להם דפוסים ואנו שמנהגנו לצייר במסרק שהיא רחבה כדפוס דמיא ומש"ה מותר דהא כנחתומים דמינן כיון שיש לכלנו דפוסין. א"נ י"ל דלא אסרו חכמים אלא ציור כגון צורת חיות ועופות ודגים שאדם שוהא בהם בעשייתן אבל ציור הסריקה שלנו לא נאסרה כלל שהרי אין שם שהוי כלל בין במסרק קטן בין במסרק גדול וכן נראה שהסכימו הגאונים:

הלכה טז

כתב הרב **מים שרוחצין בהם את הידים וכן המים שמשתמשים בשעת לישה כו'**. אמר המפרש כגון המים שמצננת את ידיה בהם בשעה שהיא עורכת ומקטפת הכל צריך לשפוך במקום מדרון ומדרון נקרא מקום שהוא משופע ויורד כמים המוגרים במורד ומתרגמינן כמיא דאשדין במדרון וכי בעינן מקום מדרון דוקא כי שפיך להו גו ביתיה אבל אי שפיך להו ברשות הרבים שופכן אפילו במקום האשבורן ואמרין בגמרא ודוקא דנפישי אבל לא נפישי לא לפי שנבלעין במקומן כו' וזה לא הזכיר הרב וגם הרי"ף ואפשר לומר שלא רצו לפרסם ולהקל בזה דהא קי"ל דחמץ אוסר במשהו:

הלכה יז

כתב הרב **אין שורין את המורסן כו'** כלומר בין במים צונן בין במים חמין שכיון שאינו עומד עליהם לא ידע אם מנקרין בו אם לאו ושמא ישהו כדי שיעור חימוץ וזהו שכתב הרב **ומניחין לפני התרנגולים אבל חולטין להן המורסן ברותחין כו'** שכיון שהן רותחין מתבשל המורסן מיד כשנופלין עליו וכיון שנתבשל שוב אינו בא לידי חמוץ. ע"כ מפרק כל שעה:

הלכה יח

כתב הרב **ומותר ללוש לתרנגולין מורסן כו' וכל זמן שמנקרין כו'**. אמר המפרש לפי שכיון שהם מנקרין שם הוי כאשה עוסקת בבצק שאינו בא לידי חמוץ והאי מלתא איתא בתוספתא ותלמוד דידן דאסר מיירי דשהה זמן מרובה כשיעור מיל. וכן נראה מלשון הרב שכתב למעלה ומניחין לפני התרנגולין כדכתבינן ע"כ מן התוספתא:

הלכה יט

כתב הרב לא תשרה אשה מורסן כו'. אמר המפרש מש"ה אסור מפני שמתחמץ בשרייתו אבל שפה היא כו' והוא לשון חנוך והעברה על הבשר כדאמרינן בגמרא בטמא מבערב

ישפשף ועיקרו מלשון ואכות אותו טחון ומתרגמינן ושפית יתיה ואע"פ שהיא מזיעה מחום המרחץ אותה זיעה אינה מביאה לידי חימוץ אלא לידי סרחון. **ולא ילעוס אדם חטין ויתן על גבי מכתו כו'** כלומר לא יכוס אדם חטין בפיו מפני שמחמיצות ברוק שבפיו ולאו משום דאסור להתרפאות באיסורי הנאה דהא כל מידי דלאו דרך הנאתו קא עביד שרי אפילו היכא דלית בהו סכנה כדאמרינן בגמרא דשייף ליה לברתיה בגוהרקי דערלה אלא מפני שמחמיצות קודם שיהנה מהם ואשתכח דבעידנא דקא עקר לאו לא מקיים עשה אבל במקום דאיכא סכנה מותר אפילו כדרך הנאתו וכן פסק הרב פרק חמישי מהלכות יסודי התורה בד"א שאין מתרפאין בשאר איסורין אלא במקום סכנה בזמן שהם דרך הנאתם כמו שמאכילין את החולה שקצים ורמשים או חמץ בפסח או שמאכילין אותו ביום הכפורים אבל שלא כדרך הנאתן כגון שעושין לו רטיה ומלוגמא מחמץ או מערלה או שמשקין אותו דברים שיש בהם מעורב עם איסור מאכל שהרי אין בהם הנאה לחיך הרי זה מותר ואפילו שלא במקום סכנה חוץ מכלאי הכרם ובשר בחלב שהן אסורין אפילו שלא כדרך הנאתן אלא במקום סכנה וכן דעת הרב והכי מסתבר מחוורא דשמעתא ואע"פ שהירושלמי חולק בזה אנן כתלמוד דידן נקטינן. ודאתינן עלה מעיקרא גבי לא יתן אדם חטים על מכתו כו'. ואי אמרת ליבטיל ליה מקמי דלחמיץ י"ל דבכה"ג לא מהני ביטול דאי אמרת טעמא דביטול משום הפקר הרי לא הפקירו שהרי זכה בו אחר ביטולו ומתרפא ממנו ודמי למאי דאמרינן המפקיר את כרמו ולמחר השכים ובצרו חייב בפרט ובעוללות לפי שזכה בו אחר הפקרו. ולפירוש רבינו יעקב נמי דפירש טעמא דביטול משום דכיון דהפקירו יצא לרשותא שאינו שלו ויצא מרשותו זה לא יצא מרשותו שהרי מתרפא ממנו:

כתב הרב **אין נותנין את הקמח לתוך חרוסת כו'**. אמר המפרש חרוסת נקרא כל דבר חימוץ העשוי לטבל בו בשר ורגילין לתת בו קמח וכל דבר שמקהה את טעמו וקמח לאחר זמן מחמיץ ומקהה את הטעם והאי בשיש בו מים מיד דאי לאו הכי מי פירות נינהו. והראב"ד כתב דחומץ אפילו בלא מים מחמץ ולא הוו מי פירות דאמרינן מצמת הוא דלא צמית הא חמועי מחמע והתם חומץ גרידא כדאמרינן כי אמר ר' יוסי בעיניה ויש רוצים לומר דכל היין והחומץ שלנו יש לאסור אפילו בלא מים מפני שרגילים כל העולם לתת מים בכלי היין לצלול היין ולמלאתן ומפני הכשר נצוק יין נסך. ואין נותנין את הקמח לתוך החרדל כו' יאכל מיד דכיון שהחרדל חזק וחד אין מניחו להחמיץ מהר אבל חרוסת אינו חד כל כך והוי כפושרין מש"ה ישרף מיד. ע"כ מפרק כל שעה:

הלכה כ

כתב הרב **מותר לתת התבלין והשומשמין והקצח וכיוצא בהם לתוך הבצק**. אמר המפרש שומשמין הוא זרע דק נקרא גוגולאן וקצח הוא מין ממיני תבלין והוא זרע נוטה לשחרות ונקרא קרדמומי והאי מלתא איתא במסכת מנחות דאמרינן התם תבלה בקצת כשרה מצה היא אלא שנקרא' מצה מתובלת וכ"ת אם אמרו בכהנים שהן זריזין ונעשית נמי במקום זריזין יאמרו בשאין זריזין ותו דהתם לשין בחמין מדה של מנחות והכא אמרינן אין לשין בפושרין וכ"ש בתבלין והיכי גמר הרב חוץ מפנים י"ל דטעמא אחרינא אשכח דאמרינן בתוספתא דזבחים גם בירושלמי יוצאים במצה מתובלת וצ"ע דמהכא משמע דאפילו מצה דמצוה ותימה הוא דאע"ג דלית ביה משום חימוץ מ"מ אין כאן לחם עוני ודעת הרב דלעולם במצה דמצוה אסור תדע שהרי כתב דמותר לתת וכו' ולא כתב יוצאין במצה מתובלת כלשון הירושלמי ותו שהרי כתב בפירוש וביום הראשון אסור ללוש ולקטף אלא במים בלבד והחולקים על דברי הרב מפרשים להא דירושלמי במצה שתבלה בתבלין אחר עשייתה כגון בזעפראן או בדבר אחר כיון דבשעת אפייתה לא היתה עשירה לא איכפת לן דהוי כאלו תבלה בתבשיל ולא מסתבר שאין זה משמעות הלשון כמו שגלוי לכל משכיל ור"מ לא איירי במלח אם מותר לתתו בעיסת הפסח כו' דמלח ליתיה בכלל תבלין כדאמרינן התם הביאו מלח הביאו תבלין ומנהג העולם שלא לתת מלח בעיסת הפסח. והרמב"י הביא ראיה למנהג מההיא דאמרינן פרק לא יחפור מרחיקין את הזבל ואת המלח ואת הגפת ואת הסיד כו' והאי דקתני מרחיקין משום היזק הבלא ומשמע מסוגיא דהתם דמלח כו' אפילו גבי קדרי חיים והיינו כותל חיים וא"נ יש סמך למנהג מההיא דאמרינן שלש עורות הן מצה חיפה דפתרא מצה כמשמעה דלא מליח ולא קמיח ולא עפיץ ולי המפרש יש ראיה להתיר מההיא דאמרינן בשלהי פרק כל שעה ותיקא שרי ומפרש בגמרא דמשחא ומלחא שרי ומשמע שאין במלח שום חשש חימוץ אלא דינו כמי פירות והרוצה לנהוג איסור במצה דמצוה יעשה אבל בשאר הימים מותר לשום מלח ואין כאן בית מיחוש מיהו אם ידעו שהוא מותר ונהגו באיסור, לא באתי להתיר כדאיתא בירושלמי כדכתבינן ברישא דהאי פרקא. אחרי זה בכמו עשר שנים מצאתי בתשובת שאלה לראב"ד דדוקא במצה דמצוה מנהג אבל בשאר לחם מותר וברוך הבורא שזכני לדעתו:

כתב הרב **מותר ללוש העיסה כו'**. אמר המפרש בכל היום הראשון עד שיעבור ליל שני שיש בו גם כן חיוב מצה בזמן הזה אסור לאכול מצה שנילושה ביין ושמן ודבש במיני תבלין ומכאן ואילך לית לן בה ושמעינן מינה שדעת הרב דהני מצות שקורין

סנמדאש שלשין בבצים ובשמן ובתבלין שמותר לתת מים כדכתוב בריש פרקין אבל ביום ראשון אסור ללוש אלא במים בלבד לא בדבש וחלב ואצ"ל תבלין דהשתא יין ודבש וחלב המצויין לכל אדם אסורין משום מצה עשירה תבלין שאין מצויין אלא לעשירים כגון השרים והמלכים לא כל שכן ומשום הכי צריך להזהר שלא לעשות אסנאמדש ביום ראשון של פסח אבל ביום שני אחר שעבר לילה הראשון וכל שכן בחולו של מועד מותר. ובמי ביצים נסתפק הרב בעל התוספות אי חשיבי מי פירות או לא מפני שאנו רואין שהעיסה נעשית מהן עבה יותר ממים אבל רבינו יעקב נוהג היתר בדבר שהיה מנהגו לאכול ערב הפסח לאחר ארבע שעות עיסה שנילושה במי ביצים שאין בו משום בועל ארוסתו בבית חמיו כיון שאין יוצא בה ידי מצה דמצה עשירה היא משמע דאיסורא דחמץ לית בה:

הלכה כא

כתב הרב **כל כלי חרס שנשתמש בהם חמץ בצונן מותר להשתמש בהם מצה בצונן חוץ מכלי שמניחין בו כו**'. אמר המפרש דוקא כשנשתמש בהם חמץ בצונן אבל אם נשתמש בהן חמץ בחמין אסור להשתמש בהן מצה אף בצונן שמא יבא להשתמש בהם חמין ונראה דאפילו נשתמש בהן חמין לא נאסרה המצה דאי נשתמש בו חמץ בחמין והמצה בצונן לא בלעה מידי הואיל והוא צונן ואי חמץ צונן ומצה חמין מצונן פורתא בלע ואפשר דלא בלע כלל הלכך מספק כזה שהוא קרוב ללא בלע לא אסרינן ליה ודוקא דיעבד אבל לכתחלה לא ישתמש בהן חמין אפילו לא נשתמש בהן אלא חמץ בצונן ודוקא של חרס ואפילו בקוניא דבלעי אפילו מצונן אבל של מתכת ושל עץ מותר להשתמש בהן אפילו חמין והוא שידיחם קודם לכן וכן דעת הרב וגריס כל הכלים של חרס כמו שקבל מבית מדרשו של הרי"ף ואית למימר דהני כלים של חרס שנשתמש בהן חמץ בצונן דקאמרינן מיירי בתשמיש לח ובלעי טפי כמו יין נסך שהוא צונן ובלחותו נבלע הרבה אבל בכלים שתשמישן ביבש בצונן מותר להשתמש בהן אפילו בחמין וליכא ספיקא דאם נשתמש בהן חמץ נגוב חם אי עביד בה מצה לחה חמה דאסיר ואי נמי אי נשתמש בהו במצה נגובה חמה על ידי חום המצה יפלוט הכלי בה שבלע מן החמץ החם לתוך המצה וכבולעו כך פולטו וחוזר ובולעו דדוקא יבש מצונן לא בלע כלל אבל מחמין אפילו מיבש בלע תדע דבתשמיש לח מיירי מדקתני חוץ מבית שאור וההוא ודאי בתשמיש לח מיירי ובההוא אמרינן דאע"ג דלא נשתמש בו אלא ע"י צונן אסור למיעבד ביה מצה אפילו בצונן אבל בשאר תשמישין כיון שלא נשתמש בהן אלא בצונן מותר להשתמש בהן מצה בצונן וכלי שמניחין בו את השאור ונותנהו בעיסה ופעמים ששוהה

שם כל הלילה והוא של חרס כדאמרינן במסכת כלים פרק תנור בית שאור מוקף צמיד פתיל ומשמע ודאי דסתם בית שאור של חרס הוא וכלי שמניחין בו חרוסת והוא גם כן כלי של חרס ועשוי לתת לתוכו מורייס או חרדל וטובלין בו ליפתן ומשימין בו קמח וכל אלו אע"פ שלא נשתמש בהן חמץ אלא בצונן אסור להשתמש בהן מצה אפילו בצונן דהואיל ואית בהו בלעי טפי וצונן דידהו כחמין דמי והוה להו ככלים שנשתמש בהם חמץ בחמין שאסור להשתמש בהן מצה ואפילו בצונן ודוקא של חרס אבל של עץ או של מתכת מגעילן ברותחין וכן כתב הראב"ד בתשובת שאלה בית שאור ובית חרוסת וכלי שמניחין ומולחין בו בשר כלהו הני צריך בהו הגעלה בכלי ראשון והאי דחרוסת כבר ברירנא דבאית בהוא מיא עסקינן דאי לא מי פירות נינהו ואין מחמיצין וא"נ משום החומץ שאינו בלא מים כדכתבינן לעיל:

כתב הרב **וכן עריבות שלשין בהן את החמץ ומניחין אותו שם עד שיחמיץ וכו' ואין משתמשין בהן בפסח**. אמר המפרש בגמרא אמרינן פשיטא מהו דתימא כיון דרויחן שליט בהו אוירא קמ"ל. ומיירי בודאי שהן של חרס ומש"ה אין משתמשין בהן אפילו בצונן. ואי אמרת ת"ל שהרי תשמישן בחמין שהמים שלשין בהן את העיסה חמין הן ולא איירי אלא בכלים שנשתמש בהן בצונן. יש לומר דמשום הכי לא מיקרי תשמישו בחמין שהרי אותן המים מצטנפין על הקמח. אבל אם היו עריבות של עץ או של מתכת מגעילן ברותחין ומשהי להו בגווייהו עד דפלטן ומשתמש בהו בפסחא והוה לן למימר דבמריקה בצונן היטב עד שלא ישאר שם בצק שהרי אין משתמשין בהן בפסח ע"י חמין וליכא למגזר שמא ישתמש שהרי אסור ללוש בחמין אבל לגדור טוב הוא שיכשירם כמו שאמרנו והראב"ד החמיר בזה וכתב שאסור ללוש בהן כלל לפי שאינן בני הגעלה כמו שכתוב בדרשה שלו ואנו אין לנו אלא מה שכתבנו:

הלכה כב

כתב הרב **ביב של חרס שאופין עליו חלות כל השנה אין אופין עליו כו'**. אמר המפרש היינו בוביא הנאמרת בגמרא והוא כלי העשוי מרעפים עתיקים ואופים עליו חלות ואין אופין עליו מצה בפסח דכיון שהסיקו מבחוץ הוא הו"ל כקדירה ואם מלאו גחלים כו' מותר לאפות עליו מצה שהרי הגחלים שורפין כל מה שבלע ומשום הכי מותר לאפות בו מצה כעין תנור ושמעינן מינה דבהאי בוביא חדתא מותר לאפות בפסח אע"ג דהסיקו מבחוץ דכיון שהאור שולט תחתיה אע"פ שאין שלהבת עולה על גבה מרתח רתחא והפת נאפת מיד ואינו בא לידי שיהוי וחימוץ אבל מכל מקום צריך להסיק תחלה בין

בבוביא בין בתנור ואחר כך מדביק וכתב רב עמרם כלל זה יהא בידכם כל שמסיקין תחתיו או על גביו ואח"כ מדביק בו את הפת אינו בא לידי חימוץ:

הלכה כג

כתב הרב **כלי מתכות וכלי אבנים שנשתמש בהן חמץ ברותחין בכלי ראשון כו' וכן הסכינין כו'**. אמר המפרש השטיפה נעשית אחר ההגעלה כדי להסיר הגיעול מעל הכלים והמחמיר לשפשף אותם יפה בצונן אחר ההגעלה תבא עליו ברכה ולזה שומעין שעשה כהלכה כדילפינן מגירסא דפרק דם הזבחים. ובעל ספר היראים מצריך באלפס ליבון לפי שהאש שולט מבפנים על ידי שומן שמטגנין בו ונמצא תשמישה על ידי האור מיהו המנהג פשט לעשות כדברי הרב וכן נראה דלא חיישינן להיא חששא אפילו בשל גוים דאיסורא בלע דמלתא דלא שכיחא היא ואקראי בעלמא וכ"ש גבי חמץ דהיתרא בלע דסגי בהגעלה והשוה הרב להכשר הגעלה כלי מתכות וכלי אבנים וכן דעת כל הגאונים והרבנים זולתי ר' יעקב וקצת מרבני צרפת דאמרי דכלי אבנים דינם ככלי חרס וליתא דהא אמרינן סיוע לדעת ר' משה במשנת מסכת כלים ובתורת כהנים בפרשת ויהי ביום השמיני תנור של אבן ושל מתכת טהורה וטמאה משום כלי מתכות ומשמע דכלי אבן ככלי מתכות דמו ולא ככלי חרס וכן מנהג:

כתב הרב **וכן הסכינין מרתיח את הלהב כו'**. אמר המפרש להב הוא הברזל ונצב הוא הבית יד ונקרא כן לפי שהוא מעמיד ומציב הסכין להיות לו יד לחתוך בו כמה דאת אמר ויבא גם הנצב אחר הלהב ויש לתת טעם למה הצריכום הגעלה בכלי ראשון דהא כל תשמישייהו בכלי שני ובפחות מכלי שני וי"ל מפני שפעמים חותכין בו בשר בתוך הקדרה וא"נ פעמים שתוחבין בו בבשר שבתוך הקלחת בעוד שהיא רותחת והוא כלי ראשון ומש"ה צריך לעשות לו הגעלה בכלי ראשון וא"ת ליעביד ליה ליבון שהרי פעמים עושה בו מעשה שפוד לצלות בו בשר מלתא דלא שכיחא היא ולא חיישינן לה וכ"ת הא אמרינן בירושלמי במסכת ע"ז דסכין ארוכה צריכה ליבון משמע דמלתא דשכיחא היא לצלות בו בשר והכי איתא בספרי וכן הסכים הראב"ד והרב בעל התוספות שאני התם גבי גיעולי גוים דבלע טובא אבל גבי חמץ דמשהו הוא שאין דרך להכניס בו פת באש הלכך לא חיישינן להכי ולא שנא גדולה ולא שנא קטנה סגי לה בהגעלה וכן נראה דעת הרב דהא בהכשר כלי גוים כתב שצריכה לבון וכאן כתב דסגי לה בהגעלה ובסכינין שמוליכין לבית הנפח להשחיזם האריך בספר החתום אם צריך ישראל לשמרן בשהייתן שם מעט או יום אחד דכיון דכתב ר"ת דסתם כלי גוים אינן בני יומן וכ"כ רש"י ונראה שמותרין בלי שמירה שאף כליהן אין אנו חוששין שנשתמשו בהן היום כ"ש בכלים

שלנו שלא נחוש שמא נשתמשו בו היום אבל אם נשתההו שם שני ימים אסורין. וסוף דבר כתב בשם רבינו יעקב כי רגילות הוא לשמרם ואמת הוא כי יש פנים להתיר משום דגוי מירתת להשתמש בכלי ישראל וכן מנהג. ואם חתך בפסח בסכין שלא הוכשר דינו כחותך בסכין האסור ואם חתך בו צונן בלא שפה ונועצה גריר לבי פסקי כדאמרינן התם במסכת חולין דוקא צנון אבל קישות גריר לבי פסקי שנוטל מעט ממקום החתך ואם חתך דבר חם קולף או נוטל את מקומו שהוא מעמיק בו עד שיטול את מקומו והוא יותר מקולף וצנון שיש לו חריפה בעי קליפה. והכפות שמגיסין בהן את הקדירה ואפילו הם קטנות צריכין הגעלה בכלי ראשון וזה הזכיר הרב בהמ"א ולא הוצרך להזכירו כאן ועוד שהרי כתב דכלים שתשמישן בכלי ראשון צריכין הגעלה בכלי ראשון והרי כפות בכלל וכתב רש"י דהני כפות של קרן צריך להגעילן ברותחין שהן בולעות כדאמרינן בסכיני דפסחא דמעייל להו ולקתייהו ברותחין והן של קרן ע"כ והא לא ראיה היא דמי יימר דקתייהו של קרן ואפילו הן של קרן לאו משום קתייהו קא' אלא מפני יד הברזל הנכנס דקתייהו דברזל חם מקצתו חם כולו כדאיתא בר"פ כיצד צולין ונמצא שנכנסת הבליעה בכל חלקיו ואפילו בצד שאינו נוגע בו. ודעת הראב"ד שאין להם הכשר דחייס עלייהו שנפסדין הן ברותחין והוו להו ככלי חרס שאין להם תקנה הלכך אסור להשתמש בהן בפסח. ושמענו כי הראשונים לא קפדין בהן להגעילן כי היה דעתן שאינן בולעות כיון דשיעי והיו אוכלין בהן תבשיל של בשר ושל חלב אמנם לא מצאנו להם ראיה ברורה מן התלמוד לא לאיסור ולא להיתר וע"כ טוב להחזיק האיסור מספק ואם נשתמשו בפסח בכף אחת של שאר ימות השנה שלא הוגעלה מותר הכל משום דהו"ל משהו לפגם מותר וה"ה אפילו היה נותן טעם לפגם דטעם לפגם אפילו בפסח מותר אבל במשהו לפגם ליכא ספיקא דודאי מותר ועל ידי מעשה הורה כן הרב ר' משלם בעיר בדית:

הלכה כד

כתב הרב **כלי מתכות ואבנים ועצים שנשתמש בהם חמץ בכלי שני כגון קערות כו'**. אמר המפרש והכי הוא דינא דגמרא מיהו עכשיו נהגו להגעיל הקערות בכלי ראשון אעפ"י שתשמישן בכלי שני והטעם מפני שאדם דולה מהן בכלי ראשון והוו כעץ פארור ויש שנותנין טעם מפני שפעמים מערה מהם מן הקדרה אל הקערה ועירוי ככלי ראשון וליתא דהא קי"ל דעירוי ככלי שני דמי והכי איתא בירושלמי מיהו אית למימר דכיון דרגילי אינשי לאשתמושי בהו חמירא בחומץ ובכל מיני מטעמים שיש בהם חומץ על ידי חמץ כבית שאור שחימוצו קשה כדאמרינן בבית חרוסת אע"ג דהתם חרש והכא עץ ולא הזכיר הרב בזה דין שפודין ואסכלאות מיהו בהמ"א מביא הכל, ואפשר דס"ל

דבהגעלה סגי להו כיון דהיתר' בלעי ועוד שהרי אין צולין בו פת ובצק ומנהג העולם ללבנן וכל מה דאפשר לאחמורי בהאי מלתא מחמרינן ותו דהא זמנין סגיאין שצולין בו בשר על האש ומשימין עליו חתיכות לחם אחת בעודו באור לשאוב השומן והוי תשמישו בחמץ על ידי האור וצריך ללבנן עד שתשיר קליפתן והכי איתא בירושלמי ליבון שאמרו צריך שיהיו ניצוצות ניתזות הימנו וא"צ למרק אותן מתחלה כמו שעושין לכלים קודם הגעלתן כי האש מעביר הכל וגם לא לשטפם באחרונה וי"א שאין צריך ללבן אלא עד חציו כשיעור שמשתמש בו ולא מסתבר דודאי צריך ללבנן יותר ויותר כמו קתא דסכינא כדכתבינן לעיל וה"נ השומן יורד עד למטה:

הלכה כה

כתב הרב **כל כלי חרס שנשתמש בהם חמץ בחמין כו'**. אמר המפרש מש"ה מותר להניחו עד אחר הפסח דקי"ל כשמואל דאמר קדרות בפסח אל ישברו אלא ממרקן ומדיחן יפה יפה כדי שלא יהא חמץ בעיניה ומשהה אותן עד אחר זמנן ועושה בהן בין במינן בין שלא במינן וכן עושה בקערות שאין משתמש בהן בפסח. וכתב הראב"ד בתשובת שאלה דקדרות בפסח מותרות אם החזירן לכבשונות ומוכח לה מההיא דאמרינן בזבחים פרק דם חטאת קדרות בפסח ישברו ופריך אמאי ישברו וליהדרן לכבשונות וכן הסכים ר' יעקב והרב בעל התוספות. אבל במליאן גומרי לא סגי להו דחייס עלייהו דלמא פקען ולא עביד להו הסקה שפיר אבל בכבשונות ליכא למיחש למידי שהרי דרך למלאת הכבשן מהקדרות ואחר כך סותמין את פיו וטחין אותו ודאי לא מפיק להו עד דשהו בהו כל צרכן מיהו עכשיו נהגו עלמא דלא להשתמושי כלל במאני דפחרא אלא בחדתי ממש לא כעין חדתי להחזירן לכבשונות שהרי טורח גדול הוא והוצאה מרובה על השבח דהא לא עשיק עפרא ויותר טוב הוא לו לקנותם חדשים. ע"כ מפרק כל שעה:

הלכה כו

כתב הרב **כלי ראשון שרצה להרתיחו ולא מצא כלי אחר גדול ממנו כו'**. אמר המפרש ודאי הכי אבעי ליה למיעבד לפום מאי דאמרינן בגמרא גבי ההוא דודא דאשתכח כו' מיהו האידנא נהוג עלמא להסיק אבנים באש עד שתתלבנו ומשליכין אותה לתוך היורה כשהיא רותחת והמים נשפכין לחוץ ועוברין על שפתי היורה וכן מנהג ג"כ להכשיר אותן המכתשות של אבן. ע"כ ממסכת ע"ז פרק בתרא. וכתבו קצת הגאונים שצריך להגעיל תחלה היורה שמגעילין לתוכה ואחר כך יכניס לתוכה הכלים ומכניסן לתוכו אחד אחד ומעלהו ושוטפו בצונן לאלתר ויש חולקים בדבריהם שא"צ להגעיל היורה

תחלה שאם תאמר כן הכלי שיגעיל יבלע לאחר שפלט מהיוצא ממנו מהכלי הגדול א"כ היוצא ממנו ג"כ יחזור ויבלע ואין לדבר סוף ובמריקה ושטיפה סגי להו וכן נהגו העולם מיהו דוקא ביורה שלנו דהיתרא בלעה אבל ביורה שלהם דאית בה חשש גיעולי גוים בודאי צריך הגעלה. מי יתן טהור מטמא כתוב. מפי מורי יצ"ו. ולמה דהא נותן טעם הוא ונמצא שאין לפקפק במנהג אפילו ביורה שלהם. וצריך שיהיו זריזין להרתיח היורה שלא ישוכו המים מרתיחתן שאם ישוכו יאסרו להגעיל בהם הכלים. וצריך להשמר שתהיה היורה רותחת בתת הכלים בתוכה ובהוציאם אותם החוצה מפני שאין פולטין אלא בשעה שהיא רותחת ואם נתנן שם קודם שתעלה רתיחה בולעין הרבה מן המים שביורה וכיון דבלעי טובא לא פלטי כל מאי דבלעי ואם מוציא הכלים מתוכה נמי כשאינה רותחת חוזרין ובולעין וצריך להזהר כל איש להזהיר את ביתו ולגרור ולמרק את כל כליהם שבבית מכל הגיעולין והחמץ שעליהם בין כלים ראשונים בין שניים ולהעביר כל החלודה שעליהן כי אין הגעלה מועלת אלא למה שבלוע תוך הכלי אבל חמץ שעליו אינו מועיל והכי תניא בספרי אך את הזהב מכאן שצריך להעביר חלודה. וא"ת אמאי לא מברכינן על מצות הגעלה כי היכי דמברכינן אשאר מילי דפסחא משום דהא אפשר בכלים חדשים ובלא הגעלה סגיא. ובספרי ומורק ושוטף במים במים ולא ביין ולא בחלב ושמעינן מינה דאין מגעילין בהן אע"ג דאיקרו משקה כמים ואע"פ שהיין לפי הטבע יפליט יותר מן המים אין לך אלא מה שאמרו חכמים דקים להו לרבנן שסגולת המים להפליט יותר מכל המשקין וכל המשקין זולת המים אין מפליטין אך צומתין:

פרק ו

הלכה א

כתב הרב **מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמשה עשר כו' שנאמר בערב תאכלו מצות ולא תלה אכילה זו בקרבן הפסח**. אמר המפרש בגמרא אמרינן מהו דתימא על מצות ומרורים יאכלוהו כתוב בזמן דאיכא פסח מיחייב באכילת מצה בזמן דליכא פסח לא מיחייב קמ"ל בערב תאכלו מצות לקבעו חובה בזמן הזה אע"ג דליכא פסח מיחייב באכילת מצה אבל בשאר ימי הפסח אכילת מצה רשות כו' ומשום האי טעמא לא מברכינן על אכילת מצה אלא בלילה הראשון שהוא עיקר החובה ואינו יכול להפטר מאכילתה אבל שאר הימים לא דאי בעי לא אכיל אלא פירות וקטנית או אורז ודוחן ונמצא שאינו מצוה לאכול מצה אלא שלא יאכל חמץ הא למה זה דומה לאוכל בשר בקר וצאן או שאר בהמה טהורה שאינו מברך אקב"ו לאכול בשר פי' דהכי קאמר רחמנא לא

תאכלו בשר חזיר אך אם תרצה לאכול בשר אכול כבש או שור וה"נ לא תאכל חמץ אך אם תרצה לאכול פת דגן אוכלהו מצה אבל אינו מצוה אותך על המצה שאם תרצה שלא לאכלה אלא לאכול פת של שאר מינין או פירות הרשות בידך ונמצא שאין כאן מצוה כלל ומש"ה אין מברכין עליה אלא בלילה הראשונה שהוא מצוה כך זכורני שכתב אבא מרי ז"ל בשם החכם ר' שמואל בר' שלמה ובהלכות שופר וסוכה ביארנו למה מברכין לישב בסוכה כל עת שנכנס בה דהא גמרינן חמשה עשר מחג המצות. ע"כ מפרק כל שעה:

כתב הרב **ומצותה כל הלילה**. ואית מרבוותא דפסקי דמצה אינה אלא עד חצות כר' אלעזר בן עזריה דסתם לן תנא דאיזהו מקומן כותיה כדאמרינן ואינו נאכל אלא עד חצות ואפ"ה מסתברא כפסקיה דר' משה מדקאמרינן בגמרא שלהי פרק ערבי פסחים אמר רב אכל מצה בזמן הזה אחר חצות לר' אלעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו ולא קאמר אכל מצה אחר חצות לא יצא ש"מ הלכה כר' עקיבא דאמר כל הלילה ותו דסתמא אחרינא אשכחינן כרבי עקיבא דתנן דבר שמצותו בלילה כשר כל הלילה ואמרינן בגמרא לאתויי מאי לאתויי אכילת פסחים ודלא כר' אלעזר בן עזריה ותו אמרינן בברכות כל מה שאמרו עד חצות מצותו כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר כלומר מצותן מן התורה ועוד שנינו לא אמרו חכמים עד חצות אלא כדי להרחיק אדם מן העבירה וממילא שמעת דמצה מצותה כל הלילה דמידי הוא טעמא בפסח כשאינו נאכל עד חצות אלא שמא יאכל ממנה לאחר שיעלה עמוד השחר ומתחייב כרת ומוטב שיבואו קדשים לבית הפסול למעט זמן שלא לאכול אחר חצות משיאכל ויבא לידי כרת במצה דליתיה האי טעמא שרי. זה הי' דעת הרב תדע שהרי כתב מצותה כל הלילה והניח ההיא דעד חצות ובשלהי פ"ח מהלכות קרבן הפסח כתב דמצות הפסח כל הלילה אבל חכמים אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה:

הלכה ב

כתב הרב **בלע מצה יצא**. אמר המפרש אע"פ שלא טעם טעם מצה שהרי לא לעסה כיון דאי בעי למטעם מצי טעים יצא ודוקא דיעבד אבל לכתחלה בעינן טעם מצה ואית דאמרי דבלע מרור מש"ה יצא דאי אפשר שלא יהא בו טעם מרור א"נ דהא אי בעי למטעם מצי טעים הרב הוה גריס בהא יצא והכי היה גריס רש"י מיהו אית ספרים דכתוב לא יצא דבעינן טעם מרור וליכא דמש"ה קפיד רחמנא בדבר מר כדי למרר פיו של אוכל זכר לוימררו את חייהם והכי גריס ר"ח. בלע מצה ומרור כאחד ידי מצה יצא דהא לא בעינן טעם מצה ידי מרור לא יצא שהרי המרור כטפלה כו' כן פירש הרב טעם הדבר ואית דאמרי דטעם מרור בעינן והאי הואיל ולא לעסו ואכיל מצה עמו אין לו שום טעם.

וטעם הרב עיקר כיון דמרור מדרבנן. כרכן בסיב כלומר שכרך המצה והמרור שניהם יחד בסיב הגדל סביבות הדקל וכיוצא בו אף ידי מצה לא יצא שהרי אין ממשות בפיו לא מזה ולא מזה שהסיב מפסיק ותו דהא אי בעי למטעם לא מצי טעים. אבל בבלע מצה לחודה אי בעי למטעם מצי טעים וסימן לדבר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו. ע"כ מפרק ערבי פסחים:

הלכה ג

כתב הרב **אכל מצה בלא כונה כגון שאנסוהו גוים או לסטים**. אמר המפרש ר' משה פסק הכא דמצות לא בעו כונה לצאת כדשלחו ליה לאבוה דשמואל כפאוהו פרסיים ואכל מצה יצא והרב בעל המאור פסק כן והראב"ד השוה עמהם שלא כדברי הרי"ף שפסק כר' יוסי דאמר צריך שיתכוון שומע ומשמיע דמצות צריכות כונה ואי קשיא לך והיכי פסק הרב בהלכות שופר ומגלה דבעינן כונה לצאת וכאן פסק דלא בעי כונה אם כן קשיא דידיה אדידיה תריץ דכיון דקי"ל דכל עושה עבירה מתעסק פטור חוץ ממתעסק בחלבים ובעריות שהוא חייב שכבר נהנה דלא מצינן למימר בהנאת אכילה מתעסק הוא ולית ביה כונה ה"נ הכא כיון שנהנה באכילת המצה אע"פ שלא נתכוון יצא מפי מורי יצ"ו והוא מדברי הראב"ד ככתוב שם. אכל כזית מצה והוא נכפה בעת שטותו כו' ולישנא דגמרא עתים חלים עתים שוטה כו' אכל כשהוא שוטה הכי הוא כשוטה לכל דבריו כלומר ואם אכל באותה שעה לא יצא שהרי היה בשעת פטור ע"כ ממסכת ראש השנה פרק ראוהו בית דין:

הלכה ד

כתב הרב **אין אדם יוצא ידי אכילת מצה כו' עד לפי שאין בה חמץ**. מפ' כל שעה ומבואר הוא:

הלכה ה

כתב הרב **העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובתו**. אמר המפרש הא מלתא איתא בזבחים פרק התערובת והרב בעל העתים מקשה אותה עם ההיא דמנחות דאמרינן תבלה בקצח מצה היא אלא שנקראה מצה מתובלת ואע"ג דאפיש בה תבלין וכתב הראב"ד והוא שיש שם דגן כדי שיאכל כזית דגן בכדי אכילת פרס ויאכלנו. ובירושלמי יוצאין במצה מתובלת ואעפ"י שאין בה טעם דגן והוא שיהיה רובא דגן ובירושלמי דחלה תני עירב בה שאר המינין עד שיהיה רובא דגן וטעם דגן. ואיכא מאן דאמר התם טעם דגן ואע"פ שאין רובא דגן כדעת רבינו משה ע"כ:

כתב הרב **עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה יוצא בה ידי חובתו כו'**. אמר

המפרש הא מלתא איתא במסכת חלה ותני התם דחייבת בחלה וכו' ומייתי לה במסכת יום טוב. ובירושלמי איזהו עיסת כלבים כל שעירב בה מורסן ומתניתן נמי אמרה כן בזמן שהרועים אוכלין ממנה יוצא בה ידי חובתו ונראה לפרש כל שעירב בה מורסן כלומר שמעורב בה מורסן מתחלתו ולא שעירב הוא בו מורסן דהא תנן חזר לתוכן פטורין מן החלה ודוקא כשלא היה בה שיעור חלה עד שהחזיר בה המורסן. וכל זה יתבאר במקומו בענין חלה בעזר הצור:

כתב הרב **מצה שלשה במי פירות יוצא בה ידי חובתו בפסח**. אמר המפרש דעת רבינו משה נראה דחילוק יש בין מי פירות אחרים ליין ושמן ודבש וחלב דשאר מי פירות כגון עסיס רמונים ותפוחים והדומה להם מותר אפילו ביום ראשון דלית בהו משום מצה עשירה אבל בהני ביום ראשון אסור משום לחם עוני הא בשאר יומי דלא בעי לחם עוני מותר אבל לענין חמוץ כולהו מי פירות דין אחד להם ואין מחמיצין כלל כמו שכתבנו בפרק ה' ויש לומר דהאי יום ראשון דקאמר ר"מ כדאמרינן בגמרא יומא קמא לא תלושו לי לאו דוקא אלא בלילה הראשון קא בעי למימר ואפשר לומר ג"כ דדוקא קאמרינן והטעם משום דבזמן הזה בעי' לחם עוני בליל שני כראשון ומש"ה אסור במצה עשירה יום ראשון עד שיעבור ליל שניה וכן עיקר ומן הירושלמי משמע דאפילו אם עירב בלישתא מעט שמן אין בו משום מצה עשירה דהא גבי חלות תודה אמרינן רביעית היא המתחלקת לכמה חלות ויצאין בהם בפסח ותו דלא גרעה ממצה שהיא מן החטים ומן האורז דאמרינן שאם רובא דגן דיוצאין בה ולדעת ר"מ אם יש בה טעם דגן:

כתב הרב **ואין יוצאין בפת מורסן ולא בפת סובין**. אמר המפרש נראה לדעת ר"מ דפת הדראה אינו פת סובין כמו שפירש הרי"ף אלא פת מעורב עם הסובין זהו הדראה והדראה הפך נקיה כמו סגי נהור ונראין דבריו דהא קי"ל במסכת חלה דחמשת רבעים שנטל מורסנן מתוכן וחזר לתוכן פטורין מן החלה דחסר ליה שיעורא ואע"ג דאמרינן התם המורסן משלים השיעור ה"מ היכא דאיתיה מעורב יחד כמו שנטחן אבל היכא שנטלו משם הו"ל פסולת ואסור לערב ואינו משלים כ"ש שהפת שנעשית ממנו בלבד אינה חייבת בחלה וה"נ אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח ע"כ. ומה שכתב ר"מ וכן פת סלת נקיה כו' מבואר הוא:

הלכה ו

כתב הרב **אחד מצה שנאפה בתנור או באלפס כו'**. אמר המפרש משום דהלכתא כר' יוחנן ולא שנא הרתיח ולבסוף הדביק ולא שנא הדביק ולבסוף הרתיח נהמא הוא וחייב בחלה ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח ודוקא בלא החמיץ כדכתבינן לעיל. וכתב

הראב"ד מעשה אלפס אע"ג דלחם הוי מיהו איכא למיחש ביה משום חימוץ אא"כ עשה אותה באלפס וכסוייה שהסיק את שניהם יפה ונתן את הלחם באלפס וכפה עליו את הכסוי. ונפקא לן הא מלתא ממלתי' דאביי ורבא בחרוכי תרתי שבלי ומחצבא דאבישונא זיקפא אסור דמאי דפליט מהאי רישא בלע האי רישא ומחמיץ ע"כ וכדברי הרב משמע דלא גרע אלפס מכוכיא ונראה לדברי שניהם שמותר לעשות נבלאש בפסח שהוא באלפס וכסוייה ובלבד שלא ישהא הבלילה רכה בכלי שיעור חימוץ או שינער בכף הבלילה נעור חזק בלא שהייה וכל זמן שינער לא יבא לידי חמוץ. ע"כ מפרק כל שעה:

כתב הרב **אפילו אפאה בקרקע הרי זה יוצא ידי חובתו**. אמר המפרש הא מלתא איתא בברכות פרק כיצד מברכין דאמרינן התם האי כוכא דארעא מר זוטרא קבע סעודתיה עליה ומברך המוציא ושלש ברכות ואמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסח ובספר השלמן כתוב לי ס' זו האי דאמרינן בברכות האי כוכא דארעא כו' מסתברא שאפאה בגחלים שהטמינה בהן שהחום בא עליה מלמעלה מפני שצריכה היסק גדול ודומה לתנור ובמחבת מתיר בספר האורה בשהרתיח ולבסוף הדביק וכן התיר הריא"ג וכן דעת ר"מ:

כתב הרב **וכן אם לא נאפת אפייה גמורה כו' עד בעת שפורסה**. פירוש אבל אם היו חוטין נמשכין הימנה בעת ששוברה אין יוצאין בה דבצק היא ולא לחם. ויוצאין ברקיק השרוי כלומר יוצאין ברקיק השרוי בתבשיל או ביין לאחר אפייתו ואעפ"י שנתמסמס נקרא לחם כל זמן שהוא קיים שלא נימוח לגמרי כן כתב רש"י בפירושו מיהו דעת הראב"ד דדוקא במיא אבל בחמרא ושאר משקין לא דלמא מבטלי ליה לטעם מצה ומשני ליה לטעמא אחריתא. ויש לי ראיה מההיא דאמרינן גבי פסח ומה מים שאין מפיגין טעמו אסור שאר משקין שמפיגין טעמן לא כ"ש נמצא שמשקין מבטלין טעם כל דבר מה שאין כן במים ואע"ג דהתם מיירי בבישול יש לומר דשרייה כבישול הוא וכן נראה דעת הר"מ ואע"פ שסתם דבריו כאן באמרו יוצאין ברקיק השרוי ולא פליג בין מים לשאר משקין ילמד סתום מן המפורש כתב בסמוך בהאי פרקא שורין לו אותה רקיק במים כו' כמו שכתב הרי"ף מיהו נראה בודאי שאם רוצה לטבלה במי פירות וכיוצא בזה מותר ואין בזה משום ביטול טעם דלא חמירא מצה מפסח כדבעינן למימר קמן. מצה שבשלה אינו יוצא בה כו' פירוש ואפילו בשלה במים מאחר שבשלה בטלה מתורת לחם ואינו קרוי לחם כלל ואנן בעינן טעם מצה וליכא. ואעפ"י שכתב הרב למעלה דבלע מצה יצא דמשמע דלא בעינן טעם מצה לא דמי דהתם אי בעי למטעם מצי טעים ולחם גמור קא אכיל אבל הכא שבשלה דאי בעי למטעם לא מצי טעים לא יצא וכדכתבינן לעיל.

ובהלכות גדולות מפרש טעמא שאין יוצאין במצה מבושלת משום מצה עשירה ולאו משום דלית בה טעם מצה:

הלכה ז

כתב הרב **אין אדם יוצא ידי חובתו באכילת מצה שהיא אסורה כו'**. אמר המפרש טבל הוא שם לכל דבר שלא הוציאו ממנו דבר מן המתנות שחייב להפריש ממנו והיא מלה מורכבת טב לא אי נמי כדאמרינן טבלא של עץ או של מתכת כלומר הרי הוא כטבלה של עץ שאין אדם יכול לאכול ממנה א"נ מלשון הערב שקורין לדבר מעורב מטבל: ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו פירוש תרומה גדולה והוא אחד מחמשים שנותנין אותה לכהן. או שגזלה והא מוכחינן לה בגמרא דידן דגמרינן לחם לחם מחלה דכתוב עריסותיכם עריסותיכם תרי זמני וממעטינן של גבוה הואיל דלאו דיליה הוא ומסתברא דה"ה גזול דלאו דיליה הוא דממעטינן ובמצה נמי גמרינן לחם לחם ואע"ג דלא כתוב מצתכם דאמרינן מצה של מעשר לדברי ר"מ אין אדם יוצא בה י"ח בפסח דס"ל דמעשר ממון גבוה הוא ולאו דידיה הוא. וכתב הראב"ד הלכך נשי דידן דאפיין תרתי או תלת בחד תנורא צריכות למידק בסימנייהו דלא ליחלפו אהדדי ואי לא ידעי בירורא דמלתא לימרו הכי כל מי שהגיע לידה תהא שלה זה הכלל כל שמברכין עליו ברכת המזון יוצא בה ידי חובתו כלומר הא לאו הכי לא ובמצה גזולה אין מברכין עליה ברכת המזון שהרי אכל דבר עבירה וכן כתב הרב בהלכות ברכות והירושלמי סיוע לדבריו דאמרינן התם בירושלמי דחלה פרק חמשה דברים תני מצה גזולה אסור לברך עליה אמר רב אושעיא על שם בוצע ברך נאץ השם. א"ר יונה הא דאתמר בתחלה אבל בסוף לא דמים הוא חייב לו כלומר המוציא ואכילת מצה אסור לברך עליה על שם בוצע וגו' ואכתי לא קנאה בשינוי אבל בסוף כלומר ברכת המזון מותר דקנאה בשינוי ופטור בדמים. ר' יונה אמר אין עבירה מצוה. ור' יוסי אמר אין מצוה עבירה. א"ר אילא כל המצות אם עשייתן כמצותן הרי הן מצות ואם לאו אינן מצות. וכי אמרינן במצה גזולה לא יצא דוקא כשגזלה כשהיא מצה אבל אם גזל חטין וטחנן ועשה אותן סלת ואפאן יצא שהרי קנאן בשינוי ואפילו המוציא מברך עליו:

הלכה ח

כתב הרב **הכהנים יוצאין בחלה ובתרומה כו'** אבל ישראל בתרומה לא כדיליף בגמרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות מי שאין אתה מוזהר עליו אלא משום חמץ אתה יוצא בה ידי חובת מצה יצא זה שאסור משום איסור אחר:

כתב הרב **וכן במצה של מעשר שני בירושלם**. ואי קשיא לך היכי כתב הרב דבמעשר

שני בירושלם נפיק והא קי"ל כר"מ דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא דהכי פסקינן במסכת קדושין וא"ר יוסי במצה של מעשר שני לדברי ר"מ אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח תריץ ואימא הכי דדלמא ס"ל כר' חייא בר אבא דס"ל במסכת סוכה פ' לולב הגזול דלא בעי דין ממון אלא היתר אכילה ופליג אר' אסי כמו שכתב הרב כאן. ותו דהא ר' עקיבא היא דאמר בפרק כל שעה דיוצאין במצה של מעשר שני ור' יוסי הגלילי פליג עליה וקי"ל הלכה כר' עקיבא מחברו. אבל אין יוצאין במצה של בכורים כו' וכגון שהביאו לו חטים בבכורים ובכורים אין להם היתר בכל מושבות פי' דאין נאכלין לעולם אלא בירושלם שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך כו' ותרומת ידיך ואמר מר תרומת ידיך אלו בכורים:

הלכה ט

כתב הרב **חלות תודה ורקיקי נזיר שעשה אותן לעצמו** כלומר שהיה מחוייב תודה. **מצה המשתמרת לשם מצה בלבד** פירוש דבעינן שכל שימור שהוא משמר אותה שלא יתחמץ יתכוין לשם מצת מצוה. **ואם עשאן למכור בשוק** פירוש לצרכי תודה ונזירות. ויש מן המהדרין נוהגין שלא לאפות להם מצת מצותם כי אם בארבעה עשר אחר שעת הביעור זכר לפסח שהיה נשחט מבין הערבים ולמעלה כדאמרינן לא תשחט את הפסח ועדין חמץ קיים וטוב לעשות כן מי שירצה מיהו עיכובא ליכא דהא מצה מצוה בפני עצמה ואינה תלויה בקרבן פסח ובזמן שבית המקדש קיים היו אופין אותה אפילו קודם שש שלא הקפידה תורה אלא על שחיטת הפסח ואם כן איך נחמיר עכשו במצה דמצוה יותר שהיו עושין בפני הבית דהא חלות תודה אם עשאן למכור בשוק יוצא בהן וודאי בשלשה עשר אפאן שהיו כלן מביאין תודתן כדאמרינן בפסח ראשון כדי שלא יביאו קדשים לבית הפסול לפי שהיה בהן חמץ ואפ"ה יוצא בה ידי חובת מצה דמצוה. וגרסינן נמי בירושלמי במסכת סוכה סוכה ישנה ב"ש פוסלין וב"ה מכשירין אף במצה גם כן מצה ישנה בפלוגתא דב"ש וב"ה אמר רבי יוסי דברי הכל היא מכיון שלא עשאה לשם פסח בריא הוא שלא דקדק בה אבל ודאי אם דקדק בה יוצא בה והכי אמרינן בתוספתא גבי ארבעה עשר שחל להיות בשבת ואפה לו מצה מבערב ואי עיכובא איכא יאפה אותה במוצאי שבת שהרי הפסח היה צולהו גם כן במוצאי שבת אלא לאו ש"מ דאין עיכובא כלל ואין לחוש:

הלכה י

כתב הרב **הכל חייבים באכילת מצה ואפילו נשים ואפילו עבדים**. פירוש ובגמרא דס"ד אמינא כיון דמצה מצות עשה שהזמן גרמא לפטרו קמ"ל דאמר קרא לא תאכל

עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות מי שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה והני נמי הואיל ואיתנהו בבל תאכל חמץ דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה כדכתיב איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו' איתנהו נמי בקום אכול מצה ועבדים נמי דינם כאשה לכל דבר. ע"כ מפרק כל שעה:

כתב הרב **קטן שיכול לאכול פת מחנכין אותו במצות ומאכילין אותו כזית מצה.** אמר המפרש נראין דבריו מדאמרינן התם שלהי פרק לולב הגזול קטן האוכל כזית צלי שוחטין עליו את הפסח אלמא צריך לחנכו דאי לאו הכי היכי שוחטין עליו את הפסח ומה שכתב הרב חולה או זקן מבואר הוא עם מה שכתבנו למעלה. ע"כ מפרק כל שעה:

הלכה יב

כתב הרב **אסרו חכמים לאכול מצה בערב הפסח כו'**. אמר המפרש נראה דדוקא ביום ארבעה עשר הוא דאסור משום היכר אכילת מצה של מצוה שצריך לעשות בלילה אבל בשלשה עשר מותר ומה שכתב ומי שאכל מצה בערב הפסח כו' מכין אותו וכו' איתא בירושלמי דאמרינן האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו ולוקה. ודוקא מצה דמינטרא משום חובה הוא דאסור אבל בצקות של גוים ומצה עשירה מותר לאכול. ויש מספרי הרב ז"ל שכתוב בהם מכין אותו מכת מרדות עד שתצא נפשו ור"ל כשאומרים לו שלא יאכל מצה ואוכל שאינו שומע לדברי חכמים אבל כל זמן שמקיים מצות חכמים ונמנע מלאכול מכין אותו מכת מרדות לבד פחות מארבעים לפום מאי דחזו בי דינא. ואי קשיא לך והא אמרינן בפרק הזרוע והלחיים בד"א במצות לא תעשה כלומר כי אמרינן שיש קצבה ארבעים למלקות במצות לא תעשה שכבר עבר עליה ואי אפשר לחזור וכבר ענשו הכתוב אבל במצות עשה כגון עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו. פירוש או יקבל עליו לעשות והא מצות לא תעשה היא תריץ הני מילי לאו דאורייתא אבל לאו דרבנן מכין אותו עד שתצא נפשו. ודוקא בשאינו מקבל עליו דברי החכמים כדכתבינן והכי אמרינן במסכת נזיר ירושלמי גבי כהן שנכנס לבית הפרס או למדור העמים או שיצא חוצה לארץ שמכין אותו מכת מרדות ואמרינן התם מכת מרדות חובטין אותו עד שיקבל עליו או עד שתצא נפשו ואותם שמחקו מספרי הרב הא דעד שתצא נפשו אלו ידעו פירוש הדבר לא עשו כן:

כתב הרב **וכן אסור לאכול בערב הפסח מקודם המנחה כמעט כו'**. אמר המפרש היינו מתחלת תשע שעות ולמעלה דמנחה גופא מתשע שעות ומחצה ולמעלה וקודם לה כמעט תשע שעות כדי שיכנס למצה בתאוה כו' דכיון דמצות אכילת מצה אין לו לאכלה אכילת גסה ובהא מלקות ליכא. כיון דלא אכל מצה אבל איסורא איכא ואע"ג דאינה

בה לתאוה מכל מקום היכר מצת מצוה איכא בלילה אבל היכא דאכל מצה ערב הפסח סמוך למנחה איכא תרתי אכילה גסה ואין היכר באכילתה וכאלו לא אכלה בלילה מכין אותו מכת מרדות דכמבטל מצות עשה חשבינן ליה כיון שאין בה היכר וכל ענין הלילה משום היכרא ומשום פרסומי ניסא. אבל אוכל מעט פירות או ירקות כדאמרינן רבא מטבל בירקי אבייה הוה שתי חמרא וחכמים הראשונים היו מרעיבים עצמם ערב הפסח כדאשכחן ברב ששת דהוה יתיב בתעניתא כולי יומא דמעלי פסחא. אבל בשאר ימים טובים אוכל והולך עד שתחשך פירוש והוא הדין בערבי שבתות. ועניינים אלו ביאר הרב בפרק כ"ט מהלכות שבת ובפרק ו' מהלכות שביתת יום טוב ושם ביארנו הכל כפי הצורך:

פרק ז

הלכה א

ועדין מפרק ערבי פסחים.

כתב הרב **מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות כו'**. **וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כו' וכיצד משנה מחלק להם קליות ואגוזים**. אמר המפרש ודוקא קליות מחטים ישנים שהחדש אסור עדין בלילה הראשון של פסח והיה מנהגם להצניען משנה לשנה וקולין אותן על המחבת באור ואוכלין אותן בקנוח סעודה ועדין הוא מנהג בקצת מקומות ספרד וזהו השינוי כי אלו הפירות אין דרכן לבא אלא אחר הסעודה ועכשו כשמחלקין להם קודם הסעודה נותנין לב לשאול:

ועוקרין השלחן מלפניהם. וזה בזמניהם שהיו שולחנותם קטנות אבל עכשו עוקרין הסל וחוטפין מצה זה מיד זה כן פירש הרב ההיא דחוטפין מצה בלילי פסחים ואית דמפרשי אוכלין מהר והיינו דאמרינן בגמרא בשביל תינוקות שלא ישנו. לשון התוספתא חוטפין מצה מתינוקות כדי שישאלו וכדי שלא ישנו ר' יהודה אומר משמו אפילו לא אכל אלא חזרת ולא טבל אלא פרפרת אחת חוטפין מצה לתינוק כדי שלא יישן. ולשון התוספתא זה מוכיח פירוש הרב והוא עיקר לפי שיש בו שתי הערות הערת השינה כדי שיגמרו את ההלל ואידך הערה לשאול. **היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה**. אמר המפרש שמעינן מינה שמותר לקרות ההגדה וההלל אפילו ביחיד שלא כדברי האומר דבעינן שלשה משום הודו מיהו למצוה צריך לחזר על שנים או יותר וזה הדור הבורא ופרסום נסו וכדאשכחן בפסח שהיה נאכל בחבורה משום ברוב עם הדרת מלך אבל עיכובא ליכא. והרב בעל התוספות כתב דמשום הכי נהגו לקרותה בשנים משום יום טוב של

פסח שחל להיות בשבת ובפרק ה' מהלכות שבת הארכנו בזה. ובמדרש תהלים אמרינן דצריך להיות שלשה וההיא בלכתחלה קא מיירי. ואמרינן במכילתא והגדת לבנך אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מנין תלמוד לומר ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתה ממצרים וגו':

הלכה ג

כתב הרב **מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות כו'. וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כו' וכיצד משנה מחלק להם קליות ואגוזים**. אמר המפרש ודוקא קליות מחטים ישנים שהחדש אסור עדין בלילה הראשון של פסח והיה מנהגם להצניען משנה לשנה וקולין אותן על המחבת באור ואוכלין אותן בקנוח סעודה ועדין הוא מנהג בקצת מקומות ספרד וזהו השינוי כי אלו הפירות אין דרכן לבא אלא אחר הסעודה ועכשו כשמחלקין להם קודם הסעודה נותנין לב לשאול:

ועוקרין השלחן מלפניהם. וזה בזמניהם שהיו שולחנותם קטנות אבל עכשו עוקרין הסל וחוטפין מצה זה מיד זה כן פירש הרב ההיא דחוטפין מצה בלילי פסחים ואית דמפרשי אוכלין מהר והיינו דאמרינן בגמרא בשביל תינוקות שלא ישנו. לשון התוספתא חוטפין מצה מתינוקות כדי שישאלו וכדי שלא ישנו ר' יהודה אומר משמו אפילו לא אכל אלא חזרת ולא טבל אלא פרפרת אחת חוטפין מצה לתינוק כדי שלא יישן. ולשון התוספתא זה מוכיח פירוש הרב והוא עיקר לפי שיש בו שתי הערות הערת השינה כדי שיגמרו את ההלל ואידך הערה לשאול. **היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה**. אמר המפרש שמעינן מינה שמותר לקרות ההגדה וההלל אפילו ביחיד שלא כדברי האומר דבעינן שלשה משום הודו מיהו למצוה צריך לחזר על שנים או יותר וזה הדור הבורא ופרסום נסו וכדאשכחן בפסח שהיה נאכל בחבורה משום ברוב עם הדרת מלך אבל עיכובא ליכא. והרב בעל התוספות כתב דמשום הכי נהגו לקרותה בשנים משום יום טוב של פסח שחל להיות בשבת ובפרק ה' מהלכות שבת הארכנו בזה. ובמדרש תהלים אמרינן דצריך להיות שלשה וההיא בלכתחלה קא מיירי. ואמרינן במכילתא והגדת לבנך אין לי אלא בזמן שיש לו בן בינו לבין עצמו בינו לבין אחרים מנין תלמוד לומר ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתה ממצרים וגו':

הלכה ד

כתב הרב **וצריך להתחיל בגנות וכו'**. אמר המפרש אע"פ שלא התבאר מן התלמוד מן התורה למדוהו ומה שאמרו בהתחלת הגנות מתחלה עובדי ע"ז יצא להם מן הפסוק שנאמר ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה יצא מכלל הדבר שמתחלה לא

היו יראים כי היו עובדי ע"ז ויציאת מצרים חזקה אמונת השם והשאירה אותה לדורות בראותם שינוי הטבע בנפלאות ההם וזה הורה להם על אמונת החדוש וכן מה שאמרו על התחלת הגנות עבדים היינו כו' יצא להם מן הכתוב בפירוש שהרי כתוב כי ישאלך בנך וגו' ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויתן ה' אותות ומופתים וגומר. ואותנו הוציא משם הנה בביאור אמר ואמרת לבנך עבדים היינו:

הלכה ה

כתב הרב **כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו וגו'**. כלומר צריך לאמרן ולפרש טעמן כי לכל המצות יש טעם וידיעת טעם המצות עיקר גדול אחר עשייתן אמנם ידיעת הטעם בלתי העשייה אינו מועיל רק מזיק וראיה לדבר ענין שלמה להאמין בשם אמונה תמה ושלימה כי בגאולה ההיא נגלה לכל ישראל וגלוי לכל העמים כי לו לבדו הממשלה בשמים ובארץ:

הלכה ו

וזהו שהתקינו לומר אחר כן **בכל דור ודור חייב אדם להראות כו'**. כמו שכתב הרב עד **ויצאת לחירות ונפדית** ובזכירה הזאת תהיה יראת השם על פניו שמיד בראותו השגחת השם שהיתה בישראל ולא יסור לבו ממנו ית' לעולם. ואם יצר לו זמנו מאד יבטח בשם מקוה ישראל מושיעו בעת צרה וכמו צרת גלות מצרים היתה סבה להטיב להם באחריתם כן כל צרות הגלות הזה הם סבה לישראל להושיעם תשועת עולמים:

הלכה ז

כתב הרב לפיכך כשסועד אדם בלילה הזה צריך לאכול ולשתות והוא מיסב דרך חירות וכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים כו'. פירוש ובגמרא שאף הן היו באותו הנס כדאמרינן בסוטה בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו ישראל ממצרים א"נ שאף הן היו בכלל השעבוד כדאמרינן שהחליף עבודת נשים לאנשים ועבודת אנשים לנשים. ארבע כוסות של יין אין פחות מהן. אמר המפרש אמרינן בירושלמי מנין לד' כוסות ר' יוחנן אמר כנגד והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי ר' לוי אמר כנגד ד' מלכיות וחד אמר כנגד ד' כוסות של פרעה רבנן אמרי כנגד ד' כוסות של פורענות שנאמר קח את הכוס היין כי כוס ביד ה' וגו' וכנגדן משקה לישראל לעתיד ארבע כוסות של תנחומין ה' מנת חלקי וכוסי כוסי רויה כוס ישועות אשא שנים אחד לימות המשיח ואחד לעולם הבא. ורב נטרונאי כתב דחייב מלקות מדרבנן מי שלא שתה אותן ואם אינו מוצא ברחוק כמה פרסאות או שהיה בספינה ואין תקנה להביא יין כל עיקר ישרה צמוקים במים ויעשה ד' כוסות. ירושלמי ר' יונה שתי ארבע כסי וחזק רישיה עד עצירתא. ר' יהודה בר' אלעי שתי

ארבע כסי וחזק רישיא עד חגא ע"כ והרי חכמים הללו אפילו שמצטערין בשתייתן היו שותין ארבע כוסות בפסח ע"כ. ועוד דקים לן דר' יהודה בר' אלעאי לא הוה שתי חמרא כדגרסינן בנדרים פרק הנודר מן המבושל אמרה ליה ההיא מטרוניתא לר' יהודה מורי כו' אמר לה הימנותא בידא דההיא אתתא אי טעימנא אלא קידושא ואבדלתא וארבע כסי דפסחא וחינגרני צדעאי מן הפסח ועד עצרת אלא חכמת אדם תאיר פניו ע"כ ואע"פ שלא היו שותין יין וכשהיו שותין ממנו היו מצטערין ואעפ"כ היו שותין והולכין וא"ת אמאי לא מברכינן אשר קדשנו לשתות ארבע כוסות י"ל משום דלא מברכינן אלא על דבר שאין בו הפסק אבל בהני ארבע כוסות יש הפסק ביניהם:

כתב הרב **ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה כו'** כלומר שאם לא נתנו לו גבאי צדקה ימכור את מלבושו או ילוה או ישכיר את עצמו בשביל יין לארבע כוסות. ויש לפרש ד **לא יפחתו לו** שב על הגבאין ור"ל שגבאי צדקה המפרנסין את העניים לא יפחתו לכל עני ועני פחות מד' כוסות בדמים או ביין. מ"מ העניים מצווין לחזר בכל כחם אחר ד' כוסות והפירוש הראשון הוא לפי דרך הגמרא. **שיעור כל כוס מהם רביעית** ושיעור כוס רביעית הוא אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחצי אצבע וחומש אצבע כדאיתא בגמרא אך משקל רביעית יין או מים הוא שיעור מהם שיהיה משקלו אלף ושש מאות ושמנים שעורים בינוניות והכלי שיכיל מהיין שיעור המשקל הנזכר הוא רביעית:

הלכה ח

כתב הרב **אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב** פירוש כדרך מלכים ובני חורין זכר לחירות. **אשה אינה צריכה הסיבה** לפי שכפופה לבעלה ואימתו עליה ואין דרכה להסב **ואם אשה חשובה היא** כלומר שאין לה בעל והיא גברת הבית **צריכה הסיבה** א"נ שהיא חשובה בפני ה' אשה יראת השם בת גדולי הדור כוללת שבחי אשת חיל וזאת האשה אם נמנע מציאותה אע"פ שיש לה בעל צריכה הסיבה א"נ יש לפרש אינה צריכה הסיבה לפי שהיא טרודה בתיקון המאכל והכנתו פטרוה מהסבה כמו שפטרוה ממצות עשה שהזמן גרמא אבל אשה חשובה שיש לה עבדים ושפחות הטורדים בעניני המאכל והיא יושבת בקתדרה צריכה הסיבה. ושמש צריך הסיבה שהקונה עבד עברי או שוכר אותו לשמשו כקונה אדון לעצמו ותו אטו משום דעבד הוא מפקיעינן ליה מן המצות כו' אבל תלמיד כו' פירוש דמוראת הרב גדולה יותר ממצות הסיבה שהרי שקולה למוראת השם מה שאין כן במצות הסיבה אלא אם כן נתן לו רבו רשות פירוש דהא קי"ל הרב שמחל על כבודו כבודו מחול. ואע"ג דבן אצל אביו צריך הסיבה ואשכחן דהוקש כבודו לכבוד המקום ואפ"ה צריך הסיבה דיותר מחוייב בכבוד רבו מכבוד אביו כדאמרינן התם פודה

את רבו ואחר כך פודה את אביו ודאי סתמא דאב לא קפיד אבריה אי מיסב באפיה ומחיל על יקיריה ומש"ה אפילו בלא נתינת רשות צריך הסיבה כן נראה ממה שכתב רב אחא שמש אצל רבו וצריך הסיבה וה"ה שוליא דנגרי. והסיבת ימין לא שמה הסיבה וכן המיסב על ערפו או על פניו כו' דהא איכא סכנה שמא יקדים קנה לושט בהסבת ימין משום דושט מצד ימין ואם יהיה מיסב על ימינו יפתח הכובע שעל פי הקנה מאליו שבשהוא פותח נופל כלפי ימין ואם יכנס בו המאכל הוי סכנה שאין אוכלין ומשקין נכנסין אלא דרך ושט וקמ"ל דאפילו אטר לא יהיה מיסב על ימינו ובהסבת ערפו נמי שמתוך שצוארו שוחה לאחוריו כובע הסותם את פי הקנה מתקבל למעלה והקנה פושט למעלה והמאכל נכנס לתוכו ונחנק וכן על פניו והוא פרקדן הנזכר בתלמוד ותו דאין דרך שתיה בכך:

הלכה ט

כתב הרב **ארבע כוסות הללו צריך למזוג אותן כו' ולפי דעת השותה** כלומר שיש מתענג בשתית יין חי ויש במזוג והכל כרצון איש ואיש לא יפחות בארבעתן מרביעית יין חי פירוש שכשימזוג אותו יהיו בה ארבע רביעיות כדאמרינן כל חמרא דלא דרי על חד תלתא מיא לאו חמרא הוא:

כתב הרב **שתה ארבע כוסות אלו מיין שאינו מזוג כו' ולא יצא ידי חירות.** ומדקאמרינן דלא יצא ידי חירות שמעינן מהא דלמצוה בעי מזוג כדאמרינן כוס של ברכה אינו מברך עד שיתן לתוכו מים וכל זה ביינות שלהם שהיו חזקים דדרי על חד תלתא אבל יינות שלנו דלית בהו חורפא כי הכי דאפילו על חד תרי או על חד חד לית בהו טעם יין לא בעי מזיגה ויצא ידי חירות וזהו שכתב הרב למעלה הכל לפי היין וכ"כ רש"י והרב בעל העטור:

כתב הרב **ארבע כוסות מזוגין בבת אחת כו'**. אמר המפרש כגון שעירב ארבעתן תוך כוס אחד א"נ שהיה כל כוס וכוס בפני עצמו אלא ששתאן רצופים ואמרינן דלא יצא ידי ארבע כוסות שמצות חיוב ארבע כוסות לשתותן אחד אחד במקומו הראוי לו כאשר סדרו רבותינו ז"ל. **ואם שתה מכל כוס מהן רובו יצא** כלומר אפילו אין מחזיק הכוס אלא רביעית יין לא תימא שצריך לשתותו כולו ואם לא שתאו כלו לא יצא אלא אפילו לא שתה אלא רובו יצא דהא קי"ל בכל מילי דרובו של דבר ככולו ודוקא באידך אבל בכוס של קדוש צריך לשתות מלא לוגמיו דהוא שיעור רביעית אבל אם היה הכוס גדול אפילו לא שתה רובו מאחר ששתה ממנו כשיעור יצא:

הלכה י

כתב הרב **כל כוס וכוס מארבע כוסות אלו מברך עליו ברכה בפני עצמה כו'**. אמר המפרש ובכל חד מברכין בורא פרי הגפן כמ"ש בפרק שמיני וכלל זה יהא בידך דכל מידי דחובה הוא דלא אפשר בלאו הכי הויא הפסקה כגון הגדה וקריאה הלל וברכת גאל ישראל דאתי בין כסא קמא לכסא תנינא וגמירת ההלל דאתי בין כסא תליתאה לכסא רביעאה וטעמא דמלתא משום דמלתא דחובה איכא עליה ביני ביני מיבעי ליה למפסק ולמעקר נפשיה ממשתיא עד דעביד לה להההיא מצוה ולית ליה רשותא למיכל בלאו הכי ומשום הכי מיבעי ליה למסדר ולברוכי ומ"ש הרב אלפאסי אה"נ כיון דלא אפשר למיקרי ולמשתי בהדי הדדי לאו משום הגדה לחודה קאמר שהרי אין ספק שאם רצה לשתות בתוך ההגדה אין כאן איסור אע"פ שמכוער הדבר אלא משום הללא וברכת גאלה שהרי סיים ההגדה קאמר שהם חובה ואינו רשאי להפסיק בנתים ומשום הכי אית למימר בהו כיון דלא אפשר למקרי ולמשתי בחדא זמנא צריך לחזור ולברך שמפני שהן חובה נראין כסילוק סעודה להההיא שעתא אבל מידי דלאו חובה כגון דברים הבאים בתוך הסעודה כגון פירות אע"פ שהן דברים שצריכין לברך לפניהם אינם מפסיקין בתוך הסעודה לענין המוציא אע"ג דלא אפשר למיכל ולברוכי ברכת הנאה בהדי הדדי מפני שהן רשות לא מצוה ולא חובה באותה שעה וגם היא עסק הסעודה ועסק אכילה ואינו סילוק כלל מה שאין כן בברכת המזון שהיא חובה לאותה שעה וגם הוא סילוק הסעודה: ולענין ברכה אחרונה של ארבע כוסות נראין הדברים כמו שכתב רבינו האיי דלא חזי לנא מאן דמברך על הגפן ועל פרי הגפן אלא בתר כולהו כסי משום דחד מושב נינהו. והרב ר' אברהם אב ב"ד דמברכין בתר כסא קמא דס"ל הואיל וצריך תחלה צריך ברכה למפרע כדאמרינן בלא הניחו שם זקן או חולה אבל בכסא תנינא לא בעי למפרע שהרי ברכת המזון פוטרת. ולבתר תרי בתראי בעי ברוכי לכל חד וחד משום טעמא נמי דאמרינן דהואיל ובעי ברוכי בתחלה דהא אם רצה לשתות לא ישתה ועוד דהא לא אפשר למקרי הללא וברכת השיר ולמשתי בהדי הדדי ה"נ בעי ברכה למפרע כדין לא הניחו שם זקן או חולה. ושתי הסברות של הרי"ף כתובות בהלכותיו והסברא הראשונה היא סברת ר' האיי מיהו סבירא לן דכל כה"ג דליכא לברוכי ולאודויי בירוכא דמלתא חיישינן לברכה לבטלה ועבדינן כר' האיי גאון הואיל וחד מושב נינהו ור"מ לא גלה דעת בזה וצ"ע. ובין כוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה. אמר המפרש אמרינן בירושלמי למה בשביל שלא ישתכר. כבר משוכר הוא יין שבתוך המזון אינו משכר יין שלאחר המזון משכר ואי קשיא לך למה הוצרך הירושלמי זה הטעם

ת"ל דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שתי תשובות בדבר חדא דאפיקומן הוא מפיג מאכל מין אחר אבל יין אינו מפיג טעם מאכל. ועוד יש לומר שהוצרך להביא הירושלמי אם שכח לאכול מצה באחרונה ובירך ברכת המזון צריך לחזור ולברך ולאכול מצה ואי משום אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן יכול לשתות אחר ברכת המזון קודם שיחזור ויברך אבל משום טעמא דירושלמי אין לשתות אחר שפסק מלאכול והוא יין שלאחר המזון ומשכר ע"כ. ואנו קבלנו טעם בין שלישי לרביעי לא ישתה משום היכרא דארבע כוסות דחובה נינהו. ואי שתי כל מאי דבעי בתר הכי ליכא היכרא בארבע כוסות דמשום חובה קאתו ואנן ודאי בכל הני מילי דפסחא בעינן היכרא משום פרסומי מלתא וטעמא דאין מפטירין לאחר אכילה אתמר ואפילו ע"י שירות ותושבחות מה שאין כן בשתייה דירושת בנים מאבות לשתות מיהו כוס רביעי לחובה וחמישי על ידי הלל ומאי דאמרינן בין שלישי לרביעי לאו דוקא אלא אפילו לאחר כוס רביעי נמי לא ישתה ומתוך שאמר בין הכוסות הללו אם רצה לשתות ישתה הוא שאמר בין שלישי לרביעי לא ישתה וטעמא דלא ישתה הוא ודאי בין שלישי לרביעי אבל אחר הכוסות טעמא אחרינא הוא ומשום היכרא דארבע כוסות של מצוה כדכתבינן. ונמצא שיש למנהג שנהגו שלא לשתות יין שרף ואין לפקפק וכן דעת הרי"ף ורבינו משה כמו שתמצא בפרק שמיני וכן הסכים הראב"ד בספרו הנקרא כתוב שם. וביין מבושל ובקונדיטון הסכמת הגאונים הראשונים שאין מברכין עליהן אלא שהכל ואם כן אין יוצאין בהם בפסח וכן נראה דעת הרב ממה שכתב בפרק ט' מהלכות שבת וכן הסכים הראב"ד בתשובת שאלה והרב בעל התוספות חולק ואין משגיחין לדבריו והראיה שהביא מהירושלמי דפסחים דאמרינן דיוצאין בהן ליתא דטעמא אחרינא אשכחן בירושלמי לסייע סברת הגאונים דאמרינן התם בירושלמי דשבת פרק המוציא יין המוציא יין מבושל כדי לתבל כלומר אינו חייב בהוצאת יין מבושל אלא כדי שיעור לתבל בו את הקדרה ומדאפקיה משיעור הוצאת יין משמע דאינו בכלל יין לא לענין קידוש ולא לענין בורא פרי הגפן ואפשר שנעלם ממנו זה הירושלמי והסכימו קצת הגאונים דאפילו לא נתבשל כי אם מעט כיון שעקר רתיחה ראשונה דינו כמבושל ויש לפקפק. ודעת הרב דלא נקרא מבושל אלא כשנתבשל באש או בשמש עד שנשתנה טעמו מחמת הבישול ודוק בהלכות אסור מזבח ותשכח ובהלכות שבת מתבאר זה יותר:

הלכה יא

כתב הרב **החרוסת מצוה מד"ס זכר לטיט שהיו עובדים במצרים כו'**. אמר המפרש מנהגנו לעשותה כן לוקחים ערמונים קלופין ומבשלין אותן ואח"כ מנקין אותן ודכין

אותן במדוכה היטב ואחר כך לוקחין שקדים ומנקין אותן מקליפתן הדקה ודכין אותן ומעט מהאגוזים ולוקחין גרוגרות וצמוקים סורי החרצן ותמרים ודורסין אותן אחד אחד לבד ולוקחין תפוחים חמוצים ומקלפין אותם וכותשין אותן היטב ואחר כך מערבין הכל תוך המדוכה במכתש וממחין אותן בחומץ יין חזק מעט מעט כדי שיתערב יפה ומתבלין אותם בתבלין כגון זנגביל וקנה בשם ותבן מישא הנקראת אשקננט ובמסמרות הכפר ומעט מבשלת נרד הוא הנקרא אשפיק נרדי אחרי שחיקתן. ואם ישאל שואל מפני מה אין מברכין על החרוסת תהיה התשובה לפי שאינו נאכל בפני עצמו והוא טפלה למה שאדם טובל בו, ואל תתמה שהרי בלולב מצינו כי האי גוונא שאינו מברך על כל ארבעת מינין אעפ"י שהם כלם מן התורה כלולב מפני שהם טפלים לו וכלם נקראים על שמו והוא עיקר ועליו מברכין ה"נ לא שנא:

הלכה יב

כתב הרב **אכילת מרור אינה מצוה מן התורה כו'**. אמר המפרש ענין זה מבואר הוא ואיתא במכילתא. ובפרק ערבי פסחים מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן כלומר שאין חובה לאכלו בפני עצמו ואולם יאכל בהיות הפסח נמצא. ע"כ מפרק ערבי פסחים:

הלכה יג

כתב הרב **מרורים האמורים בתורה הן החזרת כו'** חזרת ידוע עולשין הנדבי ובלשון הנוצרים אינדיביאה קרוב ללשון זה והתמכא היא עשב נקראת אשקריולא והיא חזרת מדברית חרחבינא נקראת בלשון הנוצרים טריפולי **ויוצאין בקלח שלהן אפילו יבש** לפי שמתוך עביו אינו מתייבש כל כך שיפסיד טעמו אבל העלין כשהן יבשין עפרא בעלמא נינהו. **ואם שלקן או כבשן או בשלן אין יוצאין בהן** משום דבעינן טעם מרור וליכא ושלקן ר"ל שבשלן יותר מדאי עד שנמוחו וכבשן ר"ל ששרה אותן בחומץ, ובשלן שבשלן כדי צרכן כדרך בישול ע"כ מפרק כל שעה. והרב לא הזכיר ההיא דמרור של מעשר שני שיוצאין בה כר' עקיבא והוא הדין למרור כדאמרינן בגמרא אליבא דר' עקיבא לא תבעי לך דהשתא במצה דאורייתא נפיק במרור דרבנן לא כל שכן. ומפני טעם זה הניח ההוא דאמרינן פרק כל שעה דיוצאין בדמאי ובמעשר ראשון שניטלה תרומתו פירוש דכיון דגלי הרב במצה הוא הדין דיוצאין במרור:

פרק ח

הלכה א

כתב הרב **סידור עשיית מצות אלו בליל חמשה עשר בניסן כו'**. אמר המפרש ואינו נוטל ידיו קודם קידוש דהא מסקינן התם מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים. ודוקא כשידיו נקיות. ואחר כך נוטל את ידיו משום דאמרינן כל שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים והטעם מפני המשקה שהידים וכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה אבל אם נטל ידיו קודם קדוש ושמר את ידיו אין צריך ליטול את ידיו בשביל טיבול הכרפס. ובקידוש ליל זה אין מברכין שעשה נסים שהרי יאמר לפיכך שהוא שבח על הנסים כך כתב אבא מרי ז"ל בשם הגאונים וא"ת אמאי מברך זמן הא בעי למימר בברכת אשר גאלנו והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה כו' י"ל דההיא משום דבעי למימר כן השם יגיענו למועדים. אך הברכה ההיא משום גאולה היא כ"מ. וקשיא לי בזמן שבית המקדש קיים מאי איכא למימר דלא אמר כן השם יגיענו כמ"ש הרב ויאמר שהחיינו ואפשר דאפילו בזמן שבית המקדש קיים היה אומר כן השם יגיענו אך לא היה אומר שמחים בבנין עירך, וזמן דקידוש עולה למצה ולמרור וארבע כוסות כיון דחד מושב נינהו מש"ה אין מברכין עליהן שהחיינו א"נ מסתייהו בברכה שמזכיר בה והגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרור. ובזמן הזה מביאין על השלחן שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה ומנהג להביא זרוע של שה או של גדי ולצלות אותו וטוב הדבר לדקדק שלא לצלותו אלא אחר ו' שעות שהוא זכר לפסח ונהגו בזרוע על שם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה. וביצה מבושלת במים או צלויה זכר לחגיגה ונהגו בביצה מפני שהיא קלה לבשל ומצויה לכל. אמרינן סימן לשניהם בעא רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרוממא. ואם חל פסח במוצאי שבת א"צ לעשותה מבושל שהרי לא היו מקריבין חגיגה כשחל י"ד להיות בשבת דדוקא שחיטת הפסח דוחה שבת אבל לא שחיטת החגיגה כדאיתא בפסחים בפרק אלו דברים ובזמן שחל י"ד להיות בשבת טוב שלא לצלות הזרוע עד מוצאי שבת:

הלכה ב

כתב הרב **מתחיל ומברך בורא פרי האדמה ולוקח ירק כו'**. ואנו נוהגין בכרפס זכר לכתונת הפסים שעשה יעקב אבינו ליוסף אשר בסבתה נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים והשומר טוב וזכר לדבר ליל שמורים הוא לה' וכ"ש שהוא טוב למיניקות כי הכרפס מסבב הכפייה לתינוקות כשאוכלות אמותם ממנו עת הריונם וכל עת שמניקות. ואחר אכילת הכרפס או השומר מברך בורא נפשות רבות כו' והראב"ד חולק ונראין

דבריו כמו שאנו עתידין לכתוב. ואפשר לומר גם כן שנהגו בכרפס לפי שהוא עשב מורה על נצוח מלחמה וזה לו בסגלה וישראל נצחו אויביהם. כתב חכם אחד דבר זה נסחו כרפס הנלחמים הקדמונים וגבורי החיל היו נושאין את העשב על ראשם וגבור אחד כתר ראשו ממנו אחר שנצח אויביו וכל אנשיו אחריו ע"כ. ועוד יש לומר טעם במנהג אכילת הכרפס כי לכרפס תועלת בנגעי האברים וכתישתם ולהתיר נפחיהם וישראל היו נרדים במצרים בעבודת פרך והיו אבריהם נפוחים ונכתשים והיו רגילים לאכלו לרפואה ולזכרון זה פשט המנהג לאכלו ליל הפסח. והטיבול הזה משום היכרא דתינוקות ואחר כך עוקרין את השלחן וקורא ההגדה לבדו. ואנו ששולחנותנו גדולות נהגנו בהגבהת הסל עד הכתף זכר על שכמם ויש שנהגו להסיר משם הזרוע קודם ההגבהה ולאו מלתא היא דכי אמרינן בשר אין צריך להגביה כו' ה"מ בשעה שאומרים בהגדה פסח שהיו אבותינו אוכלין אבל כשמגביה הסל כדי שיכיר תינוק וישאל היאך נראה כמקדיש קדשים הרי הוא מכוסה תוך הסל לפיכך אין צריך להוציא משם שני מיני בשר וכאן הבן שואל מה נשתנה כלומר כאן כשרואה כשמוזגין כוס שני ועדין לא התחילו לאכול אם חכם הוא שואל לאביו מה נשתנה ולא הזכיר הרב ההיא דפטרתן מלומר מה נשתנה ומשמע דס"ל דלאו הלכתא היא דהא אמרינן אפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כו':

הלכה ג

כתב הרב **הלילה הזה כלו צלי**. אמר המפרש הא איתא במשנת פרק ערבי פסחים ומוקי לה בפסח שני פרק אלו דברים אליבא דבן תימא דאמר חגיגה הבאה עם הפסח אינה נאכלת אלא צלי. ולפירוש זה אפילו הביצה יכול לצלות אם ירצה כדכתבינן. ואע"ג דלאו הלכתא כבן תימא בשאר מילי דאיהו אמר דחגיגה כפסח לכל דבר ואנן קי"ל כסתם מתניתין דתני החגיגה היתה באה אפילו מן הבקר ואפ"ה לענין שתהא נאכלת צלי קי"ל כותיה דהא סתם לן תנא בפרק ערבי פסחים כותיה דקאמר דתקינו רבנן למימר מה נשתנה הלילה הזה כלו צלי ומגביה המרור כו' ומגביה המצה כו' כל זה כדי להראות למסובין ותתחבב המצוה עליהם. ואע"פ שכתב הרב ומגביה מרור ואח"כ מגביה מצה לאו למימרא שיאמר תחלה מרור זה דודאי מצה זו קודם למרור זה בקריאת ההגדה כמו שתמצא בנסחת הרב. אך הרב לא רצה לשנות לשון המשנה שמצינו בה ומגביה המרור קודם ואפשר לומר שנזכר במשנה הגבהת המרור קודם הגבהת המצה לפי שתחלה היה השעבוד שמררו את חיי אבותינו ואחר כך גאלם. ואומר לפיכך כו'. ומנהגנו להגביה את הכוס בידינו מלפיכך עד גאל ישראל לפי ששירה היא ויפה לאמרה על היין ואחר כך מברך על נטילת ידים ונוטל ידיו שנית שהרי הסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה כלומר

דאיידי דנפישן דלמא אסח דעתיה ונגע במידי דמיטנף. מיהו אי קים ליה דלא אסח דעתיה כגון ששימר את ידיו אינו צריך ליטול ידיו ואם נטל לא יברך על נטילת ידים דהו"ל ברכה לבטלה כן כתב מורי יצ"ו:

הלכה ו

ולוקח שני רקיקין וחולק אחד מהם כו' ומנהגנו לחלוק האחד קודם קריאת ההגדה משום דאמרינן הא לחמא עניא ודרך עניות בפרוסה. כן נהגנו אעפ"י שאין בו טעם עיקר דהא לא בעי פרוסה אלא בשעת המוציא ותו דאפילו אינו פרוס לחם עוני מקרי ומנהג גם כן לשום החצי תחת המפה זכר למשארותם צרורות בשמלותם:

כתב הרב **ומפני מה אינו מברך על שתי ככרות שלמות כשאר ימים כו'**. אמר המפרש כאן למדך הרב דבימים טובים בעינן לחם משנה כמו שבת. וכ"כ בהלכות שבת פרק ל' מיהו בגמרא לא אשכחן לחם משנה כי אם בשבתות כדאמרינן פרק כיצד מברכין ובשבת נקיט תרי ובצע חדא ואי קשיא לך מאי טעמא גבי לחם משנה מרבינן ימים טובים ולא מרבינן להו לענין ג' סעודות וטעם הדבר לפי שעל לחם משנה נאמר הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש שבתון לרבות ימים טובים כדאמרינן בעלמא שבתון כל מקום שנאמר בו שבתון שבות והיינו דאמרינן את אשר תאפו אפו אסמכתא לעירובי תבשילין מדכתיב שבתון שבת קדש מכלל דביום טוב שחל להיות ערב שבת משתעי קרא אבל לענין שלש סעודות ויניחו אותו הפסיק הענין ולא כתוב בתלתא היום אלא שבת וכ"כ בעל העזר וטעם יפה הוא. ואחר כך לוקח מצה ומרור ואין בזה משום מצות מבטלות זו את זו דהא בזמן שבית המקדש קיים הוי אכילת מרור דאורייתא וכ"ע מודו דמצות דהיכא דהוו דאורייתא ודאורייתא או דרבנן ודרבנן דאין מבטלות זו את זו. ואם אכל מצה בפני עצמה כו' כלומר ויצא נמי ידי חובה וקיים מצות אכילתן ואפילו לכתחלה אכיל להו זה בעצמו וזה בעצמו. ומה שכתב הרב ואוכל מבשר חגיגת ארבעה עשר תחלה. ואיתא בפרק אלו דברים דאמרינן התם חגיגה הבאה עם הפסח נאכלת תחלה לפסח כדי שיהיה הפסח נאכל על השבע ומה שכתב ולא ברכת הפסח פוטרת של זבח איתא בשלהי ערבי פסחים כו' ולאו למימרא דפסח אכל תחלה שהרי פסח אינו נאכל אלא על השבע כדכתבינן ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן אלא ר"ל שאם בירך על הזבח ברכת הפסח טעות הוא וחוזר ומברך ברכת הזבח וכן ברכת הזבח אם עשאה על הפסח אינה פוטרת אותו דזבח ופסח תרי עניני נינהו ולא בהדי הדדי שהרי חגיגת י"ד לאו חובה היא ופעמים שלא היתה באה כלל כגון שחל י"ד להיות בשבת ואי נמי בזמן שהחבורה מועטת דסגי להו בפסח לחוד ומש"ה אין ברכותיהן פוטרות זו את זו ובהא

פליגי בגמרא ר' ישמעאל ור' עקיבא ופסק הרב כר' עקיבא דאמר לא זו פוטרת את זו דהא קי"ל הלכה כר' עקיבא מחברו:

הלכה ח

כתב הרב **בזמן הזה שאין שם קרבן פסח כו' ומטבל מצה בחרוסת כו'**. אמר המפרש הטעם משום לפתן כדאמרינן אין הבוצע רשאי לבצוע עד שיביאו לפתן כו' והכא אין כאן לפתן אלא החרוסת שהיא לפניו ומש"ה מטבל בה ודבר זה הוציא ממאי דאמרינן פרק ערבי פסחים הביאו לפניו מטבל בחזרת עד שמגיע לפרפרת הפת כלומר אחר הטיבול אינו מטבל עד שמגיע לטיבול שעושה משום לפתן דהיינו טיבול המצה והוא שקראו פרפרת הפת ויש שתמהו על הרב בזה שהרי במצוה לית בה קפא ועוד דאיכא למיחש דלמא מבטל ליה למצה דאורייתא ועוד שהוא זכר לחירות וחרוסת זכר לשעבוד ואיך יערב זה עם זה דבשלמא מרור וחרוסת הכל זכר לשעבוד הוא ע"כ. ואני תמה על זה דודאי טעם חזק הוא יותר מטעם קפא במרור וטעם הביטול בטל מאליו דדלמא לא ישהא אותו לתוך החרוסת כדאמרינן במרור ולא מבטל ליה. ותו מאן לימא לן דמבטל ליה למצה ומי עדיפא מצה מפסח שהיו מבטלין אותו בחרדל וכיוצא בו ואין בזה משום בטול טעם והכא נמי לא שנא ואם בבשר הפסח שהוא דבר לח ומקבל כל טעם לא חיישינן לביטול כל שכן בדבר שהוא יבש כגון מצה דליכא למיחש לביטול ומה שאמרו דמצה זכר לחירות וחרוסת זכר לשעבוד ואין לערב זה אינו שהרי בזמן שבית המקדש קיים כורך מצה ומרור ואוכלן יחד ומצה זכר לחירות ומרור זכר לשעבוד ונראה מתוך דברי הרב שעל הפרוס יברך הב' ברכות ובוצע ממנו ולולי שאין לצאת מעקבי המנהג כן היה נכון לעשות ומנהגנו לאחוז הרקיק השלם והפרוס בידינו ולברך המוציא ועל אכילת מצה ולבצוע משניהם כאחד ואוכל ולא ישהא אותו בחרוסת שמא יבטל טעמו פירשו בגמרא דלמא אגב חולייה עייל בהו וקא מבטיל ליה למרריה ובעינן טעם מרור וליכא ואע"ג דאמרינן דמצות אין מבטלות זו את זו היכא דהוו דאורייתא ודאורייתא או דרבנן ודרבנן והני מרור וחרוסת תרוייהו מדרבנן נינהו יש לומר דלא דמי דרבנן דמרור אדרבנן דחרוסת שזה כתוב בתורה וזה אינו כתוב והו"ל מרור לגבי חרוסת כדאורייתא אדרבנן ומבטלי אהדדי וזהו שכתב הרב וזה מצוה מדברי סופרים כלומר חרוסת מדברי סופרים ויבטל מצות מרור דהוי בדאורייתא ואם תאמר דמצה דהויא בזמן הזה ודאי דאורייתא היכי שרינן לטבל בחרוסת יש לומר משום דלא בעינן טעם מצה כדכתבינן בפ"ו. ואי נמי מפני שהמצה צנומה דלא עייל בה החרוסת כדכתבינן לעיל. וקודם אכילת המרור אין צריך לברך ברכת הנהנין דהיינו בורא פרי האדמה דברכת הכרפס פטר ליה ואי נמי

משום דברכת המוציא פוטר אותה והויא ליה מרור כדברים הבאים בתוך הסעודה שאין צריכים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם והשתא דאתית להכי אפילו בורא נפשות לא יברך אחריו. אבל על אכילת מרור מברך שהרי משום מצות מרור אוכלו. ולפי סברא זו יברך אחר הכרפס בורא נפשות שהרי אכילה בפני עצמה היא ואינה נמשכת עם מה שיאכל לאחר ההגדה והכי כתבינן לעיל. מיהו הראב"ד הסכים בתשובת שאלה שלא לברך והכי מסתבר כדבעינן מימר קמן. וכורך מצה ומרור ומטבל בחרוסת. אמר המפרש משום הכי בעינן בכריכה זו טיבול כאן כיון שהוא זכר למקדש כהלל והלל ודאי מצות טיבול היה מקיים אבל ברכה לא בעיא דהא אינה למצוה כלל אלא זכר בעלמא והמצוה כבר קיים אותה ומה שכתוב בסדרים בלא טיבול טעות הוא:

הלכה ט

כתב הרב **ואחר כך נמשך בסעודה ואוכל כו' וטעם בשר הפסח או המצה בפיו שאכילתן היא המצוה.** אמר המפרש בירושלמי אמרינן מה טעם הפסח נאכל על השבע כדי שלא יבא לידי שבירת עצם כו' למה הפסח נאכל על השבע משום דסליק ליה טעמיה בפומיה והלא גדולה מזו היא אכילת פסח בתיאבון והוה לן למיכל מעיקרא אע"ג דליכא כרס מלאה בשעת ההלל דהא עיקר מצוה בתיאבון הוא והוא פתר ליה כדי שלא יבא לידי שבירת עצם דאיכא איסורא דאורייתא והואיל דעל כרס מלאה מבעי ליה למיכל משום טעמא דשבירת עצם מבעי ליה לאזדהורי דלא למיכל מידי בתריה דאי לא מצי לקיומי לאכילת תיאבון בעיא מיהא דלא ליפכח טעמיה ולא פליג אגמרא דילן אלא תרוייהו איתנהו וירושלמי אטעמא דעל השבע קאי בהדיא וגמרא דידן דאין מפטירין קיימינן ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי ואצטריך טעמא דירושלמי למאי דכתבינן דהוה ליה למיכל מעיקרא משום תיאבון אע"ג דאכל בתריה מאי דבעי משום תיאבון עדיף לן טפי מחששא דפכוחי טעמא דאצטריך טעמא דגמרא דידן דקאמר ליה משום פכוחי טעמא כאיתא בסוגיא דגמרא בפרק ערבי פסחים וכמו שכתב הרב, דאי מירושלמי אין לנו איסור לאכול אחריו ובלבד שיאכלנו על השבע. ואתא גמרא דידן לפרושי טעמא דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן משום פיכוחי טעמא ומינה שאסור לשתות אחריו ולאכול אפילו דבר מועט ואעפ"י שאכלו על השבע כמו שכתב הרב בזה ובסמוך חוץ מכוסות של חובה וכדאמרינן בפסח אמרינן במצה אחרונה שהיא זכר לפסח וכך אנן נוהגין ואין משגיחין על החולק ואם שכח ולא אכל מצה באחרונה וברך ברכת המזון בין נזכר קודם ההלל בין נזכר אחר ההלל נוטל ידיו ומברך על נטילת ידים ובוצע על המצה ואוכל ממנה כזית ומברך ברכת המזון אפילו על הכוס ואם בשביל

שאין שותין בין שלישי לרביעי הרי רביעי זה במקום שלישי שהרי ברכת המזון שלא כתקנה היתה ואם לאחר הלל נזכר לא מכוס חמישי שהוא רשות וכ"ש האי חובה הוא דמצה אחרונה זכר למצה הבאה עם הפסח היא כדכתיב על מצות ומרורים כן דעת ראב"ד ובספר האורה הסכים שאין צריך לאכול ממנה מאחר ששכח ולא נזכר ממנה אלא אחר ברכת המזון והטעם לפי שסתם מצות שלנו עשויות כתיקון חכמים וכתוב שם שכן היה נוהג ר' שלמה ולדבריהם צריך שידע בעצמו שלחם היה סוף מזונו ולא פירות ולא בשר ולא דבר אחר:

הלכה י

כתב הרב **ואחר נוטל ידיו כו'**. אמר המפרש האי נטילה הויא משום מים אחרונים ומה שכתב הרב ומברך ברכת המזון על כוס שלישי לאו למימרא דברכה טעונה כוס אלא הואיל ותקינו רבנן ארבע כסי הואיל ואיכא כוס בכל חד וחד נעביד מצוה והכי איתא בגמרא. ויש לו למזוג כוס חמישי כו'. אמר המפרש מהא שמעינן דאסור למשתי יין אחר ארבע כוסות דאי ס"ד דשרי אמאי מצרכינן ליה למימר עליו הלל הגדול. אלא לאו ש"מ דאין לו לשתות אבל אם רצה לשתות צריך לומר על אותו כוס דומיא דרביעי מענינא דהללא ומענינא דיציאת מצרים ובלאו הכי אסור לשתות אבל על כוס חמישי אסור להוסיף כוס אפילו ע"י שירה דאפילו ר' טרפון לא קאמר אלא כוס חמישי בלבד כנגד והבאתי אתכם אל הארץ אבל יותר מכן אסור. וכתב הראב"ד ז"ל בתשובת שאלה הני דאסרי למשתי חמרא בתר ארבע כוסות לאו מעיקר הלכה אלא ממנהגא. ואפשר בזמן הזה שאנו עושים שני ימים נהג המנהג בעבור העניים שנתנו להם ד' כוסות מן התמחוי לשני לילות וכדי שלא ישתו אותו היין שנתנו להם לשני לילות בלילה אחת הנהיגום שלא לשתות יין אחר ארבעה כוסות ע"כ ואנו כבר מצאנו עיקר למנהג כמו שכתבנו בפרק שביעי. וכתבו מקצת הגאונים שמי שאומר הלל הגדול על כוס חמישי צריך לחתום יהללוך. והראב"ד כתב דלאו סמכא הוא דהיכא שביק הללא שהוא חובה בכלהו יומי דהללא וחתום בהלל הגדול דאי בעי אמר ואי בעי לא אמר ובשאר יומי ליכא עליה חתימה כלל. ע"כ מפרק ערבי פסחים:

כתב הרב **ויש לו לגמור את ההלל בכל מקום שירצה אע"פ שאינו מקום סעודה.** אמר המפרש לפי שאין אנו קפדים אלא על אכילת מצה בזמן הזה או הפסח בזמן שבית המקדש קיים שיהיו בבית אחד אבל ההלל שהיו אומרים אחר אכילת הפסח ושאנו אומרים בזמן הזה אחר אכילת מצה באחרונה אין לנו קפדין בו ויכול לגומרו בכל מקום שירצה. ואף על פי שהזכיר הרב ענין זה אחר דין כוס חמישי ליכא ספקא דהלל של כוס

רביעי קא מיירי דאי ס"ד בכוס חמישי מאי לגמור דקאמר אלא לאו ש"מ כדאמרינן ודבר זה הוציא הרב ממאי דאמרינן בתוספתא דפסחים פרק בתרא המקרא את ההלל הם הולכים אצלו והוא אינו הולך אצלם בני העיר שאין להם מי שיקרא את ההלל נכנסים לבית הכנסת וקורין פרק ראשון והולכין ואוכלין ושותין וחוזרין ובאין וגומרין עד סוף אי אפשר להם כן גומרין את כלו ולי נראה שעיקר הדבר הזה הוציא ממאי דאמרינן בשלהי פרק כיצד צולין דאמרינן התם אמר רב גגין ועליות לא נתקדשו פירוש ומגגות ירושלים וגגות לשכות העזרה הוא דקאמר שלא נתקדשו לאכול שם קדשים ופריך והאמר רב משם ר' חייא כי זיתא דפסחא והלילא פקע אגרא מאי לאו דאכלי התם ואמרי התם כלומר שהיו אוכלין הפסח למטה בבית במקום סעודתם כדי שלא יעקרו מחבורה לחבורה אך כשהיו רוצים לקרות את ההלל שהפסח היה טעון הלל אחר אכילתו היו עולין על הגגין כדי שישמע קול הקריאה למרחוק. ושמעינן מינה שמותר לקרות את ההלל אפילו שלא במקום סעודה והכי אמרינן גבי קדוש דבעינן במקום סעודה ומסקינן דאפילו מבית לעליה צריך לחזור ולקדש כמבית לבית דלאו מקום סעודה קרינא ביה:

הלכה יא

כתב הרב **מקום שנהגו לאכל צלי כו' ובכל מקום אסור לאכול**. אמר המפרש דכיון דצולהו כלו ראשו על כרעיו ועל קרבו דמי לפסח ונראה כאוכל קדשים בחוץ. ע"כ מפרק מקום שנהגו ומה שכתב הרב ואם היה מחותך כו' איתא בפסח שני בפרק כיצד צולין ור"ל שאם היה מחותך ממנו אבר וצלאו עמו כלומר שהכניסו אחר כן בשפוד עם השה או שחסר ממנו אבר ולא צלאו עמו או ששלק בו אבר והוא מחובר כלומר שבעודו מחובר בבהמה הכניסו בקדרה ושלקו דאי לא תימא הכי אלא שחתכו מן הבהמה ואח"כ שלקו מאי קמ"ל פשיטא השתא חתכו וצלאו עמו מותר שלקו לא כל שכן ותו היינו חסר ממנו אבר אלא ודאי על כרחיך בששלקו והוא מחובר עמו קא מיירי וקמ"ל דאפילו בלא חסר ממנו אבר אשכחן היתרא במקום שנהגו ואין בו משום נראה כאוכל קדשים בחוץ ובגמרא לא אשכחן אלא נחתך ממנו אבר או נשלק ממנו אבר והרב הוסיף חסר ממנו אבר. ואפשר לומר דהאי מחותך דקאמר הרב ר"ל שחתך ממנו מעט מן הבשר:

הלכה יב

כתב הרב **מי שאין לו יין בלילי הפסח מקדש על הפת כדרך שעושה בשבת כו'**. אמר המפרש דבר זה מהלכות הרי"ף והיכי עביד מברך תחלה המוציא לפי שהיא תדירה יותר מקידוש היום והתדיר תדיר קודם בכל מקום ומניח ידיו על הפת ומקדש ואומר זמן ואח"כ מברך על המצה ואוכל ואח"כ עושה כל הדברים כסדרן:

כתב הרב **מי שאין לו ירק אלא מרור בלבד בתחלה מברך על המרור שתי ברכות כו'**. אמר המפרש בורא פרי האדמה מברך משום ברכת הנהנין דאסור ליהנות מן העולם בלא ברכה. ועל אכילת מרור משום ברכת המצוה ולא מצינו למימר דלא ליבריך על אכילת מרור אלא בסוף שאחר שמלא כריסו ממנו היאך חוזר ומברך עליו. **ואוכל מן המרור בלא ברכה** מיהו ליכא ספיקא דטבול עבוד דהא בעינן תרי טיבולי משום היכרא דתינוקות ובתר הכי מקיים מצות כריכה ושמעינן מינה שקריאת ההגדה והלל לא הוו הפסק בין ברכת כרפס ומרור דאלת"ה היכי אמרינן וחוזר ואוכל מן המרור בלא ברכה והא הויא ליה הפסקה אלא לאו שמע מינה דאגדתא והללא לאו הפסקה נינהו ומש"ה אין לברך אחר אכילת הכרפס בורא נפשות:

הלכה יג

כתב הרב **מי שאין לו מצה משומרת אלא כזית כשגומר סעודתו ממצה שאינה משומרת מברך עליה על אכילת מצה ואוכל כל אותו כזית ואינו טועם אחריו כלום**. אמר המפרש לא מבעיא מצה דלא מינטרא ושאר מיני מיכלא ומשתיא דאסירי למיכל בתריא דההוא כזית אלא אפילו דמתרמי ליה בתר דאכל ההוא כזית מצה דמינטרא טפי מההוא כזית דהוה ליה מעיקרא אסיר ליה למיכל כזית מיניה משום דכיון דאכליה להההוא כזית אסח דעתיה ממיכלא והוה כאוכל בשני מקומות וודאי מצה באחרונה זכר לפסח הוא וכשם שאסור לאכול פסח בשני מקומות כך אסור לאכול מצה באחרונה בב' מקומות וממילא שמעינן מינה דמאן דבעי למעבד סדרא בתרתי ותלתא בתי בתר דקדיש ואכיל בביתו ובריך ברכת מזונא לית ליה למטעם כלום בהנהו בתי אחריני דבעי למעבד להו סדרא. ואי קשיא לך מאי טעמא אמרינן דהיכא דלית ליה אלא כזית בלחוד דאכיל ליה לבסוף הא עיקר מצוה של מצה בתחלת אכילה דלא ליכול לה אכילה גסה דהא כל עצמנו לא אסרנו לאכול מסמוך למנחה ולמעלה אלא משום דאכיל מצה דמינטרא בתיאבון כמו שכתב הרב בסוף פ"ו וכדאיתא בר"פ ערבי פסחים ואפ"ה לא תיקשי לך דודאי הכי עדיף טפי למיכל ההוא כזית דמינטר בתר סעודתיה משום דעביד בה תרתי דהא נפיק מידי חובת מצה ומידי זכר לפסח. מיהו לכתחלה מבעי ליה לאזדהורי דלא ליכול לא אכילה גסה היכא דאית ליה מצה טובא וסברת הרב בעל העזר שלא אמרו אכילה גסה אלא באוכל מבעוד יום ונשתהא לאחר אכילה שהתחיל להתעכל במעיים שאם בא לאכול קשה לו ונקראת אכילה גסה כאשר יכיר האדם מעצמו. אבל דברים הבאים בתוך הסעודה אע"פ שאכל רווחא לבסומי שכיחא ותאות אכילה וכפרפראות נינהו ולא אמרינן כה"ג אכילה גסה אלא זמנין דאכיל טובא כדאמרינן שלהי פרק ערבי

פסחים גבי הסורגנין והאסקריטין והדובשנין אדם ממלא כרסו מהן כו' לא מבעיא בראשונה דקאכיל לה לתיאבון אבל באחרונה דלמא אכיל לה אכילה גסה קמ"ל דלא חשבינן לה אכילה גסה כיון דאכיל לה תכף אכילתו ע"כ והוא ברור נכון ובו ניתרת הקושיא:

הלכה יד

כתב הרב **מי שישן בתוך הסעודה והקיץ אינו חוזר ואוכל**. אמר המפרש הא ליכא ספקא דלענין פסח איתמר כמו שהביאה הרב בספר הקרבנות בהלכות קרבן הפסח. ולענין אכילת מצה באחרונה שהיא זכר לפסח אתמר משום דנראה כאוכל בשני מקומות ובשני חבורות נגעו בה וכי היכי דגבי פסח אם ישן בתוך אכילתו והקיץ אינו חוזר ואוכל הכי נמי אם ישן אחר שהתחיל לאכול מצת מצוה באחרונה שוב לא יאכל תדע דאפילו במצה מיירי דהא חזינן בשלהי פרק ערבי פסחים אביי הוה יתיב קמיה דרבה אמר ליה מינם קא נאים מר אמר ליה אין נמנומי קא מנמנמא דתנן נתנמנמו יאכלו נרדמו לא יאכלו. ואביי ורבה בתר חורבן הוו והוו קפדי להא כדי שלא יהא נראה כאוכל בשני מקומות דומיא דפסח שהמצה זכר לפסח באחרונה ובמהרה יבנה בית המקדש וצריכין אנו שנדע הלכות הפסח מעובדי דעבדינן זכר למקדש. ישנו מקצתן יאכלו כלומר ואין בזה משום אכילת שתי חבורות ושתי מקומות כיון שיש מבני הסעודה שהם ערים. נרדמו כלם לא יאכלו דמאחר שנרדמו הסיחו דעתם לאכול עוד והוי כאכילת שתי מקומות. נתנמנמו כלם יאכלו ואמרינן בגמרא היכי דמי מתנמנם דקרו ליה ועני ולא ידע מאי קאמר ואי מדכרו ליה מדכר ומש"ה אפילו נתנמנמו כלם יאכלו דאין בזה היסח הדעת. זה נראה אמת ברור אעפ"י שיש חולקין וכן הסכים רש"י. וענין ספירת העומר כתב הגאון רבינו משה בספר עבודה בהלכות תמידין ומוספין שלהי פרק שביעי. וענין התפלות שאדם מתפלל בפסח בין ביום טוב ובין בחולו של מועד או אם היה שבת וי"ט ואין חותמין וכן נוסח ותודיענו שאומרים במוצאי שבת ליום טוב וכן ענין טל שמתחילין להזכיר ביום טוב ראשון של פסח הכל ביאר הרב בפרק שני מהלכות תפלה. וענין נוסח קדוש יום טוב של פסח וענין מנהג הפרשיות שנהגו לקרות ביום טוב של פסח וההפטרות שמפטירין בהן וכן הפרשה שקורין בתורה בשבת שחל להיות בחולו מועד של פסח וההפטרה שמפטירין בה הואיל משה באר בפרק שלשה עשר מהלכות תפלה וברכת כהנים: